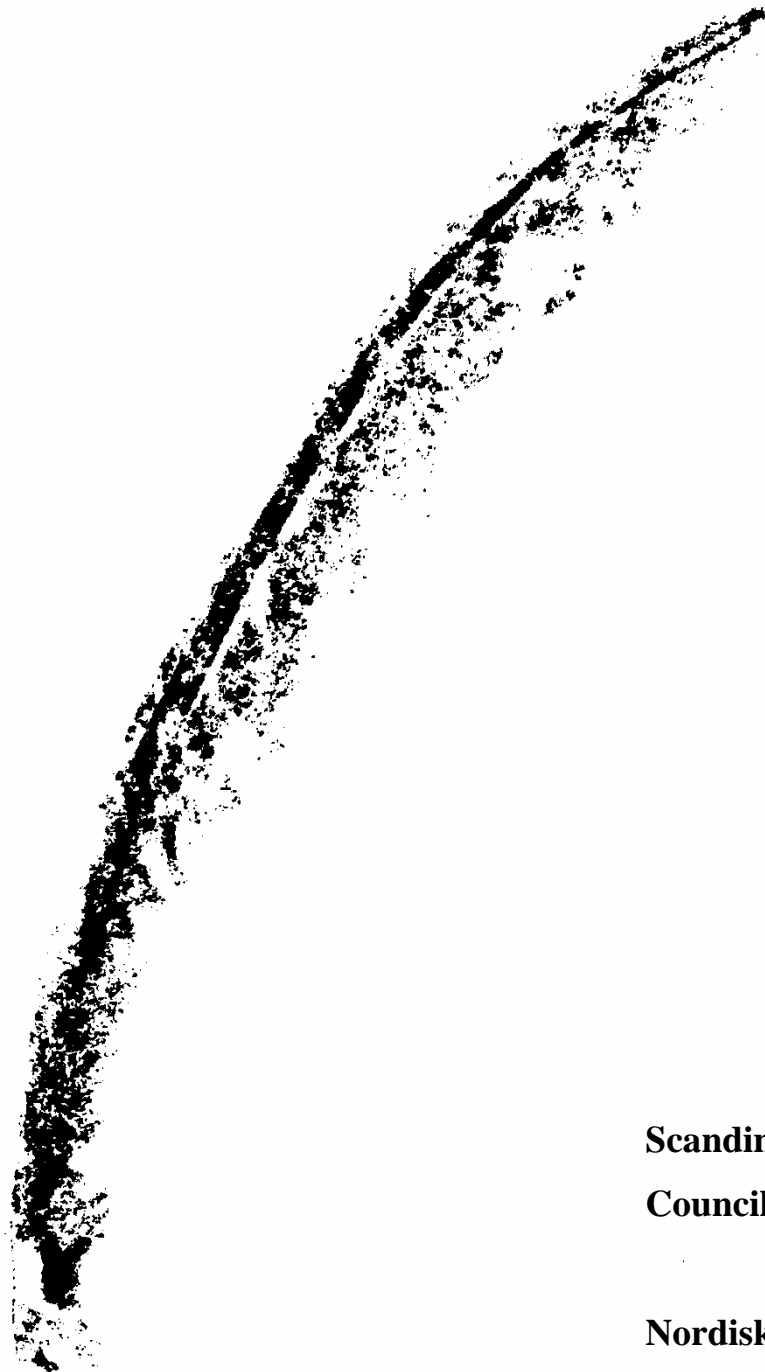

*Hva kan de som ikke vi kan? Om vinnere i organisert
kriminalitet og økonomisk kriminalitet*

NSfK:s 21st Contact Seminar

Holmen, November 6. – 8th. Norway 2007

**Scandinavian Research
Council for Criminology**

**Nordisk Samarbeidsråd for
Kriminologi**

This seminar report consists of the papers presented at NSfK's contact seminar at Holmen fjordhotell, Asker, Norway 6-8th November 2007.

The report is published both online (pdf) and in paper print by the Scandinavian Research Council for Criminology (NSfK) and edited by Per Ole Johansen (p.o.johansen@jus.uio.no) in cooperation with Morten Nilsen.

www.nsfk.org

(Oslo, February 2008.)

ISBN: 82-7688-016-9

Forord

Høsten 2007 gjenopptok Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi (NSfK) sin tradisjon med å arrangere nordiske kontaktseminarer for forskere og praktikere. Tanken bak disse seminarene er at de skal være små og uformelle, og tjene som et forum for eksperter som er interessert i de samme temaer ut fra ulik profesjonell forankring.

Temaet for seminaret på Holmen 6. – 8. november 2007 var:

Hva kan de som ikke vi kan! Om vinnere i organisert kriminalitet og økonomisk kriminalitet.

Vinklingene på innlegg og sammendrag varierte slik meningen var, med temaer som organisert kriminalitet, økonomisk kriminalitet og kontrollen med disse lovbruddstypene.

En del problemstillinger synes felles i Norden, som nettverksbasert organisert kriminalitet og nye sammenhenger mellom internasjonalisering og økonomisk kriminalitet.

Kontrollprofilene er preget av de respektive lands tradisjoner og utfordringer, men de har mye felles også – som blant annet det dilemmaet som ligger i at sterk fokusering på ett område nesten unngåelig vil føre til forsømmelser på andre.

Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi håper på å kunne gjøre kontaktseminarene til et årlig og viktig innslag i rådets arbeid, med nye temaer og samarbeidspartnere fra år til annet, til fremme av nordisk samarbeid og profilering.

Per Ole Johansen

Chair

NSfK

Oslo den 29. februar 2008

Innehållsförteckning

Per Ole Johansen: Hvorfor lærer de aldri? Klassiske feil i organisert kriminalitet..... 8

Samme prosedyre som i tidligere år	8
For stor, for fort.....	9
Arkiver i tide og utide	9
Utagerende livsstil og bedratte hustruer	10
For sterkt profilert	10
Dårlig lederskap	11
Dårlig håndverk.....	11
Dårlige nerver.....	12
Hva med økonomisk kriminalitet?	12

Lars Korsell: Den organiserade brottslighetens utveckling i Sverige 14

Organiserad brottslighet i fokus	14
Häleri; en klassisk form av organiserad brottslighet.....	14
Gammal hederlig smugling	15
På sextioalet kom narkotikan	17
1970-talet: Begreppet organiserad brottslighet införs på allvar	18
Läget idag	20
Referenslista:.....	20

Linda Weding: Organizational patterns for large-scale alcohol smuggling and alcohol distribution in Sweden. A pilot study. 23

Summary	23
Background	24
Method	24
Results	25
The smugglers' dilemma.....	27

Mika Junninen: Finnish Professional Criminals and their organisations in the 1990's 29

Alcohol, cigarettes and drugs smuggling organisations.....	33
Procuring organisations.....	35
Marketing organisations of stolen goods	37

Conclusion.....	38
Literature:	39
Jón Óttar Ólafsson: Organised crime, the Icelandic style: Successful drugdealers in Iceland	41
I Introduction.....	41
II The structure of the Icelandic drug market.....	41
III A case study: A real example of a drug importing project.....	43
IV Summary: A real example of a drug importing project	46
Referenslista:	46
Kjell Arne Karlsen: Et dypdykk i den organiserte kriminaliteten i Norge	47
Innledning.....	47
Organisert kriminalitet i Norge	48
Roller og antall personer	48
Kokaininnførsel til Norge – et eksempel.....	49
Et greneoverskridende nettverk – fra bonden til brukeren.....	50
Den nære historie 2004-2007	51
De gode hjelpere.....	53
Et kjennetegn.....	53
Steen Ulriksen: Sager, der har optaget en væsentlig del af tiden hos Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet de sidste ca. 14 år.....	55
Indledning.....	55
Selskabstømmersager	55
Sidegadevekslererne	58
Moms-karuseller.....	59
Afslutning.....	61
Niina Laakso: Innovation in Finnish economic crime control.....	62
The Finnish economic crime control system.....	62
Challenges in economic crime control	63
The Unit for Assessment of Economic Crimes	65
The Assessment Unit in practise: the successes and failures	66

References:	68
Peter Garde: Da to karismatiske ledere gikk for vidt.....	69
Erja Virta: Co-operation between authorities in prevention of economic crime in Finland.....	74
Lasse Lund Madsen: Nogle dogmatiske bemærkninger om henholdsvis organiseret kriminalitet og anden kriminalitet begået i erhvervsforhold.....	82
1. Retsvidenskabelig metode: Den traditionelle retsdogmatiske	82
2. Medvirkensansvaret i den danske straffelovs § 23.....	83
3. Organiseret kriminalitet contra anden erhvervsrelateret kriminalitet	85
3.1. Kriminalitet i erhvervsforhold – ”normal-situationen”	87
3.2. Nærmere om pligtsynspunktet	88
4. Afslutning, herunder nogle få bemærkninger om selskabsansvaret.....	90
Snorri Árnason: Approaching Corporate Crime Prevention: Where should we go from here?	92
Introduction	92
Icelandic background	92
Results	94
External factors	94
Internal factors.....	94
Conclusions	96
References	98
Roger Stubberud: Den tynne linjen- gråsonen mellom organisert og økonomisk kriminalitet	99
Innledning.....	99
Fakta om Oslo politidistrikt.....	99
Sakens kjerne.....	101
Jaget etter profitt.....	101
Spillereglene endrer seg... ..	102
Hvorfor skille økonomisk og organisert kriminalitet?	103

Er den tynne linjen preget av tradisjon, kultur, makt og penger?	104
Per Ole Johansen: De gamle er eldst	106
Aldri det samme	106
Smått har vært godt	107
Sikkerhet som første bud.....	107
Diskret livsstil og bedre på ledelse.....	108
Når det virkelig er alvor	109
En lang tradisjon for å begynne på ny.....	109
Årets verstingliste og lovbrudd uten ofre	110

Per Ole Johansen:

HVORFOR LÆRER DE ALDRI? KLASSISKE FEIL I ORGANISERT KRIMINALITET

Kriminologer har en tradisjon for å studere taperne, og silingsprosessen fra lovbrudd blir oppdaget og anmeldt til eventuell rettssak og soning. Noen lovbrøyttere klarer seg bedre enn andre, og går klar av avsløring og rettsforfølging. Straffedømte med soningserfaring og andre referanser enn storsamfunnets statushierarki kan også oppleve seg som vinnere selv om de må i fengsel, så lenge lovbruddet lønner seg økonomisk og de har ”respekt” hos likesinnede. Det er ”vinnerne” som er vår problemstilling, men først noen betraktninger om klassiske *feil* i organisert kriminalitet med referanser til illegal norsk sprithistorie, for perspektivets skyld.

Samme prosedyre som i tidligere år

”Det var så fristende å gjenta suksessen, av grådighet kanskje.” (Spiritsmugler.)

For det legale næringsliv er rutiner og faste opplegg til nytte eller skade, alt etter typen marked. Grunnene til at rutiner er et problem for *illegal* næringsvirksomhet er både generelle og spesifikke. I uforutsigbare illegale markeder med varierende etterspørsel og aggressive konkurrenter ligger suksessen i omstillingsevne og relevante avgjørelser til riktig tid, som i urolige legale markeder. Men det følger en særskilt risiko med rutiner i illegal business som kan bli skjebnesvanger. Rutiner og gjentakelser gjør aktøren forutsigbar. Politi og toll vet når de skal slå til. Konkurrenter kan ramme deg ved å tipse politiet og tollvesenet. ”Lettere” som har truet til seg andres spritlaster i trygg forvissning om at ikke offeret ringer politiet, har gjort lettvinne penger. Aktører i illegale markeder som har kjørt oppleggene sine i reprise; av grådighet, latskap eller som følge av innledende suksess, har angret bittert fordi de tok slike sjanser. Erfarne veteraner kunne ha fortalt hvor dumt det var, men det er gjerne slik at neste generasjon vil gjøre det på sin måte og bedre enn ”gamlingene.” Men veteraner har også falt for egne rutinegrep til tross for lang erfaring, fordi suksessen har sløvet dem eller som følge av de viderverdigheter som følger den biologiske aldringsprosess.

For stor, for fort.

Jeg hadde ikke de administrative forutsetningene og ikke nok peiling på regnskap til å handle i den størrelsesordenen. (Spritsmugler)

Med suksess følger vekst og behov for flere medhjelpere, dersom man ikke er seg det motsatte bevisst. For noen illegale opplegg har det vært planlagt og ønsket. Mye ville ha mer. Det å bli ”størst” er blitt et mål i seg selv. For andre har økt etterspørsel kommet som en hyggelig overraskelse til å begynne med, og en plage og et uhandterlig sikkerhetsproblem på sikt. Virksomheten er blitt mer synlig. Enkelte spritrailere har sågar måttet returnere til utlandet fordi lastene var for store i forhold til distribusjonsapparatets kapasitet og etterspørsel på det aktuelle tidspunkt. For legale næringsdrivende kan det være stas med stordriftsfordeler og anerkjennelse, om enn ikke for alle. Mang en karismatisk entreprenør har mistet kontrollen etter at bedriften har vokst. Den organiserte kriminalitetens historie gir også mange eksempler på karismatikere som ikke har taklet overgangen fra liten til stor. De har ikke forstått hvilke utfordringer de har hatt i vente i form av logistikk, administrasjon og personalforvaltning, og ikke har de hatt interesse av å lære det heller. De har mistet oversikten over økonomi og ansatte. Aktører med sans for lettjente ”kriminelle” penger og hyppige avbrekk med fest og moro har gått lei av strevsom organisasjonsbygging, om de i det hele tatt har forsøkt. Det er blitt så mye styr med de ansatte; fyll, latskap, underslag, misunnelse og skumle planer om å overta. Misfornøyde medhjelpere har hatt *sine* metoder, som å tyste på sjefen eller inngåelse av allianser med konkurrerende ”lag”.

Arkiver i tide og utide

”Arkivholdet hadde gått ham i blodet.” (Politi om smugler med fortid som kjøpmann.)

Regnskapsførsel og arkiv har blant annet med vekst å gjøre. Det er umulig å ha regnskapet i hodet når det handles for millionbeløp i måned etter måned, med et økende antall grossister og detaljister. Den amerikanske storgangsteren Meyer Lansky skrøt i sin tid av at han hadde regnskapet i hatten sin, men det var en bløff. Fra en side sett kan regnskapsførsel og arkiver være rasjonelt (selv) i illegal næring dersom papirene blir oppbevart på en betryggende måte og makuleres forløpende. Men langt fra alle har husket på det, til glede for etterforskere som har fått en lettvint jobb med kundelister og regnskap. En veteran som mente å vite bedre rev i stykker notater og kvitteringer etter at jobben var gjort, men det han ikke visste var at politiet snoket i søplekassen og satte bitene sammen igjen. Spritsmuglere på vei hjem fra utlandet med kundelister og kvitteringer i hanskerommet kan man i og for seg forstå med tanke på levering av varer til norske mottakere, selv om det er dumt. Men oppbevaring av *kvitteringer*

fra innkjøp i Spania i en trailer full av sprit er en kriminalgåte. For andre har arkivene vært en vane fra smuglerens fortid som legal næringsdrivende. Slike eksempler er like typiske for nyere tid som den norske forbudstiden, som varte fra 1917 til 1927.

Utagerende livsstil og bedratte hustruer

Peder har sin livsstil å takke for at det gikk galt. (Hjemmebrenner om spritsmugler.)

Et ikke uvesentlig motiv for organisert kriminalitet er drømmen om raske penger, til bruk på fest og luksus. Slike aktører er ferdige med sine borgelige liv og ønsker seg ikke tilbake, dersom de i det hele tatt har forsøkt seg i det borgerlige. Å gå fra toppen i et kriminelt miljø og starte fra bunnen av i det lovlydige samfunn er lite forlokkende for menn som nærmer seg livets middagstime, og fortsatt har hang til luksus og liberale livsvaner. De som har tatt ut gevinsten i nærmiljøet i form av påfallende selskapelighet, gullenker og dyre biler og båter har vakt oppsikt og misunnelse. I små samfunn som de norske går ryktene raskere enn lynet. Erfarne politifolk og lensmenn sitter med en utrolig lokalkunnskap, og merker seg utagerende livsstil av den typen. Selv fra utlandet har rykter funnet veien hjem om hurragutter som har leid hele horehus for helgen, eller brukt formuer på nattklubber. Det har selvsagt rammet forretningene når pengene er blitt sløst bort istedenfor at kreditorer, partnere og medhjelpere har fått betalt som avtalt. Kreditorer har sendt torpedoer på døren til debitor. Medhjelpere har tystet. Hevnen er søt. Bedratte koner og samboere som har tystet, er også et selvpåført sikkerhetsproblem. Norske aktører har ikke vært så nøye med å skille business og privatliv som sicilianske mafiabosser. Det har hatt sine grunner at erfarne veteraner har forsøkt å unngå alkoholikere og brautende libertinere når de har rekruttert nye medarbeidere.

For sterkt profilert

Politiet måtte bare gå etter ham! (Erfaren kriminell om en kollega som lot seg intervjuer i avisen med navn og bilde.)

Noen illegale - som mange legale næringsdrivende - synes det er stas å bli kjent. Andre skyr det som pesten. Det ligger noe potensielt provokativt i at en ”storkriminell” markerer seg i aviser, fjernsyn og offentlige debatter. Politiet trigges, og reagerer for å unngå kritikk for at de ”ikke gjør noe.” Det kan ligge en slags *kom og ta meg, dersom du kan* - melding i slike utspill også, bevisst eller ubevisst. En slik personlig profilering kan gjøre politiets arbeid lettere. En etterforsker sa om slike typer at ”vi vet at de holder på”. Det var bare å rykke ut og ta dem. Hvorfor lete etter ti ukjente når vi kjenner ti høyprofilerte som er i sving, spurte en toller retorisk. Spritsmuglere og kriminelle generalister som har latt seg forføre av innpåslitne

journalister har angret i ettertid. "Jeg føler at jeg ble dømt på grunn av navnet mitt," klaget en veteran etter en dom som var i strengeste laget. Han hadde omsider lært seg en lekse, uvisst om han kjente historien om Al Capone. Al var ikke så stor i Chicago som ettertiden har trodd. Han var en av flere som var minst like "store", men mer diskret. Kardinalfeilen var at han lot seg profilere i avisene og ble en selebritet. Det var mer enn hva myndighetene kunne ta.

Dårlig lederskap

Han var gjerrig, spanderte aldri en drink og ble upopulær. (Politimann om smugler.)

Listen over dårlig lederskap i illegal norsk sprit er like lang og deprimerende som et mislykket BI- seminar om bedriftsledelse. Medhjelpere har verken fått oppgjør eller anerkjennelse. Enkelte har begått samme feil gang etter gang uten å ha skjønt at de er blitt "blåst" av frustrerte medhjelpere. Grådige "ledere" har solgt spritlasten, uten at partnere og medhjelpere har visst om det, for å kjøre samme opplegg en gang til og tjene mer til seg selv før lønningsdag og "aksjeutbytte." Men så har det gått galt. Politiet har slått til. Partnere har brukt muskler for å sikre seg sin del. Mistenning i "laget" fordi sjefen har vært gjerrig med drinker og anseelse har også vært en kilde til irritasjon og rykter. Verdifulle medarbeidere har sluttet og begynt for seg selv. Rekrutteringen har vært så som så for aktører med dårlig tid og menneskekunnskap. Nye medarbeidere som er blitt tatt inn uten sjekk av fortid og referanser har tatt med seg gamle uvaner og forsynt seg av lasset og åpnet "butikk" på si. Andre har drukket seg fulle under transport, og pådratt seg oppmerksomhet og yppet til strid i "laget."

Dårlig håndverk

"Jeg sa til dem til at de måtte ikke kjøre en så stor spritlast gjennom byen midt på natten. Det vekker oppmerksomhet. Kjør heller om morgenen i rushtrafikken, pent og rolig."

(Spritveteran om kolleger som ble tatt på grunn av mistenkelig kjøring.)

Trailere og varevogner som er blitt så tungt lastet at de nesten har gått på felgen og kjørt gjennom byer og tettbygde strøk på merkelig tidspunkter er en klassiker. Sjuske er kjent i salgssammenheng også. Trailersjåfører har budt frem varene sine til tilfeldige forbipasserende, som i flere tilfelle har vært den stedlige lensmann. De mest utrolige er kanskje de russiske smuglerne som solgte vodka utenfor Vinmonopolet i Kirkenes, for deretter å tilby Polet restpartiet, for å slippe å ta det med tilbake til Murmansk. Maritim smugling er et sorgens kapittel når det gjelder landkrabber som burde ha holdt seg på landjorden. Dårlig sjømannskap og uvettig seilas i storm og uvær uten sikring av lasten har ført til forlis og tap av store investeringer. Smuglere i havsnød har måttet la seg redde av

tollkryssere. Hvor de har lagt til land for å losse er annen klassiker fra tabbenes bok. Nordmenn er et nysgjerrig folkeslag. Lossing av store mengder brennevin og sprit i ferietiden til ventende trailere i typiske hytteområder, ved brygger som ikke har fått besøk av større skip og trailere på mange år, ber om oppmerksomhet. Dertil kommer bossen som har vært løsmunnet og likt å fortelle hemmeligheter, sågar sine egne. Storsmuglere har avslørt seg ved å snakke i mobiltelefon med potensielle kunder, som egentlig kunne ha vært hvem som helst - som for eksempel en politimann – og i noen tilfeller faktisk har vært det.

Dårlige nerver

Noen ganger føler vi oss som barnevakter. Svære kraftige karer har gjort i buksa, og vi har måttet sette bleie på dem. (Norsk toller om spritsjåfører som er blitt tatt i kontroll.)

Man bør være nervesterk i denne bransjen. For en del sjåfører har grensepassering og tollkontroll vært en voldsom påkjenning for nervene. Erfarne tollere er utrolig gode til å lese kroppsspråk. Sjåfører som har gått klar av grensekontrollen har kjørt videre på rare måter og avslørt seg, selv om de ikke har hatt politiet på spor. Innbilningen om det har vært nok. Glattcelle og avhør er den neste psyko - testen. Sjåfører som aldri har vært i politiets søkelys har fått den store skjelven, og fortalt mye mer enn "hva de trengte å si." Det samme har skjedd med sentrale aktører som har holdt på lenge, og innbilt seg at illegal import og omsetning bare er "en annen form for business." De har ikke vært mentalt forberedt på at det kunne gå galt. En meget erfaren kriminell "generalist" pleide å si at alle store illegale opplegg før eller senere vil bli avslørt, og da bør man ha planlagt hva man skal si når "snuten spør." Det er langt fra alle som har gjort den forholdsregelen til sin, ikke en gang medhjelpere som er blitt kurset i forkant, psykisk, praktisk og juridisk. Det har sine grunner at etterforskere forsøker å få mest mulig ut av de første avhørene, og at forsvarere råder sine klienter til ikke å forklare seg, i all fall ikke så tidlig. Eksempelene fra retten på tiltalte som har løpt fra sine første politiforklaringer uten særlig hell er legio. Enkelte har kommet ganske bra fra arrestasjon og innledende politiavhør likevel, ved å bytte opplysninger mot en mildere tiltale. Nervøse debutanter og deltidspartnere er ikke de eneste som har gjort det. Aktører med lang erfaring har gjort det samme, ut fra en kynisk kalkyle av at det "lønner seg" å snakke før nervevrakene i "laget" begynner snakke på dem.

Hva med økonomisk kriminalitet?

"Vinnere" innen økonomisk kriminalitet kommer som regel fra høyere sosiale klasser, og benytter seg av langt mer avanserte metoder og kvalifiserte medhjelpere enn organiserte

kriminelle av den tradisjonelle typen. Men ”tapere” innen økonomisk kriminalitet har nok hatt en del til felles med sistnevnte, om ikke i kriminell modus så i sjuksk og feilvurderinger. De har kjørt samme opplegg i reprise på grunn av grådighet, og gjort seg synlige og blitt for ”store.” Avslørende brev og ”svarte” regnskap er blitt oppbevart i årevis etter at lovbruddene har funnet sted. Anonyme aktører som har latt seg intervjuet i avisene i egenskap av økonomiske lovbrøttere må i så fall ha tilhørt de psykiatriske unntakstilfellene.

”Hvitsnippforbrytere” med sin klasses nedarvede sans for diskresjon har visst bedre. Men de har avslørt seg på grunn av forbruk og investeringer som har vært alt for høyt i forhold til legal inntekt, og tirret på seg bedratte ektefeller som de betrodde seg til som nygifte.

Næringsdrivende med ”lik i skapet” gjør lite lurt i å skille seg. Dersom de likevel går til det skritt, bør det være en lykkelig skilsmisse. Seksualdrift, hevngjerrighet og kjærlighet til penger er hevet over sosiale klasseskiller. Dårlige nerver har vært et annet problem for en del økonomiske lovbrøttere. Dager og netter i glattcellen har vært en meget traumatisk nedtur, etter sorgfrie år med golf og borgerlig selskapelighet. Tanken på å sone sammen med voldsmenn, mordere, seksualforbrytere og narkotikalangere er mer enn hva mange har kunnet ta, men da snakker vi om ”taperne”. Det er de som har vært sterkere og visst bedre, og har bestått slike prøver. La oss se nærmere på dem.

Lars Korsell

Den organiserade brottslighetens utveckling i Sverige

Organiserad brottslighet i fokus

I god tid hade justitieministern kallat myndighetschefer och länspolismästare till ett möte på departementet i december 2007. Det skulle handla om organiserad brottslighet. Verkligheten hinner dock i kapp. Det som utspelar sig den 20 november 2007 kommer att ändra dagordningen på mötet och påverka politiken framöver. En chefsåklagare i Trollhättan får sin ytterdörr delvis förstörd av en kraftig sprängladdning. Träflisor och annat bråte skjuter in i lägenheten som projektiler och polisen rubricerar ärendet som mordförsök. Åklagaren befann sig inte i lägenheten när bomben briserade. Åklagaren har i flera år drivit tunga mål med anknytning till organiserad brottslighet, bland annat om utpressning från mc-gäng.

Mediagenomslaget efter sprängdådet är enormt. På fotografier ser man polisens avspärning runt dörren. Organiserad brottslighet är den stora frågan och alla sätter sprängdådet i samband med denna kriminalitet. Passande nog ligger två journalisters bok, "Den svenska maffian", på bokhandelsdiskarna och gissningsvis har den också hamnat på många politikere och beslutsfattares nattduksbord.

Saken är därmed klar. Den organiserade brottsligheten slår tillbaka mot rättssamhället och då måste kriminalpolitiken i sin tur ta i med hårdhandskarna. Den organiserade brottsligheten har visserligen varit högt på agendan sedan senare delen av 1990-talet men nu höjs det kriminalpolitiska tonläget (Västerhav, 2003). Frågan är dock hur det kommer sig att den organiserade brottsligheten har fått denna uppmärksamhet och hur den utvecklats i Sverige. Denna artikel ger en del svar men fler frågor. Den organiserade brottsligheten behöver sin historieberättare.

Häleri; en klassisk form av organiserad brottslighet

Vid sidan av smuggling är sannolikt häleri den äldsta formen av organiserad brottslighet som fortfarande är lika aktuellt då som nu. För att köpa upp stora mängder stöldgods, ordna transporter, bearbeta det för den legala marknaden och sälja det på annan ort eller kanske

utomlands, krävs organisation, resurser som lokaler och utrustning, kontakter och arbetsdelning (Källman och Korsell, 2006). Brottsligheten blir därför med nödvändighet organiserad. Ändå förknippas sällan häleri med organiserad brottslighet. En förklaring kan vara att häleri avser i grunden legala varor, inte sällan sker inom ramen för eller i anslutning till legala verksamheter och liknar vilken affärsrörelse som helst (Walch, 1977; Steffensmeier, 1986; Klockars, 1974; Steffensmeier och Ulmer, 2005; Brå 2006:6). Detta är en miljö som knappast för tankarna till skumraskaffärer, våld och uppgörelser i den undre världen.

Bakom den stillsamma fasaden döljer sig emellertid en avancerad brottslighet. Hälaren utgör inte enbart en tjuvarnas marknad utan är också numera en viktig affärspartner för narkotikabrottsligheten eftersom det finns tjuvar som finansierar sitt missbruk genom stölder. Narkotikaförsäljare kan också uppleva att de även blivit hälare genom att acceptera stöldgods som betalningsmedel som ett led i konkurrensen om kunderna (Brå 2007:4). Via hälarens inköp och betalningar går stöld- och narkotikamarknaderna samman. Yrkesmässiga hälare har kontakter i andra länder och utgör länkar i omfattande kriminella nätverk där det mesta kan ordnas.

Med industrialiseringen började saker och ting att massproduceras och blev tillgängliga för en bredare massa. Vanligt folk kunde i allt högre grad äga föremål som inte var direkt nödvändiga för det dagliga livet. Det innebar enkelt uttryckt att såväl tillgång som efterfrågan ökade. Mängden stöldgods blev större, liksom behovet av en snabb omsättning. I Mary McIntoshs (1975) analys av organisationen kring kriminell verksamhet beskriver hon hur tjuveriet i och med industrialiseringen och urbaniseringen gick från att vara ett hantverk till att bedrivas i projektform, där en arbetsdelning sker mellan tjuven som stjälar och hälaren som omsätter.

Vilka skepnader den svenska häleribrottsligheten har tagit är sannolikt ett outforskat område, som annars borde ha kunnat ge ett intressant svar på hur centrala delar av den organiserade brottsligheten utvecklats.

Gammal hederlig smuggling

Smuggling har gamla anor och i modern tid tog spritsmugglingen fart under mellankrigstiden då motboken infördes (Andersson, 2002). Vi denna tid utvecklades sannolikt en av de

tidigaste formerna av organiserad brottslighet i vårt land. Fartyg lades till utanför tolvmilagränsen och laster fraktades in till fastlandet med snabba småbåtar. År 1922 var Grand Hotell i Strömstad ett centrum för spritsmugglare från andra länder. Polis och tullare tog in på hotellet, som i folkmun kallades för "detektivhotellet". Som en följd av trafiken utvidgades territorialgränsen på vissa kustområden och Strömstad torrlades (Johansen, 1994; Johansen, 2004). Det var inte ovanligt under mellankrigstidens spritsmuggling att etablerade handelsmän fungerade som organisatörer och finansiärer av smuggelföretag, medan det praktiska arbetet utfördes av personer av lägre social ställning (Andersson, 2002).

I Sverige drev de yrkesmässiga smugglarna en form av tjänsteproducerande organiserad brottslighet (crimes of omission) som skiljer sig från de former av parasitär organiserad brottslighet - genom utpressning och beskydd - som förekom och fortfarande finns i Italien och USA (crimes of commission). På senare tid finns signaler om att utpressning, beskyddarverksamhet och indrivning har blivit ett problem, låt vara på marginalen (Rikskriminalpolisen 2007:1). En viktig forskningsuppgift är att undersöka om det skett några strukturella förändringar av brottsligheten.

Illegala alkoholmarknader är "business" eftersom kunden köper en vara av egen fri vilja. För att verksamheten skall bli framgångsrik krävs planläggning, koordinering av komplexa aktiviteter och organisation på samma sätt som i vilken legal affärsverksamhet som helst. Det är också dessa egenskaper och metoder för den organiserade brottsligheten som vissa forskare betonat som utmärkande för både den organiserade brottsligheten och vanlig affärsverksamhet snarare än gärningsmännens profil (Ruggiero, 1996).

Skillnaden blir då inte stor mellan organiserad brottslighet och legal affärsverksamhet. Den organiserade brottsligheten är således något mer än en brottslighet i samhällets utkanter. Det är i själva verket en del av samhället och möter andra grupper och personer, "i noen tilfeller for å utnytte dem, i andre tilfeller for å samarbeide og kanskje selv bli utnyttet" (Johansen, 1996:11). Det är dessa gråzoner som är karaktäristiska för den organiserade brottsligheten; mötet mellan brottsligheten, det reguljära näringslivet och myndigheter; i vissa länder även politiker. Ju större gråzon, desto mindre är skillnaden mellan den organiserade brottsligheten och det reguljära samhället.

Ett skäl till att hembränningen här inte tog sig industriella former som i USA och ledde till en ansamling av kriminellt kapital på färre händer var svårigheten att utan risk för upptäckt driva en illegal fabrik. Det går knappast i ett land som Sverige, med många små orter och därmed en hög grad av social kontroll. Den småskaliga smuglingen skilde sig också från den organiserade hembränningen och smuglingen, som krävde stora investeringar och omfattande belopp till "löner" vilket också innebar stora risker för ekonomiska förluster. Och förluster i samband med organiserad brottslighet innebär också torpeder och våld.

Småskaligheten i grannlandet Norge ledde till en affärsmässigt stryktåligare verksamhet som inte ledde fram till den organiserade brottslighetens våldsinslag (Johansen, 1996). Vad som gäller för Norge bör också vara relevant för Sverige. På samma sätt som i Norge saknades det kulturella och marknadsmässiga förutsättningar för att spritsmuglingen skulle fortsätta i andra former av organiserad brottslighet, korrupcion av politiska partier, legal näringsverksamhet samt kontroll av fackföreningar och myndigheter.

Smuggling av alkohol och missbruk av de inom EU-generösa reglerna för införsel för eget husbehov har uppmärksammats mer och mer på senare år. En intressant fråga är om smuglingen av alkohol upphörde efter mellankrigstidens högkonjunktur. Kanske är det som i Norge att smuglingen hela tiden har fortsatt och att det finns en kontinuitet från 1920-talet till våra dagar.

På sextioalet kom narkotikan

Redan före polisens förstatligande 1965 fanns det vid statspolisavdelningen i Stockholm en kriminalavdelning med riksomfattande verksamhet. Där fanns bl.a. en "rusgiftssektion" som var inriktad på illegal narkotika- och sprithantering (Narkotikakommissionen, 1983:4). När Rikspolisstyrelsen bildades år 1965 inrättades också en narkotikakommission. Under mitten av 1960-talet började narkotikan uppfattas som ett av de allvarligaste samhällsproblemen. Det hade växt sedan 1950-talet. Då handlade det om läkares frikostiga förskrivningar. På 1960-talet uppstod en egen marknad genom smuggling. Vid en undersökning på 1930-talet fann Medicinalstyrelsen att det enbart fanns ett 70-tal missbrukare (prop. 1968:7).

För den illegala narkotika- och sprithanteringen erfordrades riksomfattande spaning. År 1967 respektive 1972 bildades spaningsrotlar mot narkotika i Göteborg och Malmö. Härefter bildades narkotikarotlar i ytterligare polisdistrikt. Redan vid Rikskriminalpolisens bildande

skapades också en mindre enhet för kriminalunderrättelsetjänst. Inom tullen hade stickprovskontrollerna förstärkts, målinriktad spaning intensifierats och tullkriminalarbetet byggts ut (prop. 1968:7).

Narkotikastrafflagen infördes år 1968. Lagstiftningen var inriktad på dem som smugglade och överlät narkotika, dvs. på narkotikaproblemets tillgångssida. Departementschefen menade att ”Framför allt bör man med kraft söka ingripa mot personer som i yrkesmässiga former distribuerar narkotika. Den illegala handeln med narkotika är ett av de främsta exemplen på organiserad brottslighet och den bedrivs av organisationer med avsevärda resurser i form av pengar, utrustning och personal” (prop. 1968:7, s. 107).

1970-talet: Begreppet organiserad brottslighet införs på allvar

Inom Rikspolisstyrelsen och Justitiedepartementet började fenomenet organiserad brottslighet att diskuteras i början av 1970-talet och under våren 1976 intensifierades den kriminalpolitiska debatten kring både den organiserade och ekonomiska brottsligheten¹. Som nyss nämnts hade begreppet organiserad brottslighet tidigare förbehållits narkotika. En mycket omfattande kriminalitet som rörde stora samhällseliga och ekonomiska värden blottades i några uppmärksammade polisutredningar och i media. Det gällde bl.a. en utbredd skatte- och valutabrottslighet, svarta och grå affärer med fastigheter, företag, lån, arbetskraft och bilar liksom organiserad prostitution, spel- och klubbverksamhet.

Som en följd av denna utveckling tillsattes inom Rikspolisstyrelsen år 1976 Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet (AMOB) med representanter från polisen, åklagarväsendet, skatteförvaltningen och den kriminologiska forskningen.

Den organiserade brottsligheten i Sverige avsåg organiserad prostitution, illegalt spel och vadhållning, olaglig utskänknings- och klubbverksamhet, vissa former av häleri, varu- och narkotikasmuggling liksom viss illegal tillverkning av sprit och narkotika. Den definition som AMOB-utredningen använde sig av avsåg kriminalitet som (i regel) uppfyller följande villkor:

¹ Intervju med förra rikspolischefen Holger Romander den 21 januari 2000.

1. den organiserade brottsligheten skall ha formen av en *verksamhet*
2. denna verksamhet skall vara *kriminaliserad i sig* (till skillnad mot den ekonomiska brottsligheten som sker inom lagliga verksamheter, dvs. företag)
3. den skall ha en *fortlöpande (kontinuerlig) karaktär*
4. den skall ha en *bestämd inriktning* (men flera verksamhetsgrenar är möjligt)
5. den skall gå att *planera och styra framåt i tiden* med en relativt hög grad av säkerhet
6. den skall ha anknytning till *fasta lokaler, platser eller områden*
7. den skall omfatta *flera personer*
8. dessa skall vara *organiserade i en besluts- och funktionshierarki* (personerna har olika makt och fullgör olika uppgifter) där de enskilda *individerna är utbytbara*
9. *beslut, informationer och kommunikation* liksom flödet av *pengar, varor och tjänster* skall följa vissa på förhand *givna mönster*.

AMOB bedömde på sin tid att fanns minst 500 bordeller i Sverige med omkring 2000 kvinnor, som hade en mer kontinuerlig kontakt med denna gren av prostitutionen. De årliga intäkterna beräknades till mellan 140 och 210 miljoner kronor och antalet kundkontakter uppskattades till en miljon per år. Det bedömdes inte som osannolikt att hela den organiserade prostitutionens (bordeller, organiserad gatuprostitution och call-girls) intäkter låg avsevärt högre än 200 miljoner kronor.

Omsättningen på olika former av illegalt spel beräknades överstiga 350 miljoner kronor om året. Totalintäkterna på de illegala spritklubbarna antogs överstiga 25 miljoner kronor om året. Enligt enkäten förekom organiserat häleri och olaglig import/exportverksamhet. Försäljningsvärdet beräknades överstiga 500 miljoner kronor per år.

Sammantaget bedömdes den organiserade brottsligheten omsätta mellan en och två miljarder kronor per år. Hänsyn hade då inte tagits till den beloppsmässigt omfattande narkotikabrottsligheten. Dessa siffror kan jämföras med den traditionella brottsligheten (stölder, skadegörelse etc.) riktad mot hushåll som ”bara” kostade 350 miljoner kronor.

Läget idag

Det är intressant att jämföra 1970-talets organiserade brottslighet med hur problemet beskrivs idag. Utvecklingen av restauranger med utskänkningstillstånd och de legala spelen har uppenbarligen kraftigt minskat marknaden för spritklubbar och illegalt spel. Sexhandeln har minskat och några 500 bordeller finns knappast i dagens Sverige. Däremot har trafficking kommit som ett problem. Narkotikan omfattar idag fler preparat till lägre priser (Brå 2007:7). Penningtvätt är ett område som inte diskuterades på 1970-talet. Kvar finns dock organiserade stölder, häleri och smuggling av alkohol och tobak.

Särskilt mot mitten och slutet av 2000-talet har den organiserade brottsligheten fått en dominerande ställning inom kriminalpolitiken. Lagstiftning om tvångsmedel och andra metoder mot den organiserade brottsligheten har duggat tätt. Terroristhandlingarna den 11 september 2001 i New York har givetvis bidragit. Likaså utvecklingen inom EU som ställer krav på bekämpning av organiserad brottslighet. Vän av ordningen har riktat kritik mot det påstådda lagstiftningsraseriet och menar att det inte går att få någon överblick av den samlade effekten av alla insatser.

Referenslista:

AMOB (1977). *Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Brå (2006:6). *Häleri. Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Brå (2007:4). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie om narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Brå (2007:7). *Narkotikadistributörer. En studie av grossisterna*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Fijnaut, C. m.fl. (1998). *Organized Crime in the Netherlands*. Luwer Law International, 1998. Jacobs,

Johansen, P. O. (1994). *Markedet som ikke ville dø. Forbudstiden og de illegale alkoholmarkedene i Norge og USA*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.

Johansen, P. O. (1996). *Nettverk I gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet*. Oslo: Ad Notam Forlag.

Johansen, P. O. (2004). *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*. Oslo: Unipub forlag.

Källman, L. och Korsell, L. (2006). *Häleri – en klassisk och diskret form av organiserad brottslighet*. Essä publicerad på Brå:s hemsida, www.bra.se

Lindström, T. (1996). *Mitt liv som snut*. (Thomas Sjöberg). Falun: Gedins.

McIntosh, M. (1975). *The Organisation of Crime*. London: The MacMillan Press.

Narkotikakommissionen (1983). *Polisens insatser mot narkotikan*. PM nr 5.

Prop. 1968:7.

Rikskriminalpolisen (2007:1). *Undersökning med focus på utpressning relaterad till organiserad brottslighet*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.

Ruggiero, V. (1996). *Organized and Corporate Crime in Europe. Offers that Can't Be Refused*. Dartmouth: Aldershot.

Steffensmeier, D. J. (1986). *The Fence. In the Shadow of Two Worlds*. Totowa: Rowman & Littlefield.

Steffensmeier, D. J. och Ulmer, J. T. (2005). *Confessions of a Dying Thief. Understanding Criminal Careers and Illegal Enterprise*. New Brunswick: Aldine.

Vesterhav, D. (2003). *Bilden av organiserad brottsligheten i svensk dagspress*. C-uppsats, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Walsh, M.E. (1977). *The Fence. A new look at the world of property theft*. Westport: Greenwood Press.

Linda Weding

Organizational patterns for large-scale alcohol smuggling and alcohol distribution in Sweden. A pilot study.

Summary

This paper is based on my masters thesis in criminology (Weding, 2007) and was in addition a pilot study for the Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). The aim of the study was to give an analytical descriptive picture of the organizational patterns of the large-scale alcohol smuggling and the distribution of alcohol in Sweden. The study focused on how the businesses were run regarding purchases abroad, the smuggling operation, logistics in Sweden and the covering of the illegal businesses. Another enquiry was to find out if there were any links between the illegal and legal businesses.

The results show that the criminal acts were committed within legal structures, and that the line between the criminal and legal economy appears to be very unclear. The purchases abroad took place in, what can be assumed, legal breweries or distilleries that had no knowledge of the illegal procedures, in those cases where the buyers were not certified to import alcohol. False documents were used while performing the smuggling operations but attempts to physically cover the goods during the transport were rare. This could be an indication that the risk of being caught was considered low. The smuggling businesses used legal organizational structures as covers and also used unknowing legal businesses. Haulage contractors, owned by the smugglers themselves, were sometimes used as a cover. The study also showed that the alcohol could be transported between companies with the same owner, where only one of the companies had an alcohol licence. The results indicated that the chauffeurs played a central role. Additionally these actors were often wholesale dealers. No information could be found about who was distributing the alcohol or whom the final customer was, however some factors indicate that the alcohol reached restaurants. To summarize, the material presents a picture of informal networks, where links to the legal economy exist in many different ways.

Background

Besides fencing, illegal alcohol businesses can be considered one of the oldest ways of performing organized crime in Sweden. Although, when alcohol smuggling has been studied in Sweden, focus has been on quantities of imported alcohol. Smuggling of alcohol has seldom been studied from a market perspective, neither historically nor the criminality taking place today.²

Interview studies show that the smuggling of alcohol has increased in Sweden over the last three to four years and accounts for almost ten per cent of all the alcohol that is consumed in Sweden (Boman et al. 2006; Heldmark, 2006). A common picture presented is that the main buyers of smuggled alcohol are youths (ibid; Polisen, 2007). However, this may just be a result of this consumption being more visible than smuggled alcohol consumed in e.g. restaurants (RKP KUT-rapport 2005:2b). Because of a large dark figure, the picture of the offence that is commonly presented might be somewhat askew and the problem therefore broader. This is one the reasons why the organizational patterns for large-scale alcohol smuggling and alcohol distribution in Sweden need to be clarified.

Illegal alcohol markets today are still influenced by the time when alcohol was prohibited in countries such as Norway and the United States and there were alcohol restrictions in Sweden (Johansen, 1994). Businesses that deal with smuggling and distribution of alcohol might be easier to integrate with legal markets, compared to e.g. smuggling of narcotics, since alcohol per se is a legal commodity.

Method

On the basis of a review of previous research literature, that foremost consisted of research carried out by Norwegian criminologist Per Ole Johansen, and explorative interviews with customs officials, a theoretical model was created. The aim of the study was to give an analytical descriptive picture of the organizational patterns for large-scale alcohol smuggling and the distribution of alcohol in Sweden.

² Hans Andersson (2002) has made a comparative study of illegal liquor trade in Stockholm and New Orleans 1920-1940.

Besides the main question of the study there were also specific questions focusing on how the business was run regarding purchases abroad, the smuggling operation, logistics in Sweden and the covering of the illegal business. Another enquiry was to find out if there were any links between the illegal and legal businesses. Also, the study aimed at investigating the links between different actors in the material studied. The empirical material constituted of five court judgements and their pre-trial investigations.

The theoretical model in Figure 1 below was used as an analytical research instrument and a theoretical guideline for the analysis of the content in the investigations and the court judgements. The model consists of six parts, which connect on to the six specific research questions of the study.

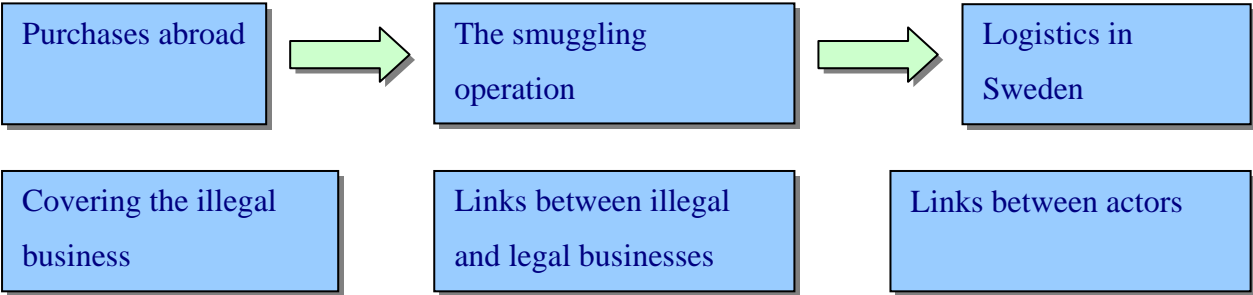

Figure 1. Theoretical model of organizational patterns for large-scale alcohol smuggling and distribution of alcohol.

Results

The results show that the criminal acts were committed within legal structures, and that the line between the criminal and legal economy is unclear. In those cases where the buyers were not certified to import alcohol, the purchases abroad took place in, what can be assumed, legal breweries or distilleries that had no knowledge of the illegal procedures. In some cases the buyers did have a certification to import alcohol, but the goods were then transported to another company that was not certified. The breweries and distilleries did not seem to be directly involved in the illegal businesses.

False documents were used while performing the smuggling operation in all cases studied. Attempts to physically cover the goods during the transport were rare. This could be an indication that the risk of being caught was considered low. The smuggling businesses used legal organizational structures as covers and also used legal businesses without their knowledge. Haulage contractors, owned by the smugglers themselves, were sometimes used as a cover. The use of legal transport services to hide illegal businesses are something that Johansen (1996) also has found in his studies of alcohol smuggling in e.g. Norway and the United States.

On the basis of the cases studied it was somewhat difficult to determine how the personnel were recruited. The people involved in the smuggling businesses seemed to have been involved during a longer period of time. The most probable reason for this was that the business had been in progress systematically for some time when the smuggling business was discovered.

The study showed that the alcohol could be transported between companies with the same owner, where only one of the companies had an alcohol licence. The results also indicated that the chauffeurs played a central role. Additionally they were often wholesale dealers. Cases also existed where the chauffeurs seemingly were unaware of the alcohol that was part of their cargo. In these cases the smugglers had hired legal haulage contractors. Again, since alcohol is a legal commodity, theoretically the driver might know what is in the cargo but not necessarily be aware that the alcohol is being imported illegally.

Even though the smuggling seemed to have been performed on demand i.e. after specific orders had been made, no information could be found about who was distributing the alcohol or whom the final customer was, however some factors indicate that the alcohol reached restaurants.³ In some cases the goods had been placed in warehouses and was waiting to be sold.

To summarize, the material presents a picture of informal networks, where links to the legal economic life exist in many different ways.

³ According to Johansen (1996) restaurants can be considered a classical cover for resale of illegal alcohol.

The smugglers' dilemma

The main theme for the contact seminar in Norway was “*What do they know that we don't? Who are the winners in organized and economic crime?*” Regarding the large-scale alcohol smuggling, the cases examined in this study had been discovered by the customs. Perhaps the most sophisticated smugglers are the ones who do not get caught, and therefore are more difficult for criminologists to study.

In some cases studied, the smuggling businesses were not very extensive. To keep the business relatively small, could serve as a protection against both external and internal risks. Internal conflicts in the illegal market cannot be solved traditionally with help from the judicial system (Brå 2007:4). A large workforce in the organization can make the internal control more difficult by increasing the risk of internal frictions and since more persons could expose the illegal business. The external risk regards foremost the risk of disclosure, both by customs and police and by rivals informing the authorities.

The secret behind organizational success might lie in the actual *absence* of organization. This is the smugglers' dilemma; expansion leads to visibility. Common goals for legal businesses, like expansion, structure and routines, are not as desirable in the illegal market (Johansen, 2005; Brå 2007:4). Instead, adaptability, small working teams and renewal are important advantages. Johansen (2005) describes a Norwegian smuggler in the 1950's who used to say, “*Small is beautiful*”.

References:

Andersson, Hans, (2002), ”Illegal Entrepreneurs. A Comparative Study of Liquor Trade in Stockholm and New Orleans 1920-1940” i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 3, nr. 2, pp. 114-134.

Boman, Ulrika et al. (2006). *Alkoholkonsumtionen i Sverige fram till år 2005* (SoRAD Rapportserie, nr 39). Stockholm: Stockholms universitet, SoRAD.

Heldmark, Thomas (2006), ”Alkoholförseln minskar” i *Alkohol & Narkotika* nr. 2, pp. 6-8.

- Johansen, Per Ole, (1994), *Markedet som ikke ville dø. Forbudstiden og de illegale alkoholmarkedene i Norge og USA*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Johansen, Per Ole, (1996), *Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Johansen, Per Ole, (2005), *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*. Oslo: Unipub forlag.
- Korsell, Lars et al., (2005), *Narkotikabrottslighetens organisationsmønster*, Brå-rapport 2005:11, Stockholm: Fritzes.
- Polisen (2007), *Handlingsplan för bekämpning av alkoholrelaterad brottslighet*. Nedladdad den 26/5 2007 från: <http://www.polisen.se>
- RKP KUT-rapport 2005:2b, *Organiserad brottslighet i Sverige 2005*. Sekretessprövad version. Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten, Analysroteln.
- Skinnari, Johanna, Vesterhav, Daniel & Korsell, Lars, (2007), *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*, Brå-rapport 2007:4. Stockholm: Fritzes.
- Weding, Linda, (2007), *Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. En pilotstudie.*, D-uppsats i kriminologi. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

Finnish Professional Criminals and their organisations in the 1990's

This presentation based on my studies⁴ of Finnish professional criminals, their crimes and social networks in Finland and cross-border criminality in the 1990's, and their actions against Finnish justice authorities in beginning of the 21st century. There are only a few empirical studies made on professional criminals. It is amazing how similar the findings of these are, even though the three studies – British, American and the present – reflect different social conditions and different decades. On occasion it feels that the place and time of study are irrelevant, as if you are reading and analysing just one study. From the research point of view it is interesting how such similar findings are possible. In the following table, the studies on professional crime, conducted in three different countries at different times are analysed in more detail.

Table 1. Comparison of the personal features of professional criminals in three different countries. The studies referred to are mine 2001, Hobbs 1995 and Sutherland 1937.

Variable	Country		
PERSONAL CHARACTERISTICS	Finland 2001	Great Britain 1995	USA 1937
Age (20-40 years)	X	X	X
Education (low)	X	X	X
Social status (low)	X	X	X
Start of criminal career			
Juvenile delinquent	P	P	O
As an adult	P	P	X
Parents/Siblings			
No serious criminal career	P	P	P
Some crimes	P	P	P

⁴ 1) "Crime across the Border - Finnish professional criminals and the Estonian crime opportunities in the early and mid 1990's", (1998), (20 Qualitative interviews of Finnish authorities), 2) Irregular influence against Finnish justice authorities in the years 1995-1999, (1999) (questionnaire to all judges and prosecutors in Finland), 3) "Finnish professional criminals in the 1990's", (2000) (21 Qualitative interviews of Finnish professional criminals), 4) Irregular influence of Helsinki city criminal police in the years 2000-2006, (2006) (questionnaire to all criminal police officers of Helsinki), 5) Prevention of organised crime in Ireland and Netherlands's, (2007) (literature review and thematic interviews of experts in both countries), 6) Irregular influence against Finnish justice authorities in the years 2002-2007, (forth-coming 2008), (questionnaire to all judges and prosecutors in Finland).

Prison (few times/sentences)	X	X	X
Respected criminals	X	X	X
Own family			
Wife	P	P	P
Children	P	P	P
Friends are other criminals	X	X	X
Use of money			
Living	P	P	P
Saving	P	P	P
Future			
Why quit	P	P	P
Start legal business	P	P	P
CRIMES			
Goal orientation	X	X	X
Professionalism	X	X	X
Profitable crimes	X	X	X
Several crime areas	X	X	X
Violence (if needed)	X	X	X
Own crimes	P	P	P
GROUPS			
Structure (network)	X	X	X
Few participants	X	X	X
Gender (male)	X	X	X
Ethnicity (same)	X	X	X
Short-lived	X	X	X
Monopoly (no)	X	X	X
Rules (common)	X	X	X
Relations between other groups (good)	X	X	X
Relations between members (good)	X	X	X
Help to imprisoned members	X	--	X
Contacts with foreigners	P	P	O

X= fulfil the criteria completely, P= fulfil the criteria partly, o = do not fulfil the criteria, and -- = no information.

One common element present in these three studies is that criminals live a hard and fast life, drinking, not sleeping, and doing other things harmful to one's health. It seems that they want to use the opportunities to commit crimes and enjoy life while it is still possible. You never know when you are going to get caught, lose your freedom and the possibility to commit crimes. Also, the competition between criminals is hard, and there are new and eager young men waiting in line to take your place in the limited market. The biggest difference between the studies is that while Sutherland concentrates only on thefts, Hobbs' and my studies cover professional crime more widely. Another big difference is that the professional crime that Hobbs studied is evidently smaller-scale and more regionally limited, focusing more on the local market, than the crimes committed by the criminals studied by Sutherland and myself. In the latter studies, the criminals aim to work on a national level and in big cities, are harder to trace and have more opportunities to commit crimes. Compared to the study by Hobbs, Sutherland's and my findings can be better generalised to a national level. The biggest

similarity between the informants from different countries is that they are driven by economic rationality and personal pleasure, and thus behave in a very selfish fashion.

I also have studied and defined the structures of Finnish professional criminal groups in the selected criminal activities that included alcohol, drugs and tobacco smuggling, handling stolen goods, and procuring. None of the 14 groups that I studied were able to fulfil the 14 variables of organised crime presented below, that I required for a group to be classified as an organised crime group.

Table 2. Evaluation of the criminal activities of the studied 14 Finnish professional criminal groups in the 1990s, and the variables of organised crime used in this study.

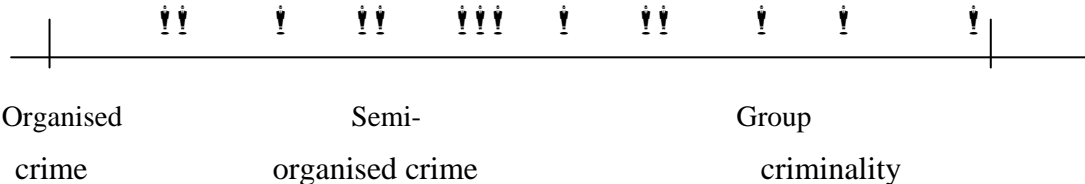
Group	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Criminal activities														
a) Alcohol/tobacco	--	X	--	--	X	--	--	X	X	--	--	X	--	--
b) Drugs	X	X	X	X	X	X	X	X	--	--	X	--	--	--
c) Handling stolen goods	--	--	--	--	--	X	X	--	X	--	--	--	X	--
d) Procuring	--	--	X	--	--	--	--	--	--	X	--	--	--	X
Total number	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1
Variables														
1 Bonding	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
2 Continuity	X	--	--	--	S	X	--	--	--	--	--	--	--	--
3 Co-operation between groups	S	X	S	S	S	S	S	S	S	X	S	X	S	--
4 Corruption/violence	X	S	S	--	--	S	S	--	--	--	--	--	--	--
5 Division of labour	X	X	X	X	X	--	X	X	X	X	X	X	X	X
6 Expanding nature	X	X	--	--	--	S	--	--	--	--	S	--	--	--
7 Money laundering	S	X	--	X	X	--	--	S	S	S	S	--	X	--
8 Monopoly	--	--	S	--	--	--	S	--	--	S	--	--	--	--
9 Multiple enterprises	S	X	X	X	X	--	S	X	S	--	--	--	S	--
10 Non-ideological nature	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
11 Profit and/or power	S	S	X	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S
12 Rules and regulations	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	S	X
13 Specialisation	X	X	X	X	S	S	S	X	X	X	S	S	S	S
14 Structure of group/ <3 persons	H	H	H	H	H	H	H	H	H	--	H	H	--	--
Total (max. 14)	11	11	9.5	9	9	8.5	8.5	8.5	8	7.5	7.5	7	6.5	5
Percentage of the total	79	79	68	64	64	61	61	61	57	54	54	50	46	36

X= fulfils the criteria completely, S= fulfils the criteria partly, -- = does not fulfil the criteria, and H = hierarchical. * crimes not included.

It is worth noting that the above classification of variables of the studied groups is suggestive at best, because all activities of the groups are not known. The classification is based on the interviews of my informants. Complementary information was also gathered from public sources (TV, radio and newspapers) and trial documents. The objective of categorisation was to classify the studied 14 professional criminal groups as either organised crime groups or criminal groups, as the Dutch researchers have done in their study (Fijnaut et al. 1998, 11). It became obvious during the study that it would be unrealistic to apply only these two categories. On the basis of the interviews, I developed a third definition of a group of semi-organised crime.

In this study, the middle category (semi-organised crime) was used to draw a line between organised crime and group criminality, because something was needed between the two. Accordingly, I started to consider the variables as a continuum, where the groups' actions and forms meet some of the variables and elements of the defined classes but not necessarily all of them. This way all groups could be placed on the continuum of organised crime and group criminality, as presented in Figure 10.

Figure 3. The studied 14 Finnish groups on the continuum of organised crime-group criminality.

It is important to notice that the group's location on the continuum is not stable; actually, the groups are in constant movement. The group activities demonstrated in figure 10 reflect the complexity of the activities of criminal groups during the 1990s. A group's location on the continuum is determined according to its success (its loses or gains in smuggling and marketing, the participants' daily efforts, actions of other groups to take over markets, authority actions to imprison persons, etc). An other important observation is that organised crime and group criminality are not the ends of the continuum, on the contrary. The continuum represents a space in which different groups are ranked according to the level of professionalism of committed criminal activities. At the time of this study, the status of the

groups was as follows: one was moving upwards, towards organised crime, the status of seven was not changing, four of them were on their way down, and two were inactive.

Alcohol, cigarettes and drugs smuggling organisations

The highest level in a smuggling group consists of financier and his right hand and left hand⁵. On the top of the Finnish smuggling organisation is the financier - the man with money and international connections. Money means that he has “loose” money for risky investments such as buying smuggled goods from Europe or the Baltic Sea area. International contacts means that he knows persons from abroad who are able to sell illegal merchandise such as drugs, or he has contacts that are able to organise spirits or tobacco tax-free straight from the factory. These contact persons can be Finns living abroad or local persons.

Exceptions to this model (one man in charge) are the groups where the roles of financier and the right hand are intertwined, and the two persons form the top of the group together. Some of the studied groups were equal-partnership groups in which the roles of financier and right hand are inseparable, because two men together invest money and bear the risk of smuggling. Both partners have their own marketing channels in Finland to distribute drugs to the different cities. The third form of group structures is the smoothly structured group, a partnership of several men. Here, one organises funding, another organises the smuggling of the goods, and the third organises the marketing in Finland. In whichever manner the responsibilities for the group’s actions are divided, one man alone is responsible for running all the practical matters in Finland. He organises the unloading and storing of the goods, and informs the persons responsible for distribution when and where the goods can be picked up and how much they will cost.

Under the financier is the right hand who assists the financier in organising deals, planning smuggling operations, and investing the profits. The main responsibility of the right hand is to take care of the wholesale distribution in Finland. The right hand sells drugs, spirits or tobacco

⁵ The left hand is the violence and debt collection expert of the group. The left hand collects the debts on behalf of the financier, and, upon his command, carries out violent revenge operations against parties that have been harmful to the activities of the group (IQ).

to the middle level. The right hand also protects and covers the group's financier if authorities start to dig around. The middle-level dealers cover for the right hand, and the lower-level men for the middle-level dealers. The system is developed during the operations on need basis. Every operator has chosen the men under him on the basis of personal trust and their marketing qualities - naturally, this trust is secured by money and the threat of violence.

If the group has a left hand, he is the person who works directly under the financier and organises all the violence that the financier considers necessary. Even though the left hand has the same status as the right hand, he has nothing to do with the smuggling or marketing of the goods. He is the financier's trustee who is unknown to the other members of the group. A left hand existed only in one of the studied groups. The other groups did not have a full-time violence specialist, the required violence and debt collection was either commissioned or executed by other group members.

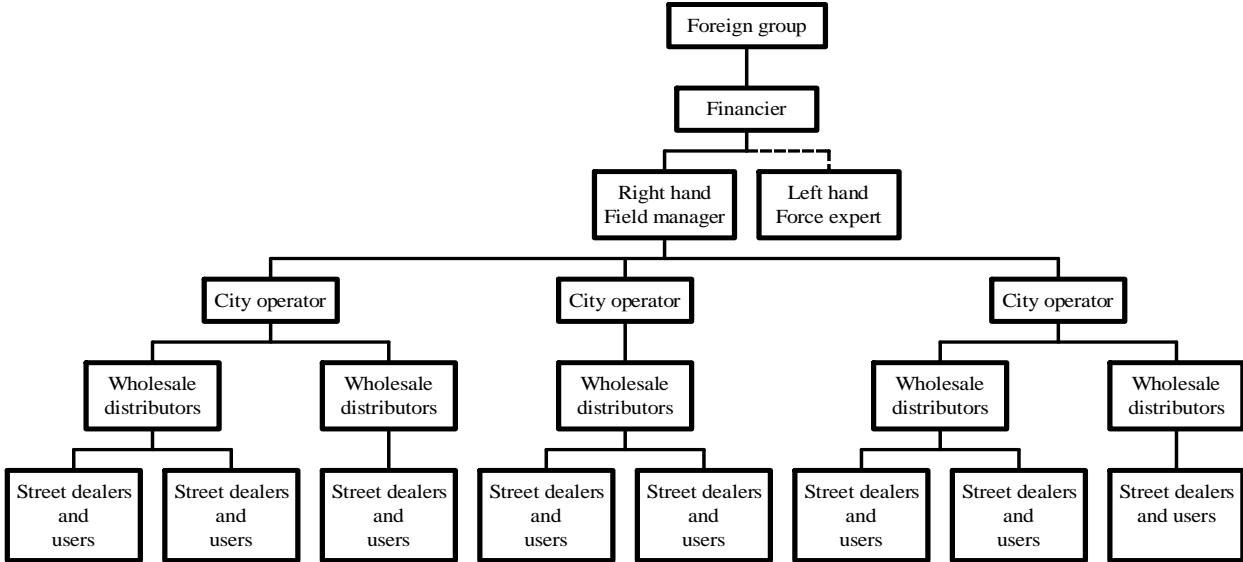
The right hand organises the distribution of the goods in Finland through trusted men under his command. One to three persons form the middle level of the group. The middle-level men cover for the right hand in relation to the authorities, and sell the goods to their own trusted friends on the lower level. The middle-level men can be called city operators, because they are responsible for the operations of separate cities and for the distributing channels through which they sell the products.

The lowest level of the marketing chain of the illegal goods is occupied by the kilo dealers and the hundreds of litres dealers who sell the goods to their own trusted hundred grams and tens of litres dealers. The marketing chain continues, and the amounts get smaller until the goods are consumed.

The internal relations between the participants of the marketing chain resemble trust-based businesses rather than friendships. In the marketing chain, everybody is responsible for his own finances, customers, working methods etc., as far as the actions do not harm the business of the others or attract the interest of the authorities. Naturally, sometimes business relations can develop into real friendships in the course of the years, but business always remains the

most important connecting element. The decision-making process in the group follows the same logic: the operators know exactly enough of the actions of the others as is necessary for them to carry out their own duties as business partners. The following figure was completed on the basis of the interviews.

Figure 4. The basic structure of the Finnish drugs, alcohol and cigarettes dealing organisation.

Procuring organisations

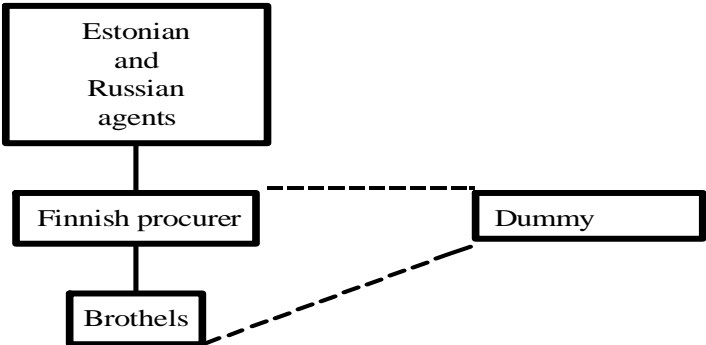
The structure of a typical Finnish procuring “organisation” is a one man, or at most, a two-man enterprise: a person or persons hire the girls from a foreign supplier and procure them in Finland. The procurer also manages anything else that the running of the business requires. He rents and furnishes the flats that are used for brothels, publishes ads in local papers, organises the work of the girls and their circulation between the different places that he runs in several towns or in the same city, arranges all the daily routines such as clean bedclothes, cleaning, etc. The procurer also collects the profits and divides them between the girls and the agent who rented the girls to him. Normally the girl’s earnings are divided into three. One-third goes to the foreign supplier, one-third to the Finnish procurer, and the last third to the girl.

There is no need for a complex organisation in the procuring business, because one or two people can manage everything. The advantages of the simple organisation include 1) less

persons involved, larger incomes for the participants, 2) less persons know who runs the business, and, consequently, the risk of getting caught is smaller. The procurer’s daily routines resemble the life of a “normal” small-scale entrepreneur; they are filled with work, long hours, economic risk and responsibility. A procuring business can be launched with small initial capital. It is possible to hire five to ten girls with a few thousand euros and to procure them in two or three apartments guaranteeing a comfortable income for all the persons involved (girls and procurer).

The girls are mainly “rented” from Estonia or Russia from local pimping patrons or patronesses. Another way is to meet normal girls (without a background in sex business) in those countries, and ask them to work under him as prostitutes in Finland. Owing to the high living standards in Finland, finding Estonian and Russian prostitutes is relatively easy. (Junninen 1999). Figure 12 was constructed on the basis of the interviews.

Figure 5. The basic structures of Finnish pimping organisations.

It should be pointed out that a front is only required 1) when the procurer does not hire the girls straight from the street, hotels, etc., but is using foreign agents, 2) the Finnish procurer is subject to recovery of a debt by distraint order in Finland and therefore cannot legally own or earn anything.

Marketing organisations of stolen goods

The markets of stolen goods in Finland can be roughly divided into two categories: 1) markets of drug-related stolen goods, and 2) trafficking in stolen goods. In the market for drug-related stolen goods a) the middle-level drug dealer gets a secondary income from handling stolen goods that he accepts as a payment for drugs or in return of the drug purchaser's debts to him, b) the middle-level drug dealer is forced to provide the top operatives with expensive things, such as jewels, cars, machines, etc. to compensate for existing debts. A trafficker in stolen goods is a person who has money to invest and connections to sell products forward. The goods are bought from professional shoplifters or regularly working burglars. Usually a trafficker buys anything that is valuable and available in large amounts, but some of the traffickers are specialised in special kinds of merchandise such as weapons, art, gold, etc.

Over time, persons who are buying stolen goods on a regular basis attain a reputation that they are dependable buyers and sellers, and receiving goods from several sources. It should be noted that even if the operator is well-known and reliable, he has to pay well, because the thieves and burglars will sell to whoever offers the best price for the goods. Every batch of goods is resold on an auction basis, where the best offer gets the goods. Thieves and burglars are not obliged or committed to selling to the same trafficker, unless they owe him money or services. The person who supplies the stolen goods is active, and the others who offer and purloin the goods are his customers. Once he has bought something to sell, he advertises and sells the goods further.

Stolen goods are mainly sold in three different kinds of transactions 1) through newspapers and in marketplaces to normal people, 2) to normal shops or through front companies that sell them as legal goods, 3) goods are bartered with normal shops or other persons who handle stolen goods in a different city or country. Loads of stolen goods are sold on a daily basis to normal people through newspapers and in marketplaces. The circulation of stolen goods is more complicated if the goods are first exchanged into other goods that can be sold in legal business transactions. Loads of stolen consumer goods such as coffee or tobacco, etc. end up in normal shops, restaurants and kiosks that sell them as if they were legally purchased. figure below is constructed on the basis of the interviews.

Figure 6. The structure of Finnish stolen goods organisations.

The basic structure of the stolen goods market is very simple. The trafficker buys and sells the goods on a market basis. The structure becomes a bit more complicated when the trafficker is subject to a debt recovery procedure and cannot own or earn anything. In this case, his businesses are looked after by an ostensible partner who runs a legal business as a front that owns everything used by the stolen goods trafficker (house, summer cottage, cars etc.). Handling stolen goods gets still more complicated when the goods are bartered before they are sold. This exchange is done through the trafficker's contact persons or friends who run a shop, a kiosk or a wholesale firm that has no problems with the authorities.

Conclusion

The conclusions my studies provides about Finnish organised crime are quite different from what Finnish authorities, in particular police representatives have given about the phenomenon in public. According to my own studies, there was not a single organised criminal group in Finland in the 1990s, but rather there was a mixture of different kinds of groups of professional criminals, where the participants, offences, and the time span of the activity varied greatly, depending on the success and failure of the different crimes. I classified the Finnish groups of professional criminals that I studied as either group criminality or semi-organised crime.

According to my informants, the number of people who are actively participating in professional group criminality and semi-organised crime in Finland is rather small and variable, and the number of passive random dealers is considerably larger. The largest volume of criminal projects is related to the imports of drugs, alcohol, tobacco, and women for prostitution to Finland. The level of professional skills is also very variable across the marketing chains. The organisers, financiers and wholesale dealers know their trade well and have a professional attitude towards it, being aware of the risks involved. The habitual criminals who are acting as retail dealers on the lower levels of the marketing chains are satisfied by the chance of earning modest sums of money or to finance their own addiction. As a consequence of their one-time character, the studied crimes do not comprise large, permanent or hierarchic criminal organisations. Instead, they are carried out in flexible and opportunistic project groups with variable compositions. These groups are active in many different manners, connected with business enterprises that are used either as fronts or as crime instruments. The crimes, however, represent a broad scale of criminal projects, with the common feature that they exploit the specific circumstances of the border between Finland and its neighbouring countries, the differences in the standard of living, legislation, and law enforcement. In the cross-border trade of commodities, the participants receive monetary gain according to their work and sales input as the commodities change owners. The power aspirations in regards of interfering with criminality in another country are quite limited because it is important to maintain the trade relationships, and the seller's interest in the commodity is terminated when the deal is made.

Literature:

Junninen, Mika & Kauko Aromaa (1999). *Crime across the Border – Finnish Professional Criminals and Estonian Crime Opportunities*. National Research Institute of Legal Policy. Research Communications 45. Helsinki.

Junninen, Mika & Aromaa, Kauko (2000). *Professional Crime across the Finnish- Estonian border*. *Crime, Law & Social Change* 34. Netherlands: Kluwer Academic Publishers. pp. 319-347.

Junninen, Mika (2006): *Irregular influence of Helsinki city criminal police in the years 2000-2006*. (Not Published)

Junninen, Mika (2008). *Prevention of organised crime in Ireland and Netherlands* (forthcoming).

Jón Óttar Ólafsson

Organised crime, the Icelandic style: Successful drugdealers in Iceland

I Introduction

The aim of this paper is to give some insights into the structure of the Icelandic drug market and what problems it presents people, involved in the importation of narcotics into Iceland, with. Given the topic of this conference special attention is given to successful importers of drugs and the organisational form they have adopted in order to overcome obstacles put before them be the nature of the drug market in Iceland.

The first part of the paper outlines the analysis of the Icelandic drug market and puts forth the idea that it is characterised by extreme “flatness”. The roles of importers of drugs into the country and distributors of drugs to users converge in the same individuals. This creates tension because importers only want a very small number of people to be linked to them, which is different for distributors who need to bring the drugs to small time dealers and users.

The second part of the paper presents results from a police investigation that gives insight into how a successful gang of importers in Iceland works using organisational structure that mirrors ideas presented in the first half, and therefore supports the arguments put forward in this paper.

II The structure of the Icelandic drug market

In Iceland there is only production of marihuana so other types of drugs need to be imported into the island. The typical size of drug seizures at the borders is from a few hundred grams to several kilos. The largest seizure ever of drugs was made on the 19th of September 2007 and weighted 37 kilos. In addition to seizures of fully produced drugs there have been some seizures since 2004 of liquid amphetamine that technically could have been used to produce tens of kilos of amphetamine, but it is difficult to estimate exactly how many kilos could have been made. It would, for example, depend on the level of purity.

Even though this is the reality regarding the size of drug shipments into the country there has been talk amongst policemen in the drug unit and criminals alike of „super shipments” of drugs, where people have been said to import hundreds of kilos in single shipments. This has never been shown to be anything else than a “urban myth”, and is highly unlikely to happen once the structure of the market is revealed.

Geoffrey Pearson and Dick Hobbs (2001) analysed the structure of the British drug market and discovered that the import of drugs into Britain is in the hands of small and tight knit cliques who mostly deal in single type of commodity, i.e. import only one type of drug (for example, Turks that import heroin). They also discovered that the British market converges on the so called “middle market multi-commodity broker”, i.e. the drug dealer that buys from several wholesalers various types of drugs and sells them to retail level dealers. The middle level dealer does frequently and stocks up every few weeks⁶ and he needs a constant supply of drugs, to “feed” his network of retailers. Pearson and Hobbs argue that this structure has emerged due to different requirements regarding the number of people linked to the process at each level.

Import of drugs, for example heroin, is very risky and therefore the groups that are involved in that tend to be very small, usually based on kinship ties or cultural ties, in order to minimize risk of detection by authorities. After the drugs have been brought into Britain they are sold to wholesalers that then distribute them further to middle level dealers and they have network of retail level dealers around them that allows them to distribute the drugs into the society, something that the importers cannot do, due to the risk involved. This is shown graphically in picture one below.

From the discussion earlier on the typical size of seizures in Iceland and picture one, it becomes apparent that the seizures of drugs, made at the borders of Iceland, fall into the category of middle- and retail level in Britain. This means that people involved in the business of importing drugs in Iceland would count as middle level retailers in Britain and suggests that there is very little distance between importers of drugs and users of drugs in Iceland. The

⁶ The middle level dealer needs to distribute drugs rapidly and tries to avoid keeping a large stock due to the risk he or she is faced with. It is necessary to be connected to a large number of retailers in order to function, and everyone is a possible security threat for the middle level distributor.

roles of middle level retailer and importer therefore converge in Iceland in the same individuals and cliques due to the fact that almost all types of drugs need to be imported (since only marihuana is locally produced). The Icelandic drug market is therefore “flat” and import of drugs is relatively risky, i.e. importers are quite “close” to the users and not as isolated in the same way as importers in Britain.

When social structures are flat there is a limit on how much organisation can emerge and it is highly unlikely that many different roles will emerge between importers and users of drugs in Iceland. It is much more likely that importers of drugs will sell directly to retailers and that they will have to have some sort of a secure route into the country in order to keep up a constant supply. It will not be enough to import a few kilos every year; they will have to have a clear route into the country. Similar idea to this is presented in a passage in Levi and Maguire (2004:399):

“where structures are flatter and offenders team up first with one set and then with another set on a project basis, it may be difficult to properly classify the resulting activities as “organised crime”, even though the crimes are well organised and the personnel are continuing offenders”.

From this it is clear that Levi and Maguire are of the opinion that in a flat market a permanent structure or organisation is highly unlikely to develop and project based work will be the most prevalent, even though the players in the market tend to be the same people over time.

All this has dramatic consequences for the Icelandic drug market. The “flatness” of the market will hinder the formation of large and hierarchical groups or cliques that could possible monopolise the market. It will also force importers of drugs into Iceland to keep the shipments small, but frequent. This was the conclusion of a threat assessment made by the office of the National Commissioner of Iceland and was published in a report in 2004 (Ólafsson, 2004)

III A case study: A real example of a drug importing project

The case started as an investigation into a single prolific burglar (A from now on) with the stated aim of finding out the ways A used to get rid of the goods that he had stolen. During the course of the investigation A was linked to people suspected of importing drugs into Iceland

and therefore the investigation was expanded and more police officers joined the initial investigative team. A's telephones were tapped and he was sometimes followed by police officers, unknowingly. This went on for a period of few weeks and gave great insight into the life and workings of the A and, as the investigation developed, an insight into the operation of a group of individuals importing drugs into the country. A is currently in prison but the investigation into the importers is still ongoing and therefore it is limited how much information it is possible to divulge in this abstract.

In the beginning little was known about A and his tactics. The police were at a loss as to how he got rid of stolen goods so fast that they never caught him with anything. In order to get a clearer picture of A a network analysis was conducted on him, using the national crime registry and the intelligence databases of the Metropolitan police. This means that all the people connected to A in the national crime registry (were all official crimes are recorded and linked to offenders if possible) were put through the intelligence databases in order to get some ideas about possible individuals or locations where he could keep the goods after the burglaries. This work resulted in a link between A and the "right hand man" of a large importer of drugs in Iceland (B from now on). The link between A and B was through a company called X. The men behind X have been trying to establish connections in Eastern Europe with the aim of exporting goods, using the company as a front, but it is a well known fact that neither company X, nor the people behind it, manufacture or deal in anything that could be exported out of Iceland. So what were they exporting? On the bases of the connection between A and B a warrant to listen in on the phones of A was issued by a judge. It was judged probable that A and B were two sides of the same coin, i.e. the goods were being exported out of the country by the same people that imported drugs into the country.

For the first few weeks of phone tapping A did nothing out of the ordinary. He got up late and went to work for a small contractor and seemed more worried about keeping his girlfriend happy than anything else. Nothing criminal seemed to be taken place for the first few weeks, but from his conversations with his friends a location was discovered that probably served as the place where he kept his goods (during his more active periods). A also made no attempts to contact B previously identified in the analysis nor individuals connected to company X. However, as time went by a change occurred in A and he started getting more irritated and seemed to loose interest in his girlfriend, focused more on his friends and clearly started using drugs more.

One Sunday night a large burglary was committed were the police suspected A from the first minute since he had made phone calls in the vicinity of the burglaries. It was possible to locate him through his mobile phone use and surveillance unit was positioned outside the house were A was. A went on the move a little while later and drove out of the city, into the country. The police officers followed him and it soon became clear that he was going to the site previously identified as the probable location for keeping the goods. Preparations were made over the radio for the local police to stop him and get the goods (since it is not legal for police in Iceland to “ignore” crimes) using a “routine” traffic stop as an excuse, but before he reached the town where he was thought to be going he made a surprise stop on the way. He drove to B’s house and met up with him for 10 minutes.

Due to a series of mishaps the officers following A lost him when he left the meeting with B and he managed to put the stolen goods in his hiding place without police officers witnessing the act. The exact location of the place where he kept his goods was not known and therefore it was decided to abandon the strategy of arresting him and keep following him, especially after the encounter between A and B, which validated the initial analysis to a large extent. In the days that followed A was constantly searching for opportunities to steal and a few days later he committed a large burglary and went home to his flat with the stolen goods which he meant to keep there until the next day.

On the day following the second large burglary phone conversations between A and a retail-level drug dealer (C from now on) were recorded. They revealed that A owed C a lot of money and it became clear that the A had been giving C most of the goods from his burglaries for months and A was going to give C everything from the burglary the night before. It was also revealed who C’s supplier of drugs is, it is not B but another drug dealer (D from now on) and he is a well known associate of a large importer of drugs into Iceland (E from now on). After gaining all this information it was decided to end the investigation into A and he was arrested the minute he got out of his flat.

After A went to prison the investigation into D and E continued and during that investigation information that shed light on the organisation of the drug importing business was gathered and the structure is presented below:

E lives in country F for extended periods every year where he has connections into the drug world which give him easy access to drugs. Every few weeks a shipment of drugs is prepared in F and shipped to Iceland using a secure route to an unknown individual. A man always comes to Iceland from F at the same time as the drugs and retrieves the drugs from the recipient of the shipment. That man – in co-operation with D – divides the drugs up between retail-level drug dealers and then the man and D wait. When the retail-level drug dealers have sold the drugs they give the money back to the man from F and D, who send the money back to F.

IV Summary: A real example of a drug importing project

In the first part it was argued that the drug market in Iceland was very “flat”, a lot “flatter” than the British drug market and this will hinder the development of a complicated structure with many different individuals having the roles of importers, wholesalers, middle level retailers, and retailers. It is clear from the example presented in the second part that this seems to be true because distance between users and importers of drugs in Iceland is very short. It seems that the successful drug dealers identified in this actual police investigation structure their activities precisely in such a way as to overcome the structural difficulties presented to them by the nature of the Icelandic drug market.

Referenslista:

Ólafsson, J. Ó. (2004), *Organised crime in Iceland*, Restricted Report/The National Commissioner of Iceland

Levi, M. and Maguire M. (2004) Reducing and preventing organised crime: an evidence based critique' *Crime, Law and Social Change*, 41(5):397-469

Pearson, G. and Hobbs D. (2001), *Middle market drug distribution*, Home Office Research/Development and Statistics Directorate

Kjell Arne Karlsen

Et dypdykk i den organiserte kriminaliteten i Norge

Innledning

Hva kan de som ikke vi kan? Dette var tema for Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi (NFsK) sitt kontaktseminar utenfor Oslo i november 07. Altså, hva kan de vellykkede innen organisert kriminalitet som vi (les: politiet) ikke kan. Min tilnærming til dette tema var å se på erfaringer fra vår nære fortid gjennom enkeltsaker, dommer og trender og ut ifra dette forsøke å finne den vellykkede kriminelle.

Selv om tittelen forespeiler et dypdykk i temaet, ligger det i sakens natur begrensninger for hvor dypt en kan dykke i løpet av 30 minutter. Det er mange temaer som ikke blir berørt i min rapport, blant annet knytningene til økonomisk kriminalitet og terrorfinansiering, opprettelsen av lovlige selskaper og fasader, hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger m.m.

Organisert kriminalitet i Norge er i hovedsak representert gjennom narkotikasaker. Det og grove ran er de kriminalitetstyper jeg kommer til å fokusere på. Andre lovbrudd faller også inn under organisert kriminalitet, men for å avgrense dette kommer jeg til å benytte meg av eksempler fra de to nevnte typer av kriminalitet. Jeg kan legge til at når det gjelder organiserte kriminelle nettverk er det ikke alltid avgjørende hvilke typer kriminalitet som utøves for å forstå og gjenkjenne nettverkene, i mange tilfeller er det de samme strukturer man ser. Det være seg TIW (trafficking in women), våpensmugling, narkotikasmugling m.m. Likhetene er i de fleste tilfellene flere enn forskjellene.

Grunnleggende motiver for de nettverk denne rapporten tar for seg er økonomisk vinning, å ikke bli pågrepet av politiet, samt status (respekt, frykt, innflytelse). Et annet aspekt det er viktig å ha klart for seg er at flere av nettverkene denne rapporten bygger på ikke holder seg til en kriminalitetstype, de er å anse som multikriminelle. Noen av nettverkene er også svært dynamiske, ikke bare ved at de styrer sin virksomhet mot de til enhver tid mest lønnsomme kriminelle virksomheter, samt at de inngår "kontrakter" med andre nettverk. De fokuserer også på å være oppdatert på politiets arbeidsmetodikk.

Organisert kriminalitet i Norge

Politidirektoratet (POD) kom i 2005 med en rapport på bakgrunn av *prosjekt organisert kriminalitet*: ”Målet med prosjektet var å samle og systematisere informasjon om organisert kriminalitet på individnivå, for å opparbeide et kunnskapsgrunnlag som basis for mer effektive strategier for å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet”.⁷

Politidirektoratet har lagt EU-definisjonen til grunn i sitt prosjekt, med visse kriterier knyttet til denne. Tabellen som følger viser det antall aktører prosjektet har kommet frem til gjennom sitt arbeid. *Prosjekt organisert kriminalitet* ligger for øvrig tilgjengelig på internett. Tabellen illustrerer antall personer og roller POD har definert som organiserte kriminelle i Norge.

Roller og antall personer

Leder/bakmann	426
Organisator/planlegger	61
Selger/underselger/omsetter	907
Mellommann	103
Utøver	263
Løpegutt	69
Transportør/kurer	236
Utstysleverandør	23
Depotmann	38
Torpedo	45
Klubbmedlem/organisasjonsmedlem	197
Finansiell funksjon	62
Annet (undefinert, slekt, implisert, medhjelper osv.)	233
Ukjent/ikke anført	466
Totalt	3129

NB: En rekke personer har flere roller.

⁷ Politidirektoratet, 2005, Prosjekt organisert kriminalitet

Det fremkommer også i rapporten at det er avdekket 125 definerte nettverk med til sammen 2160 personer. De sentrale nettverkene har store deler av Norge som sitt nedslagsfelt. 30 % jobber internasjonalt. Kvinneandelen er på 6,4 % og gjennomsnittsalderen er 34 år (35 år for sentrale aktører)

Om disse tallene er korrekte eller om det finnes måleverktøy gode nok til å anslå det eksakte antallet av organiserte kriminelle i Norge er jeg noe usikker på, men tallene gir uansett et bilde av hvordan omfanget av organisert kriminalitet Norge *kan* se ut.

Det ble stilt et spørsmål etter min presentasjon under kontaktseminaret om hvilke roller kvinneandelen på 6,4 prosent innehar. Spørsmålsstilleren anså prosentandelen som høy.

Fra mitt ståsted synes kvinnes roller i organiserte kriminelle nettverk å være todelt. På den ene siden har man sett at kvinner kan ha en fremtredende og kontrollerende rolle i et narkotikanettverk og således å fylle den rollen man tradisjonelt forbinder med mannlige sentrale roller, men prosentandelen disse kvinnene utgjør vil nok være svært lav. På den andre siden har erfaringene vist at kvinnes rolle i utøvelsen av organisert kriminalitet er sekundære i forhold til de sentrale roller. For å bruke et eksempel som er typisk. En kvinne som er passasjer i en bil vil i en del tilfeller normalisere en situasjon i forhold til om mannen kjører alene. Dette kan for eksempel dreie seg om grensepasseringer, eller andre kuréropdrag. I mange tilfeller gjør disse handlingene kvinnene medskyldige, og som regel er de også klar over hva de er med på, men rollen de spiller i nettverket med tanke på planlegging og påvirkning er ofte av kosmetisk karakter. Andre typer saker hvor kvinnes rolle ofte har vært mer fremtredende er TIW saker og hallikvirksomhet.

Kokaininnførsel til Norge – et eksempel

La oss holde oss til kriminelle nettverk. I min presentasjon gikk jeg gjennom en case som tok for seg en kokaininnførsel til Norge. Det for å belyse hva som faktisk skjer, eller i alle fall skjedde i denne saken. Casen sier noe om hendelsesforløpet i forkant av selve innførselen:

1. Politiet blir kjent med at en organisert kriminell gruppe i Oslo har planer om å innføre kokain til Norge.

2. Politiet startet deretter en skjult etterforskning og avdekket at gruppen samlet inn penger fra ulike investorer i det kommende kokain partiet.
3. Lederen av den kriminelle gruppen kontaktet et medlem av en kriminell MC-klubb i utlandet som var kjent for sine gode kontakter. I dette tilfellet formidlet/solgte han transportørtjenester.
4. På samme tidspunkt førte gruppen ut penger av landet, til en ukjent mottaker, gjennom Forex og Western Union.
5. Lederen reiser deretter til Nederland for å møte den albanske organisatoren for salgsledet. Albaneren reiste fra Albania via to andre europeiske byer for å sette sin organisasjon i sving. Deretter møtte han lederen for den kriminelle gruppen i Nederland. Selve innførselen kunne nå settes i gang.

Eksemplet kan om mulig fremstå som både detaljert og overfladisk, men hensikten er å gi et bilde av de ulike trinn som fant sted i forkant av selve innførselen. Variasjonene er selvfølgelig store når det gjelder denne type saker, men eksemplet er allikevel typisk for en viss type saker.

Et greneoverskridende nettverk – fra bonden til brukeren

Under kontaktseminaret viste jeg også en enkel illustrasjon på de ulike roller som er karakteristiske og som ofte må besettes for at virksomheten skal kunne fungere. Dette eksempelet dreide seg om prosessen fra bonden i Marokko høstet avlingen med Cannabis Sativa frem til misbrukeren i siste ledd kjøper ett gram med hasjissj langs Akerselva i Oslo for kr 100,-.

Når bonden har høstet avlingen blir den hentet av neste ledd i kjeden som preparerer og deretter pakker det ferdige produkt. Deretter må hasjissjen fraktes fra Marokko til Spania. En ”grossist” i Spania mottar og lagrer partiet. Parallelt jobbes det med å skaffe kunder til partiet. Det kan i mange tilfeller allerede være kjøpere som har bestilt partiet. Vi kan kalle den som skal skaffe kunder til partiet en formidler.

Deretter vil partiet eller deler av det fraktes til Norge. Om det er avsenderleddet eller mottakerleddet som besørger transporten eller skaffer kurerer varierer. Om avsenderleddet leverer partiet i Norge vil prisen bli dyrere enn om den hentes på lager. Transport er både kostbart, innbringende - og risikabelt.

Partiet blir levert i Norge til en mottaker. Deretter vil neste mottakerledd, (investornivået) motta sin del av partiet. Hasjissjen må nå deles opp og eventuelt pakkes på nytt for så å selges ut i mindre kvanta. Herfra blir det solgt til selgere på et ennå lavere nivå i mindre kvanta og

deretter solgt på kjente omsetningssteder som Akerselva.

Fra bonden i Marokko til selgeren langs Akerselva kan vi telle 10 ledd. De åtte leddene mellom bonden og selgeren *kan* være åtte ulike nettverk. Dette varierer selvsagt, men jeg mener at eksempelet gir et innblikk i hvordan næringskjeden kan se ut.

En slik illustrasjon som jeg viste under presentasjonen sier ingen ting om hvilket ledd som utgjør den største trusselen. Jeg stiller spørsmålet: Hvor skal politiet slå til, hvilke(t) ledd bør prioriteres for i størst mulig grad å redusere tilgjengeligheten av hasjissj og lamme den kriminelle organisasjonen. Målet er å sette fokus på hvilke strategiske valg i bekjempelsen av organiserte kriminelle nettverk som har størst effekt i Norge.

Den nære historie 2004-2007

Det er vanskelig å si noe om temaet organisert kriminalitet i Norge uten å komme inn på vår nære historie.

I februar 2004 ble NN begravd. Han var en kjent aktør innen ransmiljøet i Oslo og ble skutt av en torpedo. To måneder senere viste den organiserte kriminaliteten for alvor sitt ansikt i Norge.

Mange av de som var til stede i begravelsen var ingen hvem som helst. Det var (for politiet) kjente personer fra nær og fjern. En analyse av de tilstedeværende på tidspunktet for begravelsen kunne gitt en indikasjon på kriminalitets- og trusselbildet i ransmiljøet i Oslo – endog i Norge.

To måneder senere ble det gjennomført et væpnet ran av Nokas tellesentral i Stavanger. En politimann ble skutt og drept. Gjennomføringen var av en slik art at det fremsto som klart for de innvidde hvilket miljø det kunne dreie seg om. Utbyttet ble 57 mill. norske kroner, men kunne blitt betydelig større. Gjennomføringen av ranet var preget av militær presisjon og fremsto for en del vitner som en politi- eller militær øvelse. Utkjørselen til politiet i Stavanger ble blokkert av en lastebil som ble satt i fyr. Selv satt jeg på påskefjellet da jeg fikk en telefon og ble fortalt hva som hadde skjedd. For mange politifolk er 5. april 2004 en dato som sitter

brent fast i hukommelsen og symboliserer tidsskille i kampen mot organisert kriminalitet i Norge.

Senere har det vist seg at planleggingen hadde vært tidkrevende og omfattende. Svenske albanernettverk hadde også en sentral rolle. Resultatet er en nærmest full oppklaring med rettskraftige dommer. Store deler av utbyttet er fortsatt ikke funnet.

Under etterforskningen av Nokas ranet ble det gjennomført et væpnet ran mot Munch museet i Oslo. To av Norges nasjonalskatter ble tatt (Skrik og Madonna). Maleriene har kommet til rette, dog noe skadet. Gjerningsmennene er dømt, men dommen er ikke rettskraftig.

Ranet av maleriene ble gjennomført for å legge beslag på politiets resurser og ta fokus vekk fra Nokas etterforskningen. Erttertiden har vist at dette var en mislykket strategi fra ranerne, da etterforskningen av Nokas ranet (drapet) var blitt en snøball som rullet ned en fjellside. Og for en gangs skyld sto det ikke på økonomi og resurser for norsk politi.

Hovedmannen, den såkalte "mesterhjernen", var i lengre tid etterlyst for Nokas ranet. Det ble under etterforskningen av Nokas - ranet avdekket et godt organisert narkotikanettverk, med en annen hovedmann. Saken er omtalt som Wonderboy.

Etterforskningen viste at penger fra Nokas - ranet ble investert i narkotikapartier som skulle til Norge. Nøyaktig 1 år og 7 timer etter det fatale ranet i Stavanger ble "Mesterhjernen" og nevnte hovedmann pågrepet sammen på en internett-kafé i Malaga, Spania.

Det ble i pressen spekulert i at det var politiets hevn at pågripelsen skjedde nøyaktig 1 år etter ranet. Jeg antar at det er klart for de fleste at norsk politi ikke jobber slik, det var en tilfeldighet.

Pågripelsen av de to sammen viste en gang for alle koplingene mellom ulike typer organiserte kriminelle nettverk. Ikke noe nytt med dette, ranspenger som investeres i ny kriminalitet, i dette tilfellet narkotikakriminalitet.

Disse hendelsene ble under min presentasjon synliggjort gjennom en serie med pressefotoer. Noe av mitt poeng med å vise disse fotoene var for å stille spørsmålet: Ser vi den vellykkede

organiserte kriminelle? Gjennom disse tre omfattende etterforskningene er jeg personlig usikker, men til tider og over perioder har nok flere av aktørene i disse nettverkene blitt oppfattet som vellykkede kriminelle.

De gode hjelpere

Det er for organiserte kriminelle nettverk som for andre organisasjoner. For å lykkes i alle ledd er det viktig å kunne støtte seg på noen gode hjelpere. En trend som har vist seg tydeligere de senere år er hvordan personer innenfor kriminelle nettverk blant annet velger kjæresten som jobber innen bankvesen, politi, vekterbransjen eller i kriminalomsorgen. De kan bli nyttige og kanskje fremtidige innsidere.

Det er også viktig for kriminelle i denne kategorien å ha en forsvarer som er villig til å strekke seg lengre enn hva som strengt tatt er nødvendig – eller lovlig. Et eksempel som ble nevnt under min presentasjon dreide seg om en forsvarer som ble kontaktet av sin klient. Klienten ventet på en narkotikatransport. Det hadde gått litt over tiden og klienten ble utålmodig. Han ringte derfor sin forsvarer og spurte om han ikke kunne ringe en grensenær politistasjon for å finne ut om det har blitt pågrepet narkotikakurerer ved grenseovergangen til Norge de siste timer. Denne forespørselen etterkom forsvareren uten å stille et spørsmål. En del profesjonelle kriminelle benytter sine forsvarere for det de er verdt. Og en del forsvarere er villige til å strekke seg langt for sine innbringende klienter.

En avgjørende funksjon som må gå i orden for at hjulene skal gå rundt for de organiserte kriminelle nettverkene er at penger må flyte og penger må flyttes. Som eksempelet over viste er banktjenester som Western Union og Forex svært populære blant de kriminelle når det gjelder veksling av valuta og overføring av penger til utlandet.

De eksempler på gode hjelpere som er nevnt er på ingen måte en utfyllende, journalister, revisorer, regnskapsførere m.fl. kan nevnes. Listen er lang.

Et kjennetegn

Denne rapporten bygger som nevnt på erfaringer gjennom saker, dommer og trender. De fleste sakene som er benyttet som eksempler er avsluttede saker og i det ligger det at jeg ikke har lyktes med å finne den vellykkede organiserte kriminelle, og kan følgelig ikke si hva som kjennetegner han.

Jeg har lyst til å trekke frem et eksempel som sier noe om hvordan de som i perioder har blitt oppfattet som vellykkede organiserte kriminelle takler straffeforfølgningen, eller rettere sagt soningen. For en tid tilbake hadde jeg en med en fengselspedagog. Hun fortalte at hun hadde arbeidet med en som var dømt for grovt ran og for å tilhøre en organisert kriminell gruppe, og at hun var svært skeptisk til hvordan domstolene og politiet kunne si at denne personen var tilknyttet organisert kriminalitet. Begrunnelsen var at han var en av de mest lærevillige, strukturerte og åpne innsatte hun hadde hatt med å gjøre.

Dette eksempelet sier noe om evnen til å tilpasse seg forholdene og trekke det beste ut av situasjonen. I dette konkrete tilfellet var allerede den innsatte i gang med å planlegge nye kriminelle handlinger gjennom sitt nettverk, hvor han hadde en sentral rolle. Han hadde god status blant de andre innsatte, nettopp på grunn av at han var den han var. Dette er kanskje et kjennetegn, selv om ikke jeg vil sette han i kategorien vellykket organiserte kriminell.

Steen Ulriksen

**Sager, der har optaget en væsentlig del af tiden hos
Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet de sidste ca.
14 år.**

Indledning

Gennem de seneste 14 år har især 3 sagstyper optaget en stor del af tiden for jurister og efterforskere hos Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet, nemlig

Selskabstømmersager

Sidegadevekslerersager

Momskarruseller

og det er disse sagstyper jeg vil gennemgå i det følgende.

Selskabstømmersager

Begrebet selskabstømning

Ved selskabstømning forstås det forhold, at et selskab med begrænset ansvar tømmes for de likvide midler, der i regnskabet var afsat til betaling af kreditorer, typisk i de kendte eksempler alene midler, der var afsat til betaling af selskabets skatteforpligtelser.

Fænomenet overskudsselskaber, hvordan opstod de og hvorfor

I slutningen af 1980'erne opstod der i Danmark et betydeligt antal såkaldte overskudsselskaber. Definitionen på et overskudsselskab var et selskab, der havde frasolgt alle sine hidtige aktiviteter, således at der i selskabet af aktiver alene var en

kontantbeholdning, typisk på en bankkonto, medens der af passiver alene var et beløb afsat til betaling af skyldige skatter samt selskabets egenkapital.

Baggrunden for, at der inden for en kort årrække opstod mange overskudsselskaber var dels at der i de nævnte år var mange selskaber, hvor der skulle ske et generationsskifte. Af skattemæssige årsager, og også fordi mange af disse selskaber havde opbygget en betydelig egenkapital, var det billigere for de, der overtog driften af selskaberne, at købe aktiviteterne ud af selskabet, end at skulle betale for hele den opsparede kapital.

For sælgerne ville det herefter, såfremt de havde ejet anparterne/aktierne i selskabet i mere end 7 år, være skattefrit at udlodde selskabets kapital til sig selv, når alle gældsposter var betalt.

I normaltildene ville hovedanpartshaverne sende en kopi af det afsluttende regnskab til skattemyndighederne, og såfremt de erklærede sig enige størrelsen af det afsatte skattebeløb, ville skatten blive betalt og selskabet herefter likvideret.

I 1989 ændredes billedet, idet der var nogen, som så deres fordel i at købe overskudsselskaber. Dette kunne de gøre ved at tilbyde sælgerne et beløb svarende til egenkapitalen samt en overkurs på skattebeløbene.

I starten var overkursen ikke særlig stor, men efterhånden som flere og flere fik øje på mulighederne for ad denne vej at tilegne sig penge, som af afsat til betaling af skatter, steg kurserne, således at man i foråret 1993, hvor fænomenet som følge af ændret lovgivning ophørte, var der eksempler på kurser på skattebeløb på helt op til 85 %.

Køberne af selskaberne forklarede typisk over for sælgerne, at de kunne opnå en så stor gevinst ved investeringer i afskrivningsberettigede aktiver, at de kunne udskyde og på længere sigt eliminere skatterne, hvorfor de ville have en fortjeneste på noget, der umiddelbart ligner en dårlig forretning.

Handlernes gennemførelse

Handlerne blev typisk gennemført ved, at købers bank over for sælgers bank påtog sig en pligt til at overføre et beløb svarende til købesummen betinget af, at sælgers bank samtidig overførte selskabets likvide kapital til købers bank.

Efter afslutningen af transaktionen var selskabets likvide beholdning ændret til i alt væsentligt at bestå af et tilgodehavende hos køberen, som ikke havde midler til at indfri gælden.

Herefter kunne skattegælden heller ikke betales, idet de resterende likvider i selskabet blev fordelt mellem deltagerne i købet, nogle gange ved, at selskabet blev videresolgt i flere led, indtil de endte hos en "skraldemand", hvis eneste rolle var, at møde i skifteretten når selskabet blev begæret tvangsopløst, typisk fordi det ikke indsendte regnskaber til tiden.

Hvorledes søgte man at dække over kriminaliteten?

I en del tilfælde foretoges der intet i selskaberne for at søge at skjule det passerede, køberne tog blot de afsatte skattebeløb.

I andre tilfælde foretog man på papiret investeringer i afskrivningsberettigede aktiver i udlandet. Kontrakterne var typisk skruet sammen, så der alene skulle betales en meget lille udbetaling, hvorefter indtægterne fra driften af aktiverne ville modsvare renter og afdrag på gælden. Det var typisk også således, at sælgerne af aktiverne bevarede alle normale ejerrettigheder, såsom retten til at sælge aktiverne, udskifte dem m.v.

Under disse omstændigheder, hvor selskaberne kun havde erlagt en meget lille del af købesummen, typisk 2-3%, og hvor driften blev fortsat under den oprindelige ejers ledelse, havde selskabet ikke en reel økonomisk risiko ved driften af aktiverne, og derfor var der heller ikke afskrivningsret i Danmark. Når skattemyndighederne, som det skete, havde tilsidesat de skattemæssige fradrag, kunne selskaberne ikke betale skattegælden, og derfor blev de erklæret konkurs.

Der sås andre modeller med forsøg på udskydelse og eliminering af skatterne, men der er ikke kendte eksempler på, at det lykkedes for nogen at opnå myndighedernes godkendelse af de forskellige tiltag.

Hvad gik galt?

Efter min mening var den væsentligste årsag til, at gerningsmændene endte med at blive straffede i disse sager, at de var for grådige. De fortsatte deres kriminalitet længe efter, der var opstået debat om forholdene, og de måtte indse, at myndighederne ikke uden videre ville afskrive en skattebetaling, der skønnes at have udgjort ca. 2 mia. dkr.

Endelig overså de detaljerne i skattelovgivningen, herunder betingelserne for at kunne kaldes for ejer af et aktiv og dermed opnå afskrivningsret.

Sidegadevekslererne

Hvorfor opstod sidegadevekslererne?

Omkring 1990 blev de finansielle markeder i vidt omfang liberaliserede, således at der ikke længere krævedes autorisation fra det offentlige til bl. a. at drive vekselervirksomhed.

På denne baggrund opstod i begyndelsen og frem til midten af 1990'erne en række virksomheder, typisk oprettede af nogle meget unge og meget kreative personer, som lovede deres kunder betydelige gevinster, uden at der efter deres egne udsagn var nogen særlig stor risiko forbundet med investeringerne.

Hvad gik virksomheden ud på?

Handel med optioner og futures

De typiske produkter, man tilbød kundekredsen, var stærkt risikoprægede instrumenter såsom handel med optioner og futures. Begge disse typer af instrumenter kan nærmest defineres som et væddemål mellem vekselerfirmaet og kunden om en fremtidig kursudvikling på et givent aktiv.

Det skal her fremhæves, at ingen af de kendte gerningsmænd havde nogen egentlig uddannelsesmæssig baggrund for at kunne udtale sig om en sandsynlig kursudvikling. De forlod sig i vidt omfang på analyser, som fremgik af pressen og diverse magasiner om udviklingen på verdens børser.

Kundekredsen

Nogle kunder i selskaberne kunne nærmest karakteriseres som regulæge spillere, som blot valgte at benytte sidegadevekslererselskaber frem for de etablerede pengeinstitutter af forskellige grunde.

Mange andre var mindre erhvervsdrivende, som havde en ledig kapital, typisk penge, der skulle betales i moms, idet de fleste virksomheder den gang havde 3 måneders kredit på momsen.

Hvori bestod ulovlighederne?

Kriminaliteten i disse sager bestod i, at vekslererselskaberne ud over de kurtager og gebyrer, som fremgik af deres kontrakter tog et skjult gebyr på som oftest 25 % af kundens investerede beløb. Dette gebyr blev også opkrævet i de tilfælde, hvor kunden ønskede at ændre sine investeringer fra et aktiv til et andet.

På den måde ville hele kundens investering i løbet af kort tid være endt i selskabets lommer, og den reelle gevinstchance for kunderne var ikke til stede.

Hvad gik galt for gerningsmændene?

Også i denne gruppe af sager var det gerningsmændenes grådighed, som fældede dem.

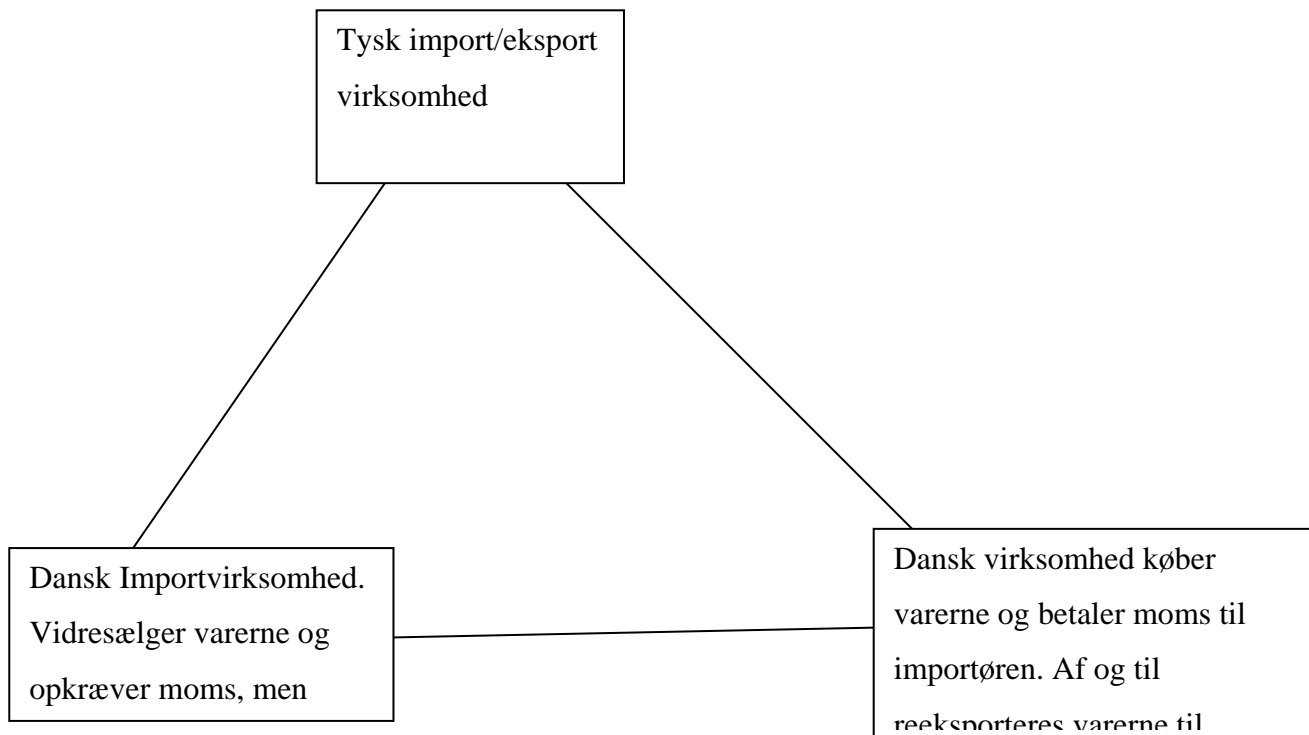
Kunderne begyndte at klage til Finanstilsynet, og efterhånden fremkom der også politianmeldelser, ligesom dagspressen og radio og TV begyndte at interessere sig for, hvad der egentlig foregik.

Momskarruseller

Præsentation af en typisk momskarrusel

I forbindelse med momskaruseller skal man holde sig for øje, at registrerede virksomheder i EU, som importerer varer fra et andet EU-land ikke betaler moms, ligesom der heller skal afkræves virksomheden moms af vare, der sælges ud af et EU-land.

En simpel momskarusel kan derfor bygges op som i nedenstående illustration:

Tabet for det offentlige skabes i det viste eksempel ved, at den danske importør ikke afregner moms.

I de typiske tilfælde, der er kommet til politiets kundskab har det yderligere været karakterisk, at den danske importør videresælger sine varer med tab for at stå sig bedre i konkurrencen, og dette tab kan naturligvis kun dækkes af den manglende momsbetaling.

Efterforskningsmæssige vanskeligheder.

For politiets efterforskning er det et problem, at momskaruseller som den viste, kræver

efterforskning i flere lande, hvilket er både besværligt og meget tidskrævende.

Hvis gerningsmændene derfor kun opretholder operationen i de 3 måneder, de har kredit for moms, rummer denne sagstype gode muligheder for at komme godt fra det, og afhængigt af, hvilke varer, de sælger, kan der på den tid tjenes ganske betydelige beløb.

Hvorfor går det så galt for gerningsmændene?

Mange sager i denne kategori er blevet afsløret igen på grund af gerningsmændenes grådige adfærd.

Det sker således, at de fortsætter operationen ud over de første 3 måneder, hvor myndighederne efterhånden undrer sig over, hvad der sker med moms. I andre tilfælde er det sket, at de har ladet de samme varer cirkulere for tit, hvorfor speditørfirmaerne har genkendt æskerne, og ladet deres viden gå videre til myndighederne.

Der er også eksempler på, at de samme personer efter den første operation åbner ny selskaber, som fortsætter i samme stil.

Afslutning

Som det fremgår af det foregående, er det farligt for en forbryder at blive for grådig. Men nogen slipper stadig for straf, og hvorfor nu det?

Som anført under momskarruseller har man der i hvert tilfælde tidligere haft en frist på 3 måneder til at gennemføre kriminaliteten. Hvis man efter den tid lukker ned og rejser til et andet land, kan det være forbundet med store vanskeligheder at gennemføre en sag.

I andre tilfælde skjuler de deres kriminalitet ved at gøre transaktionerne så uoverskuelige, at det ikke lader sig gøre for retten at forstå sagen, hvorfor den i nogle tilfælde er endt med frifindelse.

Endelig er det kendt fra undersøgelser, foretaget af Pricewaterhousecoopers og KPMG, at kun ca. 30 % af al økonomisk kriminalitet begået i virksomheder anmeldes til myndighederne.

Niina Laakso

Innovation in Finnish economic crime control

The Unit for Assessment of Economic Crimes

The Finnish economic crime control system

According to the Finnish Police economic crimes are crimes committed in some connection to the operation of a company or some other community and their aim is to attain unlawful, immediate or indirect economic profit. Also other criminal acts, which are similar to business operations and aim at significant economic profit, are classified as economic crimes.

The investigation of economic crimes in the Finnish Police is organized regionally. The majority of cases are investigated in 14 regional economic crime units. In addition, some more complicated cases, cases with international connections or cases, which may set a precedent, are investigated by the National Bureau of Investigation or one of its 10 regional subunits. Apart from the police, Finnish Customs also conducts pre-trial investigation in customs related economic crime cases.

The Finnish Government has since the middle of the 1990's paid special attention to the control of economic crime and black economy through a series of policy programs. Despite these measures, in the beginning of the 21st century the average duration of the investigation of economic crimes and the amount of unfinished investigations had risen significantly. The problem was most serious in the economic crime investigation units of the Helsinki Police Department and the province of Southern Finland. As a result, the Ministry of the Interior conducted three consecutive inquiries on the matter. The first inquiry studied the state of economic crime investigation in the Helsinki metropolitan⁸, the second focused on the actions required to shorten the duration of the pre-trial investigation of economic crimes⁹ and the third concentrated on the measures necessary to guarantee the effectiveness of economic crime investigation on the national level¹⁰.

⁸ Pääkapunkiseudun talousrikotutkintatilanteen kartoittaminen 2003

⁹ Talousrikosten tutkinta-ajan lyhentämistä selvittäneen työryhmän loppuraportti 2004

¹⁰ Talousrikostutkinnan tila, työryhmän loppuraportti 2004

This is a short presentation on some of the new measures of economic crime investigation that have been developed in Finland as a result of these reports. The typical factors leading to ineffectiveness of the control measures are also discussed.

Challenges in economic crime control

There are some characteristics of economic crime that work in favour of the offender and make the work of law enforcement officials somewhat harder than in other, more conventional forms of criminality. On the other hand, from the law enforcement authority's perspective it is not easy to accept that sometimes economic criminals succeed because the institutions designed to control these offences fail. These are some general observations made in the Unit for Assessment of Economic Crimes in Finland concerning the factors that contribute to the success of the economic criminals.

First of all, problems lay somewhat in *the attitudes* of both the offenders and the authorities. Economic crimes as such are not always comprehended as proper crime in the same way as more conventional forms of criminality. The criminal acts are often covered up by perfectly legal actions and the offenders do not look like the text book example of a criminal.

One of the major obstacles for law enforcement officials is pure *geography*. An example of geographically scattered criminal activities is a series of frauds committed by using the internet or by mailing. These crimes are not necessarily considered to be serious as individual offences. But at large, these activities are often well organized, entail large amounts of criminal profit and should thus be seen as economic criminality. Offenders are also more often aware of the advantages of operating internationally, which makes the work of law enforcement officials even more demanding.

Even in some more simple cases of economic crime, the *scene of the crime is hard to define*. The pre-trial investigation of a crime is supposed to take place in the police district, where the crime has been committed, but unfortunately the offenders do not operate according to police districts. In many cases criminal activities are conducted by an offender registered to live in town A, whereas the company used to commit the crime is registered to town B and the company's activities actually take place in town C. Searching for the right forum for the pre-trial investigation of the case costs valuable time for the law enforcement officials.

Another problem for those investigating economic crime is the pure *extent and complexity* of the criminal activities. A typical large scale tax case may involve dozens of companies and hundreds of workers. Working with scarce resources, law enforcement officials have to do continuous prioritizing, which may work in favour of the offenders. For example, minor tax offences may be dealt administratively by the tax authority or some individual tax offences may be ruled out of the investigation.

A common characteristic of economic crimes these days is *linkage with other types of crime*. In most criminal acts motivated by large amounts of money some type of economic crime will also come to question, at least in the form of money laundering. But there have also been signs that several organized crime organizations have increasingly changed the focus of their operations and moved in for example on the construction industry. One explanation may be that building trade, especially when all economic obligations are avoided, is quite profitable and the consequences for economic crimes are not as severe as, for example, in drug related crimes.

The fact that economic crime cases are often extent and complex often leads to them not being very wanted among investigative units. Often in large economic crime cases the amount of work may, in the end, be disproportionate to the assets regained or convictions sentenced to the offenders. This sometimes leads to a situation where investigative units try to avoid taking responsibility for the most complex cases. The existence of numerous investigative units with no regular means of sharing information, leads to that cases, where the scene of the crime is unclear, can be passed around for quite a long time. *The fragmentation of the investigative units* leads to lack of coordination and bad flow of information.

Another downside to the fragmentation of the investigative units is the lack of coherence in handling of actual cases, which may lead to *unequal treatment of citizens*. Without coordination and quality control similar types of cases may be approached differently in different police districts. Variation in pre-trial investigations may lead to differences in how the cases are tried in court and in the end this leads to differences in court rulings.

One of the most well-known problems in economic crime control in Finland is *the duration of the pre-trial investigation and the judicial process*. The process is prolonged from the moment the crime is committed until there is a final judgement. This defect only works in the favour of the offenders, since it makes solving the crime and regaining the criminal assets

more difficult. In several cases the offenders have been convicted, but the conviction has been compensated, because of the long duration of the criminal proceedings.

The Unit for Assessment of Economic Crimes

In 2003 the Ministry of the Interior in Finland set up a working group in order to sort out the problems in the process of economic crime investigation and to make proposals on how to shorten the duration of the pre-trial investigation of economic crimes. The working groups' proposals¹¹ included the idea of starting a function that would receive all reports of economic crime in the Helsinki metropolitan area. By this arrangement economic crime cases would be treated in the same way and thereby the legal rights of those involved would be protected. The significance of the Helsinki metropolitan area was underlined, since near half of all economic crimes in Finland are reported there. Improving the effectiveness of investigation in the Helsinki metropolitan area would have a considerable impact on the crime situation nationally as well.

The Unit for Assessment of Economic Crimes was started as a project in March 2005. The unit operates under the Police Department of State Provincial Office of Southern Finland and is situated in Espoo. Units taking part in the project are those investigating economic crime in the metropolitan area: Helsinki Police Department, the regional economic crime investigation units of Western and Eastern Uusimaa and the National Bureau of Investigation. Special emphasis has been put on cooperation with other authorities, and so contact persons from the prosecutors office, the execution office and tax administration take part in the daily operation of the unit. The unit's permanent personnel consists of a detective chief superintendent, a detective sergeant, a planning officer and a secretary. In addition, each participating unit posts a fixed-term detective to the Assessment Unit.

The main tasks of the Assessment Unit are to sort out and classify incoming economic crime cases, to make sure that the pre-trial investigation is conducted according to a written plan, to maintain a general view on economic crime investigation and to promote more active exchange of information in the metropolitan area. In practise, the procedure for economic crime investigation in the metropolitan area is such that the police districts register the crimes committed and collect the preliminary material for the cases, after which the cases are sent to

¹¹ Talousrikosten tutkinta-ajan lyhentämistä selvittäneen työryhmän loppuraportti pp 100–101

the Assessment Unit. The Assessment Unit then draws written and scheduled plans for the investigation of these cases. At the same time further useful material is collected and possible connections with other cases are examined. Approximately every other month, the heads of the investigative units in the metropolitan area meet at the Assessment Unit and decide upon the proper forum for the investigation of these cases. After the meeting the cases are sent back to the units in order to start the actual pre-trial investigation.

Quite soon after the Assessment Unit was created, it came clear that the benefits of this function could be useful also outside the Helsinki metropolitan area. In 2006 the Assessment Unit was assigned tasks also on the national level. The unit is supposed to develop, store and distribute the best practices of economic crime investigation. In practise the unit, for example, creates and updates electronic tools for the use of economic crime investigators. The Assessment Unit also acts as a consultative and an educative unit on matters concerning the planning of economic crime investigation. All units investigating economic crime in Finland have been advised to send their cases to the Assessment Unit when necessary.

The Assessment Unit in practise: the successes and failures

In November 2007 the Police Department of the Ministry of the Interior set up a new working group in order to evaluate the Assessment Unit's operating model so far and to make plans for the future development of the unit. The final report from the working group has not been completed, but some preliminary results may be discussed here.

The most visible and appreciated result has been the actual plan for the investigation of each individual case. The written plan identifies the key elements of the offence according to the Penal Code. The plan identifies the persons involved in the offence and their role. Existing evidence and the need for additional evidence is evaluated. Information on the financial status of the persons involved is collected with the help of the execution authority. Representatives of the local prosecutors' offices determine the appropriate prosecuting forum. All these measures contribute to that economic crime cases get an equal and speedy treatment regardless of where the crime has been committed or registered. According to the Finnish Police statistics system the average time of investigation in economic crime cases has been reduced by average 90 days in the years 2004–2007, and especially in the Helsinki Police

Department the reduction has been significant (174 days)¹². Credit for this success cannot be given solely to the Assessment Unit, but the trend has been very positive.

All the cases handled by the Assessment Unit are categorized into three categories according to how demanding the case is and how long the investigation will take. This categorization makes it easier to maintain an overall picture of the state of economic crime investigation, but it also helps the heads of the investigating units and investigators in charge to allocate resources. Cases in category ones are simple and the necessary evidence and the persons responsible are easy to reach. Typically these cases are accounting offences or minor tax cases and their investigation will take 1–4 weeks. Category two cases are the most typical economic crime cases, where identifying the key elements of the offence and determining liability is more difficult. Typically these cases include different types of debtor's dishonesty and their investigation will take 1–6 months. Category three consists of the most demanding cases, which often include numerous offences. The investigation is often carried out by an investigating group and the use of experts and close cooperation with other authorities is required. Category three cases will take more than six weeks to investigate.

Another important advantage of the current model is that the regular meetings with the heads of all the investigative units in the metropolitan area guarantee more active exchange of information. The purpose of the meetings is not only to distribute the cases, but also to make all the units acquainted with special cases or projects in process in the metropolitan area. At the same time, current events and topics concerning economic crime in general are discussed. Through the Assessment Unit these phenomena can be brought to the attention of economic crime investigators nationally and even decision-makers. In the future, the objective is to focus more on the coordination and prioritizing of real-time cases and impulses coming from the tax administration.

On the other hand, the working group evaluating the Assessment Unit discovered that the operation of the unit has not always been as smooth as possible. Especially in the beginning, there was extensive resistance inside the police organization against creating the unit, and the lack of commitment in some officials has been evident throughout the operation of the unit. On many occasions, the operation of the Assessment Unit has also been complicated due to lack of real authority and obscurity in the chain of command. Some criticism has also been

¹² Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat: kuutiot: talousrikos juttuajat vuosina 2004–2007

directed at the planning of the investigations and especially on where it should take place. Many see that the plan for the investigation should be drawn up by the investigator in charge and it would thereby work as a tool by which to lead the investigation.

The Assessment Unit has now been operating nearly three years. Upcoming changes in the organization of the Finnish Police and the feedback from the investigative units have made the moment favourable for the thorough evaluation of the operation of the Assessment Unit. For the meantime, there are no significant changes expected to the operation of the unit. At some stage, it will be likely that the plans for the pre-trial investigation of specific cases will be drawn up in the investigative units by the investigators in charge. Even then, it will be possible for the investigative units to send the most complex cases to the Assessment Unit, especially in cases where it is unclear where the investigation should take place. This change will mean that the Assessment Unit will most likely in the future concentrate on the coordination of bigger cases and the exchange of information. The Assessment Unit will continue to focus on the development and distribution of best practices and methods of economic crime investigation. The unit will also have an essential role in coordinating and organizing economic crime related education to the economic crime units nationwide.

References:

Poliisin sisäiset julkaisut (2003), *Pääkaupunkiseudun talousrikostutkintatilanteen kartoittaminen*, Sisäasiainministeriö

Poliisin sisäiset julkaisut (2004), *Talousrikosten tutkinta-ajan lyhentämistä selvittäneen työryhmän loppuraportti*, Sisäasiainministeriö

Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat (2007) *Talousrikoskuutiot: talousrikos juttuajat*, Sisäasiainministeriö

Sisäinen turvallisuus 37/2004, *Talousrikostutkinnan tila, Työryhmän loppuraportti*, Sisäasiainministeriö

Peter Garde

Da to karismatiske ledere gikk for vidt

Den græske historiker *Plutark* har skrevet et par snese dobbeltbiografier, hvor han sammenstiller en hellener og en romer, f.eks. de største imperiebyggere i begge folkeslag *Alexander den Store* og *Julius Cæsar*. Mange århundreder senere har den største dansk-norske forfatter *Ludvig Holberg* ligeledes skrevet et stort antal dobbeltbiografier, dels i *Heltehistorier* og *Heltindehistorier*, dels i det mindre format i sine korte essays eller epistler, som han kaldte dem. Og lad os ikke i dette nordiske selskab glemme skåningen *Frans G. Bengtssons* herlige essay *Lassemaja og Lilja* (i *Silversköldarna och andra essayer*, 1931) om to af de berømteste svenske forbrydere i det 19. århundrede.

Det er med vilje, at jeg fremdrager dels to store herskere, dels to store forbrydere. De to mænd, jeg fortalte om i Det nordiske Samarbejdsråd for Kriminologis seminar 6.-8. november 2007, fhv. nu afdøde bankdirektør *W. B. Hansen*, Frederiksborg Bank, senere Kronebanken, og fhv. borgmester og medlem af Folketinget *P.B.*, Farum, fik nemlig en skæbne i begge verdener. Først opbyggede de under en lang karriere mellemstore imperier op, og siden anklagedes de begge for store til dels økonomiske forbrydelser. En for mig afgørende ydre lighed mellem de to mænd var, at begge virkede i Hillerød retskreds, hvor jeg i mange år var kriminaldommer, således at det faldt i min lod at afgøre sagerne imod dem begge. Medens jeg i resten af mit mundtlige foredrag - med titlen "To karismatiske ledere, der gik for vidt" - eftersporede ligheder og forskelle mellem de to mænd og sagerne imod dem, vil jeg i dette skriftlige resumé alene omtale *W. B. Hansen* og hans sag. Dette skyldes, at medens sagen imod ham afsluttedes for mange år siden med Østre Landsrets ankedom (dømt for mandatsvig - norsk "utroskap" - i form af til dels usikrede udlån for 660 mill.kr. til en enkelt virksomhed) står *P. B.* fortsatt midt i kampen. Jeg har ekstraheret og gentaget alene de afsnit, der omhandler *W. B. Hansen*, naturligvis i yderste korthed (sagens akter fyldte ca. 40.000 pp., dommen i første instans var 569 sider lang.) Jeg har tidligere behandlet sagen i et større foredrag, optrykt som "Erfaringer ved håndtering af Kronebanksagen" i NTfK 2/1990 og i antologien "Ariadnetråde gennem retssalens labyrinth", 1998).

W. B. Hansen havde en smuk karriere som først revisor og senere bankansat bag sig, herunder som førstedirektør i Frederiksborg Bank i Hillerød, indtil han i 1983 nåede toppen, da denne

bank fusionerede med den lidt større Sjællandske Bank i Ringsted. I den nye bank, der fik det gode og mundrette navn Kronebanken, blev han såkaldt ordførende direktør som den første blandt ligemænd. Ganske vist var Sjællandske Bank noget større, hvilket gav sig udslag i, at 4 af 6 i direktionen kom fra denne bank, men der var ingen tvivl om, at hans personlighed gjorde ham til den selvfølgelige leder, og han var personlig ansvarlig for de store og stærkt risikobetonede engagementer, som senere medførte bankens undergang. Nok var han i teorien ikke uindskrænket leder, idet de øverste ledelse, herunder særlig godkendelse af de største låneengagementer, tilkom bestyrelsen. Denne lod sig dog i meget vidt omfang styre af ham, hvortil kom, at dens mulighed for indgriben i praksis var svækket allerede på grund af fusionen, idet den halvdel af bestyrelsen, der kom fra Sjællandske Bank, ikke havde gode muligheder for at bedømme de store engagementer fra den gamle Frederiksborg Bank. Særlig de personalevalgte bestyrelsesmedlemmer var ej heller tilstrækkelig stærke til at drage hans store, i formen overbevisende sagsfremstillinger i tvivl. Jeg husker et enkelt bestyrelsesmedlem, der om det relevante låneengagement kun kunne huske, at W. B. Hansen havde anvendt store transparenter under gennemgangen. Også hans blanding af imperial ledelsesstil og elegant charme medførte, at han så godt som ikke havde nogen opposition mod sig.

Udover at han ikke standsedes af bestyrelsen, svigtede også revisionen i vidt omfang, faktisk uden at han behøvede at skubbe til vognen. F. eks. opregnede revisionen i Frederiksborg Banks revisionsnotat for 1982 som i tidligere år bankens tre største låntagere på en sådan måde, at den absolut største låner, virksomheden Flexplan, og et 100% ejet datterselskab opførtes hver for sig, som om de var to indbyrdes selvstændige lånere. Havde man opført dem sammen, ville det for både bestyrelsen og bankmyndighederne have stået klart, at lovens forbud mod udlån af mere end 35% af bankens egenkapital til samme virksomhed var groft overtrådt - det rette tal var ca. 70% - og så var Frederiksborg Bank muligvis gået ned, men så havde Sjællandske Bank ikke deltaget i fusionen og var ikke blevet berørt af sagen, ligesom W. B. Hansens og hans nærmeste kreds' karriere var blevet bragt til ophør ca. to år tidligere end, hvad tilfældet blev. Ødelæggende var også, at ansvarsfordelingen mellem de interne revision og de eksterne, generalforsamlingsvalgte revisorer var uklar. Groft sagt udførte den interne revision det meste af det daglige arbejde, medens det formelle ansvar lå hos de eksterne revisorer, hvorfor det var nærliggende for hver af de to at skjule sig bag den anden. Selve de praktiske vanskeligheder omkring fusionen, herunder den fysiske flytning af afdelinger og papirer - dette skete før EDB-alderen, hvilket også gjorde min domsskrivning

ulige mere besværlig end i den senere Brixtoftesag - medførte også, at revisionen kom alt for sent i gang. Endelig var der antydning af, at bankens ledelse, læs: W. B. Hansen, i praksis havde fået indflydelse på revisionsrapporten, idet revisorerne havde forelagt banken et udkast, inden man færdiggjorde beretningen. Det undrede mig ikke, at revisorerne efterfølgende droges til disciplinært ansvar af deres egen organisation.

W. B. Hansen havde store og, som det viste sig, meget bekostelige visioner, som ikke kunne virkeliggøres inden for de ganske vist ikke snævre rammer for hans virke. Han troede fuldt og fast på, at det store, måske noget eventyrlystne firma Flexplan ville få meget store fortjenester fra byggeri af et større antal hospitaler i Nigeria, og at Kronebanken ved at udlåne nærmest ubegrænset til selskabet i den sidste ende ville få tilsvarende store fortjenester. Efterhånden som tiden gik, har W. B. Hansen måske snarere følt sig presset til at fortsætte långivningen for at holde låntageren oppe, idet han kunne frygte, at hvis kreditgivningen ophørte, ville først Flexplan og senere banken gå ned. Som det faldt ud, blev det omvendt, idet først bankens voldsomme udlån langt ud over den tidligere nævnte 35% grænse samt, lige så graverende, langt ud over det af bestyrelsen bevilgede beløb - der udlåntes ca. 660 mill. kr. mod bevilget 360 mill. kr. - afsløredes, hvorefter kreditgivningen standsede med ødelæggende konsekvenser for Flexplan til følge, men altså for sent til at redde banken, skaden var jo sket. Ved den endelige opgørelse konstateredes et tab på det efter bankens forhold svimlende beløb af 463 mill. kr.

Ikke blot havde direktionen, i realiteten W. B. Hansen og den medtaltale underdirektør, som udførte en stor del af det praktiske arbejde og i øvrigt af mig idømtes 1 års fængsel betinget for sin andel i sagen, udlånt langt mere end det bevilgede beløb, men et væsentligt led i långivningen, som også kom til at spille en meget stor rolle ved den senere strafferetlige bedømmelse, var den mere end kritisable, snarere vildledende opgørelse af sikkerheder for lånet. Det er en dårlig vittighed, at banken kun vil låne os penge, når vi i forvejen har så meget, at vi ikke har brug for lånet, men under alle omstændigheder skal låntager kunne stille sikkerhed i solide og durable værdier for lånet. De af W. B. Hansen og underdirektøren udarbejdede sikkerhedsoversigter var noget af det mest graverende ved sagen. Endnu i dag, tyve år efter sagen, husker jeg nogle af de mere bizarre poster, f.eks. at et uforpligtende løfte fra en nigeriansk minister om at reinvestere sine bestikkelsespenge i Flexplan opførtes som en sikkerhed til 100% af beløbet, på linie med børsnoterede stats- eller kreditforeningsobligationer. Medens sikkerhederne nominelt opgjordes til 477 mill. kr.,

hvilket ville have været rigeligt i forhold til bevillingen på 360 mill. kr., udgjorde de i realiteten kun ca. 250 mill. kr., under halvdelen af det faktisk udlånte beløb. Karakteristisk for de store håndbevægelser var en bemærkning fra en tredje tiltalt, som i øvrigt frifandtes i vidt omfang og alene idømtes en meget mild straf for groft uagtsom forelæggelse af engagementet for bestyrelsen ved to lejligheder, om, at selvom sikkerhederne havde været hundrede, ja endog halvandethundrede mill. kr. mindre, ville bestyrelsen have bevilget alligevel!

Hvorfor gjorde W. B. Hansen det? I en sag, der ikke afgøres på grundlag af egen tilståelse, er motivet ofte uklart. I denne sag var det særlig uklart, fordi W. B. Hansen ikke erkendte de faktiske handlinger med understregning af sit ønske om på én gang at tjene erhvervslivet og indtjene penge for Kronebanken, men i det alt væsentlige hævdede, at han ikke havde deltaget i de faktiske handlinger, som var udførte af underdirektøren alene. I hvert fald udadtil har han fremført dette forsvar under hele sagen. Vi må altså gætte os frem. En nøgen personlig vindingshensigt har næppe foreligget, intet tyder på maskepi mellem han om låntageren, og de for mig tilgængelige oplysninger om hans gage i banken giver ej heller grundlag for en antagelse om, at han fik højere gage, svarende til den større udlånsportefeuille. Anklagerens bramfri hypotese under proceduren var, at W. B. Hansen led af, hvad han kaldte ”volumensyge”, trang til at puste banken op til at blive en egentlig storbank - da det gik bedst, var den Danmarks syvendestørste - og måske selv blive formand i den danske Bankforening, hvor han en overgang var næstformand. Det kan være, den pæne forklaring er, at han idealistisk troede på Flexplan og troede at kunne gavne både det danske erhvervsliv, endog under nyttigt virke i et stort udviklingsland, og sin egen bank ved en ekspansiv udlånspolitik. Måske var sammenhængen, at han ganske simpelt kunne lide at se penge arbejde. En ven af mig, som fulgtes med en klient, der ansøgte om et lån i den daværende Frederiksborg Bank, har fortalt mig, at ansøgeren næsten ikke nåede at redegøre for sit i øvrigt solide og velunderbyggede ønske, førend W. B. Hansen nærmest ”smed penge i hovedet på os”. Som sagt, vi er henvist til gætterier. Det er lidt af en plet på hans i øvrigt ikke usympatiske karakter og stort set både værdige og venlige forsvar under den opslidende straffesag, at han valgte at skyde alle handlingerne fra sig hen på underdirektøren, også uklogt, idet underdirektøren efter råd fra sin forsvarer valgte at sige hele sandheden, hvilket indbragte hende selv en mildere dom og W. B. Hansen en måske strengere bedømmelse, end hvis han havde valgt at lægge kortene på bordet og redegøre for sit motiv. Det er ikke den eneste gang, jeg som straffedommer har måttet sande, at det er svært på én gang at fralægge sig enhver aktivitet og gøre formildende omstændigheder gældende! Men når alt dette er sagt,

er jeg stadig mest tilbøjelig til at fralægge ham lave bevæggrunde og til at se med en vis venlighed på ham.

Det er nok medvirkende til min i den sidste ende manglende menneskelige fordømmelse af ham, at han - bortset fra det skæbnesvangre *faux pas* at prøve på at skyde skylden over på sin underordnede - forsvarede sig med værdighed og venlighed, og at han afsonede sin straf uden at kny. Han, der i den store tid og under retssagen hele tiden var i offentlighedens søgelys, fremtrådte efterfølgende kun i aviserne én gang senere, nemlig da han fortalte, at han havde indbetalt sidste afdrag af de ham pålagte meget betydelige sagsomkostninger. ”Jeg betaler altid mine regninger.” Jeg kan derfor ikke frigøre mig fra medlidenhed og en vis agtelse for ham. Måtte han hvile i fred!

Erja Virta

Co-operation between authorities in prevention of economic crime in Finland

The Finnish Government's decision of principle to fight economic crime in 1996, presented as the first Action Plan, was initially a three-year programme of proposals for reforms in the control of economic crime and the grey economy. From the beginning of 1998 the programme was extended to last until the year 2001. Parliament granted 100 million marks (approximately €17 million) to the programme for the years 1996-1998, then a further 53 million marks (some €9 million) for 1999-2001. A fourth Action Plan for 2006-2009 is currently being implemented. Raising economic crime as an economic, social and crime problem, one which causes damage to the material and moral fabric of Finnish society, the Action Plans consist of a series of reforms in legislation, regulatory organisation, enforcement practice, and research activities.

In terms of regulation, the whole organisation of police investigation of economic crime has been reformed and the number of investigators has increased significantly. The tax authorities, bailiff's office and customs have all been granted resources for the regulation of economic crime, as have various Ministries, such as Trade and Industry, Social Affairs and Health, and Agriculture. New positions for public prosecutors specialised in the field of economic crime have been established. A new Bankruptcy Ombudsman was established in 1995 to oversee the administration of bankruptcies, not least to audit the accounts and activities of the debtor and to undertake the necessary measures as regards negligence, abuse and other comparable circumstances that come to light; the 1996 Action Plan granted the Ombudsman extra resources.

Significantly, on-the-ground enforcement has also been reformed, resourced through the Action Plans. The police have developed special training courses on economic crime investigation, and have organised numerous seminars on economic crime with other authorities. New ad hoc – and subsequently regularised - organisations and methods of co-operation between different authorities (tax, customs, bailiff, product supervision authority,

bankruptcy ombudsman) have been established; co-operation has also been developed with employer and employee organisations, and other, organised interest groups. In general, co-operation amongst officials has become routinised and relatively effective. The key elements of the new control policy have been to uncover economic crimes and to recover damages - not years after they have occurred, but as they are happening. Both this commitment to 'real time' investigation and the co-operation between officials has meant that the culture of investigation has changed: for example, the police now use the coercive means usually directed at conventional offenders - including house searches, detention of suspects and seizure of their property.

Further, the Government has committed resources to academic research on economic crime – so that there now exists the basis of a significant body of academic research into economic crime, which distinguishes Finnish criminology from many of its western counterparts.

One final initiative of the Ministry of Interior should be noted, since this is significant in the context of both enforcement/control, as well as for academic research. That is, the Ministry required that a uniform definition of an 'economic crime' be developed, then to be used by the police (and other control agencies). Its use means that discrete, comprehensive statistics on economic crime are being collated, a key development given that one of the main problems in researching economic crime is the lack of utilisable, official data. An agreed definition is also a way of transcending the definitional disputes that have beset this whole area of academic inquiry, disputes that have proven to be an obstacle to both empirical data-gathering and theoretical development.

One particularly interesting example of the use of classic crime prevention methods in the context of corporate crime prevention is to be found in the Finnish establishment of Virke (The authority co-operation development project), now central to the current phase of the Finnish government's prevention programmes. This is a useful focus, since in this project, we find a combination-in-action of the development of corporate crime control partnerships, a place-oriented prevention strategy, and a key focus upon the gathering, analysing and use of crime prevention information.

Virke is the title of a project consisting of representatives from different branches of administration (the tax administration, the police, the customs and Helsinki district distraint office) who are acting in the project within their administrative duties, with their authority and within their own secrecy acts. Virke is part of the prevention programmes aimed at preventing economic crime and the black economy. It was established after the government made a decision of principle, and the project started 16.3.2000. The Ministry of Finance is the ministry in charge of the project.

The task of the project, according to the government's decision is to:

- Develop the authority co-operation by collecting, analyzing and distributing information to different authorities on economic crimes and economic crime as a whole
- Maintain the general picture of the economic crime, which also includes evaluation of the effectiveness of the preventive actions as well as developing the economic crime analysis.
- Make initiatives to improve legislation in order to improve the authority co-operation.
- Develop methods to prevent economic crimes

The purpose of the project is to:

- Produce additional value to those represented in the project as well as to other authorities who participate in authorities' action against economic crime by producing and distributing (their) information and by developing methods and facilities.
- Develop co-operation between authorities in order to improve the overall effectiveness of the prevention of the black economy and economic crimes.
- Produce, by combining and utilizing different authorities' know-how, such information on the black economy and economic crime for society, enabling the planning and carrying out of measures, needed for preventive action.

A key purpose of the project is to facilitate and increase the efficiency of the everyday operational economic crime prevention and investigation of the police and the co-operational authorities. Both strategic and operational analysis is undertaken.

In Finland, the tax authorities have a very strong role in reporting and uncovering economic crime. This is only natural when we think of the technical and legal possibilities that they have at their disposal. For taxation purposes it is legal to acquire information that is never revealed to the police for investigation purposes before the official report is made.

One example of this are the databases connected to taxation which can be used for inquiry purposes, for example, by acquiring information about a certain branch of business (like the restaurant branch) or of a certain group of people (like all the restaurant proprietors in Helsinki).

The purpose of this kind of data analysis is to find out whether the information a taxpayer has given for taxation is correct and sufficient. The method is to use real-time mass control information. That means knowledge of a taxpayer's present or recent activities collected electronically from other sources, for example, from other authorities or from the taxpayer's business partners.

Examples of control information

- Building sector; Construction projects including companies, building renovations supported by the State, building contracts of organized contractors, subcontractors used by main contractors, wages reported to the employee pension fund, supply of materials and machines.
- Restaurant sector; Restaurants licensed to serve alcohol, restaurants' purchases of alcohol.
- Foreign trade; Import and export information from the customs, VIES information about EU trade.

A common control information source for all branches of business is the tax auditing of big companies in which information about the company's business transactions is taken electronically from the company's EDP system.

Additionally, in Finland, there has been a significant effort made towards creating a data forum that consists of information on economic and financial crime from various parts of administration and some private sources. Data warehousing techniques have been used to combine this data into a single consolidated source, making it possible to search and analyse all the data. An automatic system of linking and showing relations as Analyst Notebook charts has been created. This work has been undertaken most rigorously within Virke.

The basis of the database "TAHTO" is a combination of information collected for taxation purposes added with companies information collected by credit rating agency's and the companies register. A specific rating system has been created for targeting purposes, in which the risk categories of companies are shown with different colours. For strategic purposes, the data is used by the tax authorities only. In operational work (investigation) the information and analyses provided by the database can be shared by other authorities (e.g. the police, customs).

The databases are used in a variety of ways entirely consistent with conventional crime prevention. Strategic level offender profiling entails making queries of risk companies, finding target groups and relations, finding risk clusters. With the database "TAHTO", the queries only take a few minutes and the results are shown visually. Strategic analysis can be used in a pro-active way to effectively target criminal groups, more or less criminogenic (tax crimes) branches of business and criminal activities. For example, it has been used for targeting both the use of illegal labour and more general tax evasion in the restaurant industry with additional comparison data including alcohol selling licenses and monthly purchases of beverages. Strategic targeting allows the authorities to prioritise cases with the highest probability of success and it can aid the decision-making processes.

Through the different authority co-operation projects like *investigations, chartings and undertakings* that have taken place, the authority co-operation development project has gained special know-how in various fields. These include for example:

The phenomenon of company terminators, crime connected with securities, foreigners' residence-, real estate-, and security transactions, the black economy and the receipt trade in construction trade, crime connected to companies with foreign background, crime connected to excise duty, double invoicing in eastern trade and tax paradise companies, *crime in restaurant trade; charting for target selection and pilot targets, crime in car trade*, phenomena connected to timber trade, black economy in transportation sector, phenomena connected to companies' reorganization as well as problems connected to new companies.

Second, offender profiling takes place at an operational level. At this level, due to legal restrictions in information exchange between different authorities, the main benefit is the use of (the) packages of information in operative cases. Operational analysis has been explored and proven to be an effective tool in investigation of economic and financial crimes. The ability to visualise information on relationships is being used by presenting relationships between a company and appointed persons. For operative purposes, criminal backgrounds as well as roles and connections within criminal groups can be presented, as far as they are known to the police. Operational analysis include: showing related companies, illustrating cases including information on individuals, companies, addresses, relations, backgrounds and ratings of companies, connections between clients, and so on.

Analysts can thus produce a package of information containing the relevant details for use by operational teams. The packages may include charts, reports, the analysts' own conclusions and an index-chart. Operational authorities involved in different phases of an investigation can complete information packages with their own graphics, electronic documents, charts and pictures linked to them.

Such chart packages have been used to investigate smaller parts of cases, to visualise peoples' relationships and ownership, to describe the rights to use accounts and to describe

money and property transactions. The aim can be, for example, to make clear specific details of transactions, which could be used in case presentation or in suspect interviews.

A significant feature of these chart packages is that they can alleviate some problems in court, where extensive financial crime cases are dealt with verbally, making the amount of information difficult to perceive. A prosecutor can, with help of chart packages, visualise chains of events and relations linked with a case in court. Chart packages have been used in courts in Finland. Feedback is good, and may be one way of over-coming the charge that certain cases of corporate crime are too complex to be tried by juries, a regressive step in our view.

Of course, as with any technologies, not least offender profiling, there are obvious problems and pitfalls. Thus, assessing “risk”, the choice of risk-indicators may be one-sided in that they emphasise things such as debts, bankruptcies, back-taxes etc. thus defining as suspicious enterprises those in which crimes against the state or other enterprises are committed. This means that businesses, which are not showing any debts, may be left outside the concept of “suspicious enterprise”. Also, the risk-indicators used in databases do not include information that alone could help map possible suspects of certain corporate crimes - for example health and safety and environmental crimes. But this over-concentration on some crimes – and ‘criminals’ – as opposed to others is a criticism that should also be made at such technologies when used against conventional offenders. Indeed, it may be less significant in the context of corporate crime prevention. For in the context of corporate crime, such a tool can make both investigation and prosecution processes quicker, and this then allows investigators more time to concentrate on crimes that are more demanding and harder to find out and prove. Both the complexity of much corporate crime investigation as compared with that in most conventional crimes, and the relative lack of resources devoted by states to the former as compared to the latter, means that this benefit is particularly important in the context of corporate crime prevention.

It remains to be stated that neither the basic forms of technology, nor the rationale behind their deployment, that have been described in this section are inherently ‘new’. The profiling of companies in terms of crime risks is a method that has long been used and

developed within the private sector – not least by the insurance industry as a means of preventing businesses themselves from becoming victims of crimes by other businesses. What is new is not so much the technology, but the political will to use them for wider, public protection.

Lasse Lund Madsen

Nogle dogmatiske bemærkninger om henholdsvis organiseret kriminalitet og anden kriminalitet begået i erhvervsforhold

Nærværende indlæg er et resume over mit mundtlige oplæg på NSfK's kontaktseminar, der blev afholdt d. 6.-8. november 2007 i Asker, Norge. Oplægget var i første række inspireret af min egen ph.d.-afhandling betitlet "Strafbar medvirken i erhvervsforhold – et bidrag til strafferetsdogmatikken", hvilken afhandling jeg havde forsvaret d. 26. oktober 2007; altså umiddelbart forud for afholdelsen af kontaktseminaret. Selvom jeg på kontaktseminariet repræsenterede forskersiden i Danmark, tillod jeg mig endvidere i anden række i et vist omfang at inddrage nogle af mine erfaringer fra mit virke som tidligere anklager.

1. Retsvidenskabelig metode: Den traditionelle retsdogmatiske

Som førstegangsdeltagere på et seminar i kriminologisk regi synes det på sin plads indledningsvis at fremkomme med nogle bemærkninger – om end ganske kortfattede – om den metode, jeg som forsker har benyttet mig af i min afhandling. Der er tale om den traditionelle retsdogmatiske metode. Jeg har således ikke benyttet mig af empiriske studier eller i øvrigt inddraget kriminologi, sociologi eller andre videnskaber.

Det er for de fleste jurister vanskeligt at sætte fingeren på, hvad der egentligt helt præcist forstås ved den traditionelle retsdogmatiske metode. Den kommer så at sige ind med den juridiske modernisme og benyttes uden videre af jurister i forbindelse med konkret juridisk problemløsning. Det er således symptomatisk, når forfatteren til en nyere doktorafhandling fra Aarhus Universitet udtrykker sig således herom:¹³

"Der ses ikke at være grund til at gøre rede for, hvad der nærmere ligger heri: Den anførte metode genkender man, når man ser den."

Hvis man alligevel meget kort skal prøve at forklare den traditionelle retsdogmatiske metode, handler den først og fremmest om at beskrive og analysere *gældende ret* med afsæt i de

¹³ Jf. *Torsten Iversen*: Erstatningsberegning i kontraktsforhold, p. 23.

gængse retskilder; dvs. primært love og disses forarbejder samt relevant retspraksis. Særligt for så vidt angår en strafferetlig afhandling er det – hvad imidlertid undertiden overses – endvidere nødvendigt at inddrage anklagemyndighedens tiltalepraksis.¹⁴

Det skal i øvrigt mere generelt bemærkes, at jeg ikke betragter mig selv som en klassisk dogmatisk jurist i *Alf Ross*' retspositivistiske forstand, hvor det afgørende særligt synes at være en prognostisering af, hvad retten vil komme til af resultat i forhold til et konkret problem. Jeg kan derimod snarere tilslutte mig *Knud Illum*, der fremhævede, at det interessante er, hvilket resultat retten *bør* nå frem til.¹⁵ I en dogmatisk sammenhæng indebærer det navnlig en analyse af, *hvem* der *bør* gøres strafferetligt ansvarlige.

2. Medvirkensansvaret i den danske straffelovs § 23

I dansk ret er den for ansvarsplaceringen helt centrale bestemmelse straffelovens § 23, om strafbar medvirken, når flere retssubjekter (fysiske eller juridiske personer) er impliceret i en given strafbar lovovertrædelse. Bestemmelsen er ikke alene normerende i forhold til straffelovsovertrædelser, men finder – med mindre andet måtte være bestemt – anvendelse på *alle* strafbare forhold; dvs. også i forhold til strafbelagte lovovertrædelser af den såkaldte speciallovgivning, hvis regler ikke sjældent er relevante i erhvervsforhold.

Den danske straffelov indeholder en – på papiret – umiddelbart enkelt regel om det strafferetlige medvirkensansvar i straffelovens 23, stk. 1, 1. pkt., jf. således bestemmelsens ordknappe indhold:

”Den for en lovovertrædelse givne straffebestemmelse omfatter alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen.”

Medvirkensansvaret efter dansk ret er et såkaldt negativt ikke-akcessorisk ansvar, for hvilket det er karakteristisk, at der ikke sondres ansvarsmæssigt mellem på den ene side den person, der i daglig tale typisk betegnes som ”hovedmand”, og på den anden side de øvrige kriminelle

¹⁴ Dette forhold er ikke mindst begrundet i processuelle forhold, navnlig det såkaldte anklageprincip, hvorefter det i Danmark er anklagemyndigheden, der suverænt bestemmer, hvem der skal rejses tiltale mod (ofte udtrykt: ”uden anklage ingen dom”). Dermed bliver anklagemyndighedens tiltalepraksis helt afgørende for, hvem der i det hele taget vil kunne dømmes.

¹⁵ Jf. *Illum* i Tidsskrift för Juridiska Föreningen i Finland, 1962, p. 381-393 (p. 385)

aktører. Populært sagt findes der efter dansk ret kun én ”ansvarskasse”. Den enkeltes ansvar er endvidere ikke afhængig af, om ”hovedmanden” konkret måtte have pådraget sig et strafansvar eller ej.

Kernen i medvirkensansvaret efter dansk ret er således, at alle deltagere i en given forbrydelse underkastes en individuel strafferetlig ansvarsvurdering. Her er det afgørende rent objektivt, om den enkelte deltager ved ”tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen”, og subjektivt om der er handlet med den fornødne tilregnelser.

Der er ikke tvivl om, at medvirkensansvaret i dansk ret – navnlig ved afvisningen af at operere med retligt set differentierede ansvarsstandarder for deltagerne i en forbrydelse – står i åndelig gæld til nordmanden *Bernhard Getz*. I dennes berømte forelæsning ”Om den saakaldte delagtighed i forbrydelser” fra 1876 udtrykker *Getz* sig bl.a. således:

”Jeg er vistnok opmærksom paa den grænse, som lovgivning og teori i almindelighed har trukket mellem gjerningsmanden på den ene og medhjælperen på den anden side, men denne grænse savner, saavidt indsees, enhver holdbar basis. I virkeligheden foreligger her ei andet end en amputation af begrebet gjerningsmand; man har skaaret et par led af og stillet disse hen paa en plads for sig. [...] I almindelighed synes vor, ligesom andre love, at ville, at disse amputerede dele skal behandles, som de ei var amputerede, og da bliver det en gaade, hvad den hele amputation skal tjene til.”

En simpel regel er imidlertid ingeniørlunde garanti for en simpel problemløsning. Med sin brede og relativt abstrakte ordlyd må de nærmere lovmæssige anvisninger i straffelovens § 23 siges at være af en ganske sparsom natur. Til gengæld er ansvarsreglen fleksibel og smidig, og lovgiver må – som udtrykt af *Knud Waaben* – siges at have ”vist villighed til at skrive lovreglerne således, at domstolene får et afgørende ord ved vurderingen af flere deltageres rollefordeling og strafværdighed.”¹⁶ Men netop derfor synes den juridiske metode og retsanvendelse at stå særlig centralt og i forlængelse heraf bliver opstillingen af kriterier til brug for fastlæggelse af skellet mellem den strafbare og den straffrie medvirken af helt afgørende betydning.

¹⁶ Jf. *Knud Waaben* i U 1975B. p. 14

Et i praksis væsentligt afgrænsningskriterium er strafansvarets subjektive side, der ved traditionel straffelovskriminalitet – såsom vold, tyveri, røveri etc. – indebærer, at ansvaret reelt fastlægges i overensstemmelse med rækkevidden af den enkeltes forsæt. Denne muligheds operationelle brugbarhed svinder dog kraftigt ved erhvervsrelateret kriminalitet, hvor (simpel) uagtsomhed typisk udgør det fornødne subjektive ansvarsfundament, jf. nærmere nedenfor i afs. 3.1.¹⁷ Vedrørende de nærmere ansvarsmæssige kriterier herfor skal jeg i øvrigt navnlig henvide til min afhandlings kap. 5. I det følgende vil jeg derimod koncentrere mig om de forskellige karakteristika, der kan være ved henholdsvis organiseret kriminalitet og kriminalitet begået i erhvervsforhold. Der kan nemlig ikke uden videre sættes lighedstegn herimellem, hvilket nødvendigvis bør have konsekvenser for den videre ansvarsmæssige vurdering og ansvarsplacering efter straffelovens § 23.

3. Organiseret kriminalitet contra anden erhvervsrelateret kriminalitet

Ved organiseret kriminalitet refereres, så vidt jeg kan se, typisk til organisationer af en mere eller mindre fast struktur for hvilke det er karakteristisk, at den primære indtægtskilde hidrører fra kriminelle aktiviteter. De fysiske personer, der er impliceret i organisationens kriminelle aktiviteter, vil alle være hjemfaldne til straf; hjemmelen hertil vil for dansk rets vedkommende netop være straffelovens § 23, stk. 1, 1. pkt. Under en traditionel dogmatisk synsvinkel er de retlige problemer heri efter min opfattelse ikke så interessante, og af samme grund har jeg i min ph.d.-afhandling i det væsentlige afgrænset mig udenom denne type kriminalitet. Mit ræsonnement i så henseende beror på, at uagtet organiseret kriminalitet meget vel kan foregå i erhvervsregi, vil grundsubstansen heri under alle omstændigheder minde om traditionel straffelovskriminalitet, men bare i en anden og mere kompliceret indpakning. Faktum er således langt mere vanskelig at håndtere, og som en næsten uundgåelig følge heraf er sagerne forbundet med større bevismæssige problemer. Men formålet med de udøvede aktiviteter er og bliver først og fremmest kriminelt.

Endelig synes de traditionelle strafprocessuelle regler (f.eks. bevisumiddelbarhedsprincippet) at gøre procesførelsen træg og langsommelig. Smidigere processuelle regler, herunder eksempelvis i form af øget forudgående skriftveksling, vil måske

¹⁷ Som nævnt ovenfor finder straffelovens 23 om medvirkensansvaret også som udgangspunkt anvendelse på strafbare forhold i speciallovgivningen.

kunne medvirke til, at de ofte meget lange sagsbehandlingstider forkortes. Drøftelser herom pågår med jævne mellemrum i disse år i Danmark. Men problemstillingen er vanskelig. Dels vil forudgående skriftveksling som nævnt kollidere med det hævdundne bevisumiddelbarhedsprincip, dels synes forbuddet mod selvinkriminering i vidt omfang at være til hinder for, at den tiltalte mere eller mindre tvinges ind i en skriftveksling, hvorunder han skal forholde sig til den af anklagemyndighedens rejste tiltale. Til sammenligning kan nævnes, at der allerede i dag i retsplejelovens § 849 findes mulighed for afholdelse af et forberedende retsmøde med henblik på ”at fastlægge parternes stilling til sagens faktiske og retlige omstændigheder [...]”. Som anklager er jeg dog undertiden stødt på en vis modvilje fra forsvarerside til forlods at bidrage på værdifuld og afklarende vis til sagens hensigtsmæssige fremme. Her er problemet netop, at den tiltalte og dennes forsvarer næppe vil kunne tvinges hertil uden herved at komme på kollisionskurs med selvinkrimineringsprincippet.

Et andet aspekt er i øvrigt, om de enkelte anklagere overhovedet har været fagligt klædt tilstrækkeligt på til at kunne varetage større sager. Af samme grund findes i Danmark en specialiseret anklagemyndighed (SØK) til at varetage de allerstørste sager om økonomisk kriminalitet. Men også med den nyligt ikrafttrådte politireform (pr. 1.1.07) går tendensen klart i retning af en mere specialiseret anklagemyndighed. Således er den ”almindelige” anklagemyndighed nu blevet inddelt i forskellige advokaturer med hvert sit speciale. Herunder er der bl.a. oprettet en advokatur for henholdsvis organiseret kriminalitet (hvorunder særligt narkosager henhører) og en advokatur for økonomisk kriminalitet.

Den kriminalitetsform, man i Danmark typisk har i tankerne, når der tænkes på organiseret kriminalitet, er narkotikakriminalitet, hvad den ovenfor nævnte advokatur-inddeling da også klart vidner om. Ikke desto mindre findes der også eksempler på økonomisk kriminalitet, navnlig i form af omfattende skatte- og afgiftskriminalitet, der fuldt ud fortjener denne betegnelse. Det gælder f.eks. sager om momskarruseller og visse større sager om såkaldt ”sort” omsætning. I et dogmatisk medvirkensretligt perspektiv er det i den forbindelse af særlig interesse, at der i Danmark fra omkring år 1990 har hersket en ret så fastgroet antagelse om, at der i skatte- og afgiftsstraffesager gælder et indskrænket medvirkensansvar, jf. således *Jan Pedersen, Skatte- & afgiftsstrafferet*, s. 74:

”Dommene er udtryk for en særdeles restriktiv fortolkning af medvirkensansvaret i Strl. § 23, idet den fornødne tilregnelser hos de medvirkende ikke er fundet bevist på trods af, at det må anses for åbenbart, at medvirkenshandlingen indgår i en forberedt udeholdelse.”

Den anførte restriktive fortolkning har ført til en ”udhuling” af medvirkensreglen i straffelovens § 23, der ellers efter sin ordlyd er ment at skulle ”omfatte alle”. Herigennem er der opstået en *principiel forskel* i den retlige behandling af f.eks. organiseret narkokriminalitet og organiseret skatte- og afgiftskriminalitet derved, at alle implicerede i en narkosag som klart udgangspunkt er søgt draget til ansvar, mens dette omvendt ikke har været tilfældet i skatte- og afgiftsstraffesager. Den skatte- og afgiftsstrafferetlige praksis synes at være et prægnant eksempel på dansk rets traditionelle pligtsynspunkt, som der redegøres nærmere for straks i det følgende. Det skal dog allerede her nævnes, at synspunktet efter min opfattelse ikke kan tiltrædes, hvilken opfattelse synes understøttet dels af en nyaffattelse af skattekontrollovens § 13,¹⁸ dels af en nyere højesteretsdom (U 2003.1183 H). Disse – skulle man vel mene – vægtige retskilder til trods har opfattelsen af, at der gælder et særligt indskrænket medvirkensansvar i skatte- og afgiftsstraffesager, imidlertid vist sig at være mere sejlivet end som så. Standpunktet kan således fortsat genfindes både i visse dele af teorien samt i det praktiske retsliv. Selvom det må medgives, at der kan anføres en række gode bevismæssige grunde til, at ikke mindst forsættet i skatte- og afgiftssager kan være vanskeligere at godtgøre end i narkosager, synes en antagelse, om at der ligefrem skulle være en principiel ansvarsmæssig forskel i disse sagskategorier, således uholdbar.

3.1. Kriminalitet i erhvervsforhold – ”normal-situationen”

Hvor den organiserede kriminalitet som nævnt er kendetegnet ved aktiviteter, der alt overvejende er af kriminel natur, forstås i det følgende ved kriminalitet i erhvervsforhold en type kriminalitet, der undertiden udøves som led i en i øvrigt helt legal erhvervmæssig virksomhed. Der er altså tale om en kriminel aktivitet, der opstår i en ”normal-situation”, men hvor det generelle sigte med virksomheden ellers netop ikke er kriminelt. I den forbindelse skal det nævnes, at der findes i hundredvis af erhvervsrelaterede love, hvor der helt typisk vil være hjemmel til straf, og hvor straffebudene som udgangspunkt kan anvendes, allerede når

¹⁸ Ved Lov nr. 388 af 2.6.1999 indsattes således et 2. punktum i skattekontrollovens § 13 med henblik på at understrege/ præcisere, at straffelovens § 23 skulle finde anvendelse på dette retsområde.

der foreligger (simpel) uagtsomhed, jf. herved straffelovens § 19. Der skal med andre ord ikke meget til, førend en ellers normalt legal erhvervsvirksomhed vil kunne straffes, herunder få påklistret den lidet flatterende etikette ”kriminell”.

Der er ingen tvivl om, at dansk strafferetsteori særligt har beskæftiget sig med den traditionelle straffelovskriminalitet. Den organiserede kriminalitet adskiller sig som nævnt rent principielt ikke herfra. I det omfang, der er den fornødne bevismæssige dækning herfor, kan *alle* der har deltaget i den kriminelle aktivitet straffes. Et tilsvarende ansvarsmæssigt grundprincip vil imidlertid ikke uden videre kunne overføres til den her beskrevne ”normal-situation”. Den teoretiker, der navnlig har påpeget dette forhold, er *Gorm Toftegaard Nielsen*. Som rammende udtrykt i hans lærebog:¹⁹

”Hvis f.eks. en købt maskine viser sig at være sundhedsfarlig for arbejderne, er dette ikke et produkt af en sammensværgelse mellem leverandør og køber. Udgangspunktet må være, at maskinen købes hos et andet selskab, fordi det er specialiseret i at lave disse maskiner”

3.2. Nærmere om pligtsynspunktet

Det er da også karakteristisk, at ikke alle implicerede i (”normal”) erhvervsrelateret kriminalitet er søgt draget til ansvar. Ved den nærmere ansvarsnormering synes dansk ret at være nærmest besjælet af det, der passende kan betegnes som et slags pligtansvar derved, at ansvaret er søgt begrundet i et pligtsynspunkt. Det retssubjekt, der er adressat for en given speciallovs bestemmelser, og herfra flydende pligter, er således den, der må bære ansvaret, når loven overtrædes. Et sådant pligtsynspunkt er bl.a. kommet til udtryk i Straffelovrådets betænkning nr. 1289/1995, p. 100:

”Afgørende vil det normalt være, om selskabet må anses som adressat for den pågældende strafsanktionerede pligt. Er dette tilfældet, må en tilsidesættelse af den pågældende pligt normalt siges at være begået i dette selskab [.....] Er det omvendt det bistandsmodtagende selskab, der er adressat for de pågældende pligter, vil udgangspunktet være, at en eventuel overtrædelse må anses for begået i

¹⁹ Jf. *Toftegaard Nielsen*: Ansvar, p. 240.

dette selskab, *selv om den personligt ansvarlige for overtrædelsen ikke er ansat her*, men er antaget som ekstern til at udføre opgaven...” (Min udh.)

Selvom bet. 1280/1995 direkte vedrører juridiske personers strafansvar, er der næppe tvivl om, at den citerede passus er dækkende for pligtsynspunktet i al almindelighed.

Konsekvensen heraf kan bl.a. aflæses på de meget få sager, der føres mod rådgivere, sml. herved professor *Lars Bo Langsted* i *Juristen*, nr. 5, 1998:

”[...] risikoen for at en rådgiver bliver tiltalt og senere dømt for medvirken til en klients forbrydelser [er] meget, meget lille”

Uanset pligtsynspunktet ofte vil ramme det ansvarsmæssige søm lige på hovedet, er det principielt set juridisk uholdbart. Det hviler efter min opfattelse på en alt for bastant og unuanceret sammenkædning af begreberne pligt og ansvar. Heroverfor har jeg fremsat den ”tese”, at *strafansvar skal følge skyld og ikke pligt*.²⁰ Selvom denne tese umiddelbart for de fleste fremstår af nærmest indlysende rigtighed, er det forbavsende hvor stor modstand, jeg ofte har mødt ved fremlæggelsen heraf; også ved andre lejligheder i nordisk sammenhæng. Den, der har pligten, har vel også ansvaret, lyder det igen og igen. Jo måske, men kun hvis der er udvist en *bebrejdellesværdig adfærd*, er mit svar.

For det er værd at huske på, at det ikke er et hvilket som helst ansvar, der her er tale om, men et *strafansvar*. Og straf uden skyld strider mod selve strafferettens væsen, og lidt mere jordnært strider det netop mod den forudsætning om kriminel adfærd, som straffelovens § 23 indeholder. Der kan medvirkes til noget kriminelt ved ”tilskyndelse, råd eller dåd”. Det er ikke det samme som at straffe et givent retssubjekt, blot fordi pågældende tilfældigvis måtte være adressat for nogle lovmæssige pligter. Der kan f.eks. være kontraheret med en udenforstående særligt sagkyndig tredjemand, som herefter begår fejlen og dermed reelt er den, der overtræder den pågældende strafbelagte bestemmelse. Heroverfor lyder modsvaret som et nærmest messende mantra altid: Ja, men man kan ikke delegere et strafansvar. Dette umiddelbart besnærende – og isoleret betragtet fuldt ud korrekte – synspunkt er imidlertid i denne sammenhæng baseret på en logisk fejlslutning. For der er ikke tale om delegation af ansvar, men derimod *delegation af en opgave*. Og det er bestemt ikke det samme, ligesom der heller ikke er noget odiøst eller kriminelt i sidstnævnte. Tværtimod er der tale om en helt

²⁰ Denne ”tese” løber som en rød tråd gennem min afhandling, men er navnlig behandlet i afhandlingens kap. 5.

sædvanlig og legitim dagligdags foreteelse mellem erhvervsdrivende. Oven i købet må det almindeligvis ligefrem anses for tilrådeligt og fornuftigt at søge bistand hos en udenforstående sagkyndig. Det kan være vanskeligt at se det retfærdige i en retstilstand, hvor udgangspunktet er at pligtsubjektet straffes, selvom det er eksperten, i form af den antagne bistand, der måtte have begået fejlen.

4. Afslutning, herunder nogle få bemærkninger om selskabsansvaret

Når talen falder på kriminalitet begået i erhvervsforhold kan man ikke komme udenom det særlige strafansvar for juridiske personer (selskabsansvaret) der for dansk rets vedkommende findes i straffelovens §§ 25-27 samt § 306. Det siger imidlertid sig selv, at rammerne for denne fremstilling ikke muliggør ret meget andet end en ganske summarisk perspektivering hertil.

Selvom der i dag i straffelovens § 306 principielt også er hjemmel til at straffe en juridisk person for overtrædelse af straffeloven er og bliver selskabsansvarets primære anvendelsesområde den erhvervsregulerende speciallovgivning. Indførelsen af selskabsansvaret er traditionelt blevet begrundet med præventive og bevismæssige argumenter. Som anført af *Gorm Toftegaard Nielsen* opleves selskabsansvaret imidlertid tillige som en grundlæggende retfærdig ansvarsform.²¹ Det er der gode grunde til. I sammenhæng med Rigsadvokatens Meddelelse nr. 5/1999, om valg af ansvarssubjekt, anvendes selskabsansvaret som den principale ansvarsform inden for væsentlige dele af speciallovgivningen. Det er selskabet, der får fortjenesten, når der f.eks. springes over hvor det miljømæssige gærde er lavest. Overtrædes miljøbeskyttelsesloven herved er det kun rimeligt, at det er selskabet – frem for ”manden på gulvet” – der som udgangspunkt straffes. Derved kommer ansvaret til at følge den uberettigede fortjeneste. I den forbindelse synes det imidlertid at være en forudsætning for selskabsansvarets anvendelse, at der er tale om erhvervsrelateret kriminalitet inden for ”normal-området”. Anderledes for så vidt angår organiseret kriminalitet hvor selve sigtet med de foretagne aktiviteter fundamentalt set er kriminelt. Såfremt de implicerede gerningspersoner f.eks. har oprettet et selskab med henblik på at camouflere en igangværende kriminel virksomhed bør selskabsansvaret således ikke benyttes.

²¹ Jf. *Toftegaard Nielsen*: Ansvar, p. 253.

Et strafansvar for juridiske personer der følger fortjenesten, og et strafansvar for fysiske personer der følger skyld, forekommer mig at være både fornuftigt og retfærdigt. Og uanset om ens forskningsmæssige interessesfære ligger inden for enten den juridiske dogmatik eller kriminologien, så bør man altid holde sig fornuften og retfærdigheden for øje. Det kan derfor undre, at pligtansvaret tilsyneladende er så solidt rodfæstet i Norden, og omvendt kan det undre, at selskabsansvaret ikke er endnu mere udbredt end tilfældet er.

Árnason, Snorri

Approaching Corporate Crime Prevention: Where should we go from here?

Introduction

This paper seeks to examine the ways corporate crime control in Iceland has failed and why corporate crime can go on undeterred. Ideas for a different approach for corporate crime prevention will be introduced. Conclusions are drawn from a study for my MA thesis that explores what leads a group of individuals to lawbreaking in order to serve the interests of a corporation, a form of corporate crime that has been known as organizational crime. The main object of the study was to examine which external and internal factors contribute to increased risk of corporate crime. The research is based on interviews with ten managers and middle managers of large corporations. The data was collected and analysed by using qualitative research methods. Because of the small sample size the results must be interpreted cautiously and the conclusions cannot be generalized. Therefore what is presented in this paper is only intended as thoughts or ideas for the discourse of corporate crime prevention. First we will take a look at the great structural changes that have taken place in the Icelandic business environment in the last 15-20 years. Then the results of the study are discussed, before conclusions are drawn and proposals introduced.

Icelandic background

From the beginning of the last century, the Icelandic Government ruled the financial system. Political connections and political patronage was decisive in granting access to funds as the banking system was owned and controlled by the government. Throughout most of the century restrictions and government interference characterized business, for example the policy on exporting and in competition.

In a short period great changes took place that led to a more open market economy and could easily be labelled a revolution. A few steppingstones marked the coming of new times, but the biggest changes followed Iceland's entry into the European Economic Area in 1993. The government's intervention with business has decreased dramatically and instead of the smallest matters being settled by political decisions it was now believed that business should be left to

the control of corporations and the laws of the market. Walls that split up markets between corporations were knocked down. Markets previously monopolized by government owned businesses were opened and most importantly the banks and other statefirms were sold to private parties. Restrictions were lifted off interstate commerce, not least on financial markets, which has resulted in great surge of Icelandic businesses overseas. There have been great reforms in the business sector, for example in business management and a stock market was formed with the listing of companies on the Iceland Stock Exchange. Giant steps have been taken to increase freedom in business and corporate management, but at the same time new laws intended to put certain restrictions on the business environment have been introduced. In that sense the role of government didn't really shrink in size, but changed in nature; it became more professional than political, with regulation rather than leadership. Competition restriction have been lifted and increased competition now thrives on most markets, but meanwhile new laws and regulations such as the competition laws are in constant development (Iðnaðar- og Viðskiptaráðuneyti, 2004; Ólafur Hannibalsson o.fl., 2000).

However competition laws have until recently only addressed corporate behavior, leaving out individual actors, and because of that shortcoming in the law, the courts threw out a case against the CEO's of the Oil companys that had already been fined 3,3 billion icelandic kronas for their price fixing conspiracy. It was perhaps with the very oil scandal and the ensuing publicity that the general public became aware of the damage that corporations can cause. Public debate about corporate criminality has been increasing over the last 15 years. At the same time a certain conflict of interests in the interaction of government and the business sector has also been evident. It can best be described as the new money taking over from the old, the political power losing it's stronghold to the giant corporate power. A clear example of this would be the mammoth investigation on Baugur Group which has been considered to have certain political undertones. This can probably be explained by the long history of government interference with business and speedy changes of the Icelandic business community in the last few years. For a long spell at least, government has seemed hesitant to set a clear policy on government regulation of business. That may have resulted in a business community with somewhat unclear guidelines.

Results

External factors

The findings indicate that the boundaries by which socially accepted business behavior are measured, have been unclear in recent years. Participants of this study seem to seek explanations for this uncertainty in the structural changes in the legal environment the Icelandic business world underwent over the last years, resulting in revolutionized business methods. Participants in this study maintain that a condition of uncertainty was induced in the wake of these changes, where old standards had to make way as the business sector developed new set of ethics.

Judging by the results of this study the regulatory agencies such as the competition authorities were poorly funded and unable to be efficient in their regulatory duties. Government regulation seems to have been hesitant and poorly organized in it's policy regarding corporate crime.

In times of rapid change it is extremely important that guidelines are clear and regulatory authorities are active. The competition authorities were criticised for not being active enough in giving advice and guiding the business sector through these changes. Some pointed out that the Financial Supervisory Authorities did put more emphasis on preventive and advisory methods, while the Competition Authorities were "somehow trying to catch the crooked Corporation with their hand in the cookie jar". When I asked a legal representative for the Competition Authorities about these remarks he said that the role of these two regulatory agencies were not the same. The manner of the regulation tends to be different as the role of the Competition Authorities is to make sure that companies follow the Competition Act, whereas the Financial Supervisory Authorities role is to safeguard the security and trustworthiness of certain markets. That should explain a rather negative stance of the business sector towards the Competition Authorities.

Internal factors

The findings indicate that there is great pressure to reach corporate goals. Milton Friedman pointed out that the valuesystem of some organizations is about one thing only, and that is to deliver profits – illegally if necessary. But does this internal pressure, this basic motivation to deliver profits, actually create a risk for unethical or illegal corporate behavior? One

participant in the study, a former middle manager of one of the oil companies said that there was always pressure to increase the profits. That pressure led employees to talk to their competitors about raising the gasoline prices. Other participants believe so too and one of them stated that in return there has to be a strong force within the organization that encourages employees to act in accordance with laws and regulations. Participants in this study all agreed that the board of directors and the Chief Executive Officer are the ones who set the tone in the corporation. Counterbalance against profit demands that encourage employees to follow the law in their duties should therefore come from top management and the board. An authoritative board of directors and strong self-regulation with instructions, ethical guidelines and schooling in legal matters within the organization can make a big difference. The more independent the board is, the better it is equipped to handle the more difficult matters that always arise. However because of the small size and concentration of the market in Iceland, an independent board of directors is hard to find. Therefore it is common that board members are major stakeholders in the organization.

During the last years the boards of directors have put more emphasis on profits and looking after the interests of shareholders, than setting clear ethical guidelines in accordance with laws and regulations. All the participants in the study believe that over the years the boards of directors in Icelandic companies have neglected their regulatory duties or their task to make sure that laws are being followed to the letter in the practice of the organization. One of them pointed out that there is little link between the boards in Iceland and the middle management of organizations compared to other countries. That makes it more difficult for middle management to report unethical measures that they are uncomfortable with in their daily duties. Although there has been an awakening and regulatory duties of the boards of directors have been carried out more and more, recent examples have shown that an even greater awareness is needed. Participants from the oil companies felt that the boards showed a great lack of responsibility at the time when the oil companies were involved in a price fixing conspiracy. They felt that top management and the boards of directors would act more responsibly if they knew they could be held personally accountable for their wrongdoings of the organization. They also felt that the boards should uphold a clear set of ethical guidelines and values that reflect rules and regulations. They said the boards need to look formally into ethical matters that arise and ask serious critical questions of top management. One obstacle for critical probing of the boards into ethical matters is the fact that the boards of directors in Icelandic companies are not independent enough. Another obstacle is the fact that

too few board members have the necessary understanding of what questions is required to ask to maintain successful self regulation.

The data suggest that those working in an accepted organizational system that's intended to bring profits and also sets it own rules and ethical standards, do not feel any guilt while working to achieve those goals, unless strong opposition to illegal corporate behavior exists rather than pressure to attain corporate goals by any means necessary. In an environment where regulative duties are neglected by the board of directors, the CEO can lead his herd on whatever path he chooses to take, but according to the data the organizational actions are primarily shaped by the CEO. Furthermore there are indications that corporate crime is in fact offspring of the organizational culture that is largely a product of the CEO's example.

This was best described by the participants coming from the oil industry, but they described the conspiracy of the oil companys as a part of a culture they had no choice but to participate in. They described having felt pressured to do uncomfortable tasks, but also described the silence about these more delicate matters as difficult. With silence the message was sent from the top that this was how things were supposed to be and they would not change.

Conclusions

The question remains, why do corporate criminals succeed? What are the authorities getting wrong? Some major problems of accountability face modern industrialised societies in their attempts to control corporate crimes. First, an undermining of individual accountability, with corporations rather than individuals being the prime target of prosecution. Second, a lack of internal disciplinary systems or self regulation to sheet home individual accountability (Fisse & Braithwaite, 1993). Finally, fining corporations without prosecuting individuals usually delivers the message that corporate crime pays, as fines almost never cover the damage of the criminal acts committed.

How can we achieve corporate crime control? What is needed can be organized into three broad categories: (1) legal, penal and regulatory reform; (2) public action and government regulation; and (3) changes in corporate attitudes and structure, including more emphasis on individual accountability and self regulation (Little, 1995). What is needed for corporate crime prevention is a system that combines emphasis on regulation of authorities with self regulation of corporations, but also emphazises heavy penalties for serious offences including

repeated non-compliance with authorities. All who are responsible should be held responsible. Labeling theorists would propose that it is unwise to label criminals such as juvenile delinquents as criminals, but in the case of high profile corporate managers the case is quite the opposite. The main reason for that is the fact that top executives have so much more to lose.

A model for corporate crime prevention should be implemented, in the spirit of an accountability model introduced by John Braithwaite and Brent Fisse (1993). A pyramid of control measures, ranging from administrative to criminal, should be used to maximize compliance, deterrence, and the efficient use of scarce enforcement measures. For minor violations the authorities would be in a position to give advice or mediate advice from the proper regulatory agency, impose a warning or even a civil monetary penalty. For very serious offences, including repeated non-compliance the corporation and individuals implicated in the offence would be subject to criminal liability at an escalated level. The range of sanctions in the pyramid for individuals is entirely conventional, the range of sanctions for corporations however would call for a wider array of sentencing options than are currently available. This model suggests corporate capital punishment or liquidation as the most severe form of sentence available against corporations. Another option is punitive injunction and yet another a court ordered adverse publicity. To do this in a cost effective manner requires greater reliance on the private justice system of the corporation to identify who is truly responsible (Fisse & Braithwaite, 1993).

This can be achieved for example by appointing independent representatives of shareholders in the form of a compliance committee on the board of directors, who would survey internal operations and oversee self regulation of the corporation and regularly report to authorities. This creates a link that has been missing between the board of directors and middle management or lower level employees, a link that is an essential ingredient of self regulation. Whistle-blowers would be given protection. The representative or compliance committee would work closely with an authority that we could call The Central Regulatory Agency of Commerce that would head all regulatory agencies, gather information from surveys conducted by the committee, keep a database and monitor trends in behaviour of companies. From this standpoint the Central Regulatory Agency can easily assess which action to take, be it advisory or guidance in full co-operation with the company, or strict disciplinary interventions in the cases of more extreme violations. It is clear that more research into this

area is needed. Hopefully this study can be of value to further research and provide some insight into this field.

References

Fisse, B., & Braithwaite, J. (1993). *Corporations, crime and accountability*. Cambridge: Cambridge University Press.

Iðnaðar- og Viðskiptaráðuneyti. (2004). *Íslenskt viðskiptaumhverfi*. Reykjavík: Iðnaðar- og viðskiptaráðuneyti, Upplýsingaþjónusta.

Little, C. B. (1995). *Deviance and control: Theory, research, and social policy* (3rd ed.). Itasca, Illinois: F. E. Peacock Publishers, Inc.

Ólafur Hannibalsson o.fl. (2000). Glefsur úr viðskiptasögu Íslands. *Vísbinding*, 18(51), 28-54.

Stubberud, Roger

Den tynne linjen- gråsonen mellom organisert og økonomisk kriminalitet

Innledning

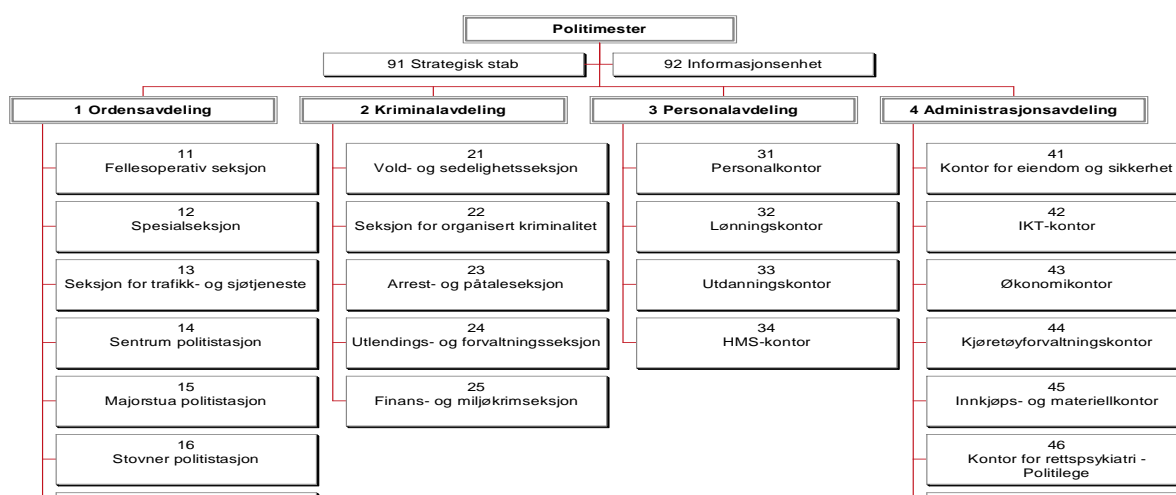
”Den tynne linjen” ble utarbeidet som et foredrag for å skape diskusjon. Det er skrevet en rekke artikler om temaet, men mitt utgangspunkt er ikke som deltaker i en begreps- og definisjonsdebatt. Innlegget er en beskrivelse og drøftelse av hvordan Oslo politidistrikt har vurdert og løst problemstillingene knyttet til organisert og økonomisk kriminalitet.

Bekymringen for den tynne linjens eksistens er at den skaper en statisk organisasjon som ikke egner å endre seg i takt med kriminalitetsutviklingen. Den tynne linjen er den avstanden som er skapt mellom de ulike politienhetene gjennom en hierarkisk og til dels rigid organisering. Dette bildet blir videre forsterket av årelange tradisjoner, kulturer, makt og penger.

Bakgrunnen for artikkelen er egne refleksjoner som er gjort etter flere års arbeid som strategisk analytiker innenfor fagfeltet organisert og økonomisk kriminalitet i Oslo politidistriktet. I dette arbeidet har jeg i tillegg til et overordnet nivå deltatt på taktisk og operativt nivå. Flere av de operative straffesakene har vært underlagt drøftelser på ledernivå om hvor de organisatorisk skal etterforskes. Dette er drøftelser som har stor innvirkning og betydning for sakens status og ressursbruk.

Fakta om Oslo politidistrikt

Oslo politidistrikt er Norges største politidistrikt i antall ansatte og straffesaker. I 2007 var det ca 2400 hjemler og 83 000 anmeldelser. Politidistriktet har som hovedstad en rekke nasjonale oppgaver knyttet til vakthold, statsbesøk, kongehus, spaning, terror osv.

Organisasjonskartet illustrerer hvordan distriktet er bygd opp med fire avdelinger, to operative og to administrative. De operative avdelingene er ordensavdelingen (A1) og kriminalavdelingen (A2) som videre er delt inn i 13 seksjoner. Disse seksjonene inkluderer politistasjonene og de mer spesialiserte fagseksjonene. Seksjonene for organisert kriminalitet og finans- og miljøkriminalitet ligger under kriminalavdelingen.

Etterforskningen av straffesaker reguleres i Oslo politidistrikt av en saks- og trekkinstruks. I korte hovedtrekk er det gjerningssted som bestemmer hvilken politistasjon som trekker saken. Samtidig er kriminalitetskategori og alvorlighetsgrad bestemmende om det er noen av fagseksjonene som skal etterforske saken. I tillegg er det opprettet ulike prosjekter som går på tvers av gjeldende instruks og "fanger" saker hvor de involverte vies ekstra oppmerksomhet fra politiet. Eksempler er for eksempel VIC- prosjektet (aktive vinningskriminelle), STOP-gruppen (trafficking) og prosjektet for bekjempelse av kriminelle gjenger.

Saks- og trekkinstruksen er selve kjernen og førende for hvordan politidistriktet regulerer etterforskningen av straffesaken, men samtidig er det her politidistriktet definerer hva som er alvorlig og organisert kriminalitet. Over tid har det blitt gjort en rekke endringer av denne instruksen. Innenfor økonomisk kriminalitet er antallet kroner styrende for hvem som skal etterforske saken, en pengesum som har de senere år har økt betraktelig. Begrunnelsen for endringene er blant annet å avlaste Seksjon for finans- og miljøkrim for "småsaker". I dag blir de aller fleste økonomiske straffesaker etterforsket og påtaleavgjort på politistasjonene.

Instruksen er langt fra vanntett og det er ofte interne diskusjoner om hvem som skal ha ansvaret for spesielt ressurskrevende etterforskninger. Årsaken er nesten uten unntak stor arbeidsbyrde hos alle etterforskningsgruppene i politidistriktet.

Antallet anmeldelser har i Oslo politidistrikt de fem siste årene hatt jevn nedgang inntil en stabilisering på omtrent 81 000 anmeldelser i 2005 og 2006. Prognosene for 2007 indikerer derimot en liten oppgang, men denne er ikke markant.

	Antall anmeldelser					Prognose 2006 - 2007	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Differanse %
Forbrytelser	77694	70722	66467	61397	62490	63988	+2,4 %
Forseelser	22146	21518	19754	19401	18447	18026	-2,3 %
Sum	99840	92240	86221	80798	80937	82014	+1,3 %

Sakens kjerne

Kriminaliteten har mange ansikter og det har vist seg at det er vanskelig å benytte saks- og trekkinstruksen for en effektiv bekjempelse av det som defineres som organisert og alvorlig kriminalitet. Oslo politidistrikt har hatt ulike tilnærminger til en definisjon på den organiserte kriminaliteten, men benytter nå seg av EU- kommisjonens og EUROPOL definisjon (www.europol.europa.eu). I korte trekk innebærer den at for at noe skal kunne defineres som organisert kriminalitet må minst seks av elleve kriterier være oppfylt, hvorav fire av disse må være 1, 3, 5 og 11. I 2003 ble også norsk straffelov tilført en regulering av organisert kriminalitet gjennom straffeloven § 60a, også populært kalt mafiaparagrafen. I hovedtrekk ble denne reguleringen foretatt for å øke straffenivået til det dobbelte når den straffbare handlingen var ledd i virksomheten til en kriminell organisert gruppe (maks 5 års fengsel). Selv med innføringen av disse definisjonene er det store utfordringer knyttet til tolkningen og egne vurderinger av de enkelte kriteriene. I praksis har det vært vanskelig å få dømt noen for 60a. I en sak fra Asker og Bærum politidistrikt opplevde påtalemyndighetene at domstolen i 2004 (Borgarting lagmannsrett) frifant presidenten i Hells Angels i Norge i en stor narkotikasak for å være aktør i en organisert kriminell gruppe.

Oslo politidistrikt har for å kunne bekjempe alvorlig og organisert kriminalitet prøvd ulike strategier. Det har vist seg å være vanskelig å endre en forholdsvis konservativ organisasjon til å bli den ønskede fleksible enheten som ikke kun prioriterer etter lovbruddskategorier, men går over til å fokusere på multikriminelle nettverk og utvalgte aktører. Utfordringene er at selv med jevnlig organisasjonsendringer er det tilnærmet umulig å få samme dynamikk og fleksibilitet som motparten. I praksis viser det seg at visse kriminelle nettverk endrer både organisering og kriminell aktivitet (modus operandi) i løpet av noen dager.

Den illegale økonomien utgjør store summer og er motoren i de fleste profittbaserte kriminelle nettverk. Kriminelle penger generer ofte annen kriminalitet eller blir hvitvasket i det legale markedet. På denne måten kan det legale markedet ble en arena for organisert kriminalitet.

Jaget etter profit

Økonomisk kriminalitet dekker mange former for kriminalitet, enkeltstående hendelser til internasjonale organiserte nettverk. Enkelt personer som har unndratt småbeløp til store

multinasjonale selskaper som unndrar milliardbeløp i skatter og avgifter. Mye av denne kriminaliteten kommer sjelden til overflaten. Dette kan skyldes at enkelte aktører som er utsatt for slik kriminalitet, fortrinnsvis private selskaper, ikke ønsker negativ publisitet om sviktende rutiner og huller i egne sikkerhetssystemer. Men det kan også skyldes manglede kompetanse og kontroll fra politiet og andre kontrollinstanser.

Selv om det ikke finnes eksakte estimater over den økonomiske kriminaliteten i Norge, viser kontroller mot utvalgte bransjer at det er enorme summer som blir unndratt skatter og avgifter. Det har vært avdekket ukultur innenfor en rekke bransjer. I tillegg er det en utfordring at mange kjente kriminelle registrerer seg i foretaksregisteret med roller i aksjeselskaper, enkeltmannsforetak eller stiftelser. Selskapene er ikke opprettet for å bedrive legalt, men derimot som et kriminelt foretakende, herunder trygdemisbruk, momssvindel, skatte- og avgiftskriminalitet, konkurskriminalitet, hvitvasking osv. Det har vist seg at denne type kriminalitet gir høy økonomisk vinning. I tillegg er det fortsatt forholdsvis lave strafferammer på denne type kriminalitet.

Det er vanskelig å spå omfanget av anmeldelser for økonomisk kriminalitet i tiden framover. På den ene siden vil mer omfattende utrednings- og kontrollvirksomhet hos offentlige myndigheter føre til at flere straffbare forhold avdekkes. På den annen side er tilbakemeldingene fra de offentlige kontrollmyndighetene at de vil satse på kvalitet fremfor kvantitet. Dette innebærer at saker som blir meldt er komplekse og godt gjennomarbeidet. Dette er en utvikling som har tvunget seg frem på grunn av at politiet henlegger saker på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet.

Spillereglene endrer seg...

I politiet heter det seg at *"alt var mye bedre før, når en tyv var en tyv"*. Det er nok riktig at erfarne polititjenestemenn syntes hverdagen var enklere før. Kriminelle var kjent for noen få spesialiteter og politiet organiserte seg deretter, ofte med stort hell. Skapsprengergruppen kunne med et raskt blikk på den sprengte safen fastslo at dette var en håndverk signert Peder Aas. Nåtidens politivirkelighet er betydelig mer kompleks og mangfoldig. I tillegg til den økte globaliseringen og tilstedeværelse av mobile kriminelle er situasjon preget av at "alle kriminelle kjenner og samarbeider med hverandre". Viderekommende kriminelle kjent for

eksempel grove ran og narkotika er ikke bare involvert i hverandres kriminelle virksomhet, men deltar i næringslivet med egne enkeltmanns- og aksjeselskaper.

For politiet har denne utviklingen gitt seg utslag i et betydelig tettere samarbeid mellom enheter som tidligere var mer eller mindre selvstendige. For spesielt Finans- og miljøkrimseksjonen har det økte antallet kjente kriminelle aktører i etterforskning av ulike økonomisaker medført betydelig samarbeid på tvers av organisasjonen. Kriminelle som andre seksjoner har prioritert i mange år uten stor fremgang (eks grove narkotikaforbrytelser) blir i dag gjennomgang for finansiell etterforskning hvor målet er blant annet inndragning av straffbart utbytte og dom for økonomisk kriminalitet.

Hvorfor skille økonomisk og organisert kriminalitet?

”Den hele og fulle sannhet” er vanskelig å oppnå i etterforskning av komplekse kriminelle nettverk hvor en rekke aktører er involvert. Noen straffesaker begynner med noen små brikker og etter hvert som arbeidet skrider frem blir bildet større og tydeligere. I andre saker eksisterer det mange biter, men selv med bruk av store ressurser fremtrer ikke det ønskede bildet. I de fleste tilfeller er det en kombinasjon av disse stereotypiene som er hverdagen.

I evalueringer av slike store komplekse saker viser av og til at arbeidet etter en viss tid blir for smalt. At det blir slik har mange årsaker, men det er utvilsomt en kombinasjon av ens eget ønske om å løse sakene og at andre enheter ikke uten videre tilbyr sine ressurser. Dette gir merkbart en manglende kompetanseoverføring mellom berørte driftsenheter. Tidligere har det vært tilnærmet vanntette skott mellom de ulike spesialenhetene. Det er på bakgrunn av dette relevant å diskutere følgende hypotese: *”Økonomisk kriminalitet er ofte organisert kriminalitet, men uten riktig kompetanse kan den virke uorganisert”*.

Har politiet med sin egen organisering bidratt til å bygge høye murer og dermed ikke kunne sett og fulgt utviklingen? Svaret er nok betydelig mer sammensatt, men det gir grunn til å reflektere over hvorfor murene fortsatt opprettholdes når nå politiet vet at livslinjen til de aller fleste kriminelle er jaget etter profitt og en oppgående ”cash-flow”. Uten en fungerende pengeflyt tørker nettverkene ut. Selv om deler av det kriminelle utbyttet reinvesteres og genererer annen type kriminalitet er behovet for hvitvasking stort. Det har vist seg at en del kriminelle aktører og kriminelle nettverk kjøper denne kompetansen hos andre.

Økt samarbeid internt i politiet ville utvilsomt gitt betydelige synergier. Ved for eksempel å integrere flere enheter ville det også blitt enklere å rekruttere personell. Det er en kjensgjerning at selv om etterforskningskompetanse innenfor fagfeltet økonomisk kriminalitet gir en rekke karrieremuligheter, er det få søkere til stillingene. Det motsatte er tilfelle for etterforskningsstillingene på Seksjon for organisert kriminalitet. En integrering vil også endre fokuset på økonomisakene til å inkludere etterretning og operative tiltak i forkant av en eventuell anmeldelse. Dette ville gitt en offensiv enhet som kunne målrettes inn mot utvalgte aktører, nettverk og bransjer for både å forebygge og bekjempe kriminalitet.

Som tidligere beskrevet er kriminelle aktører deltakere på en rekke arenaer. Viderekommende kriminelle som tradisjonelt har vært fulgt opp av personell med spisskompetanse på et fagområde, har utviklet seg til å bli "cross-over" kriminelle. Det vil si at de sprer både sin kriminelle virksomhet og investeringer i ulike bransjer.

Er den tynne linjen preget av tradisjon, kultur, makt og penger?

Endring er ikke alltid et gode, effektene blir ikke alltid som forventet. Som for mange andre yrkesgrupper, inkludert en rekke viderekommende kriminelle er det alltid et spørsmål om generalisering eller spesialisering. Å finne en balanse mellom disse gir utvilsomt organisasjon effektiv og mindre sårbar for endringer. Den tynne linjen er en linje som ivaretas av mange i politiet som vil beholde og øke spesialiseringen. Gevinstene er åpenbare. Å få være *eksklusiv* gir mulighet til internt opprykk og dermed høyere lønn. Økokrim har for eksempel kalt sine etterforskere "spesialetterforskere" selv om arbeidsoppgavene ikke skiller seg vesentlig fra vanlig økonomietterforskning i distriktene. Å være *ekspert* gjør eget arbeidsfelt utilgjengelig for andre. Å skaffe seg en *nisje* har i praksis vist seg å gi gode arbeidsmuligheter, økt grad og høy lønn.

Det er mye som tyder på at dagens belønningssystem er med på å bygge murer og gi næring til den tynne linjen. Dette igjen er en faktor som bidrar til at den statiske organisasjonen består over tid.

Et scenario er at den tynne linjen er med på å skape kriminelle fristeder i bransjer hvor det ikke er etterretning eller registrert anmeldelser. Et slikt tilfelle er i finansmiljøet som sjelden eller aldri anmelder saker til politiet. Årsaken er åpenbar, selskapene ønsker intet mediefokus og mulig tap av omdømme. For å unngå dette tar de heller tapene selv og legger lokk på de

straffbare handlingene. I de tilfellene selskapene avdekker utro tjenere fjernes disse fra virksomheten uten at politiet blir involvert. Det er sjelden at politiet selv initierer saker i disse miljøene og det kan mer eller mindre sies at dette er en bransje som får operere relativt fritt i Norge.

Per Ole Johansen:

De gamle er eldst

Suksess i illegal business kan skyldes så mangt; sosiale evner, karisma, kynisme, organisasjonstalent, kvaliteten på varer og tjenester og risikovillighet kombinert med sikkerhet. Men ikke bare det. Suksess beror på flere faktorer enn for eksempel smuglerens og hjemmebrennerens kompetanse og smartness. Tilgang på varer, etterspørsel, kulturell aksept, forholdet til konkurrenter og pågang eller passivitet fra tollvesenet og politiets side legger *sine* føringer for suksess eller fiasko. Gårsdagens amatører har avansert til dagens profesjonelle og motsatt, etter som rammebetingelsene for og kontrollen med de illegale markedene har endret seg. Vårt eksempel er det illegale alkoholmarkedet i Norge.

Aldri det samme

Det gis mange eksempler på dårlig håndverk, og aktører som har kjørt berg- og dalbane mellom suksess og fiasko, i det illegale alkoholmarkedet. Vinnerne er *the very few*.

Eksakt hvor få eller mange er ukjent. Det ligger i suksessen. De beste i "faget" har vært raske til å forandre oppleggene sine, for å jakte på nye muligheter og gjøre seg uforutsigbare.

Trailere, logistikk og lagre er blitt byttet med korte mellomrom. De "paranoide" har holdt seg til *engangsstøtet*, og dratt inn ett parti med sprit etter en bestemt modus bare en gang. Enkelte investorer har gjort det samme på sitt vis med stor suksess, ved å satse en eller maks to store investeringer uten å være i fysisk nærkontakt med spriten.

Medarbeidere i "laget" har ikke fått vite mer enn høyst nødvendig. Opplysninger om tid og sted er blitt holdt tilbake til like før, og forandret for å forebygge lekkasjer. Flere veteraner har foretrukket utenlandske sjåførere, "fordi de norske snakker så mye." Skifte av sjåfører underveis, eller omstendelig kjøring fra bygrensen til lageret for at sjåføren ikke skulle huske adressen, i tilfelle arrestasjon - har sikret ytterligere. Mellomlagring er blitt begrenset til timer, like mye av frykt for "lettere" som for toll og politi. Importen er blitt gjort tilforlatelig ved hjelp av "legale" dokumenter og transport av legale varer på papiret, eller reelt som *dekklast* i bokstavelig forstand.

Smått har vært godt

Store spritlaster er blitt stykket opp før grensepassering slik at det har vært ”smått og godt” i tilfelle grensekontroll. Eventuelle beslag har vært til å leve med. Det er stor forskjell på å *kjøre* stort i spanske og tyske byer og *selge* stort i lille Norge. Antall flasker og kanner i lager er blitt begrenset til avtalte bestillinger, om lagret i det hele tatt. De kloke har holdt igjen til tross for økt etterspørsel, eller nettopp av den grunn for ikke å utsette seg for den risikoen som følger økt omsetning og nye medarbeidere. En kjøpmann gleder seg når butikken blir kjent og kundene strømmer til. Smuglerer, brennere og selgere har fått svettetokter og dratt på ”ferie” av mindre. Den internasjonale litteraturen om organisert kriminalitet er samstemt på at ”ansatte” i illegale virksomheter utgjør en stor risiko, for øvrig en parallell til legale bedrifter hvor ansatte stjeler og underslår. Forskjellen er ”bare” at det er lite lurt å politianmelde utro tjenere i et illegalt ”firma”. De kan jo like gjerne tyste på sjefen dersom de føler seg truet, eller ønsker å nøytralisere ham av andre grunner. Heller mindre omsetning, eller like mye men over lengre tid, enn å risikere nye medarbeidere som kan vise seg å være uærlige eller mentalt uskikket. En veteran i ”faget” ansatte aldri en mann *uten* kriminelt rulleblad, for hvordan skulle han ellers vite om vedkommende tålte politiavhør og glattcelle? Den norske misunnelsen er sterkere enn seksualdriften, hevdes det. Kan så være. Det gis enkelte eksempler på smuglere som har tystet på konkurrenter for å beskytte sine markedsandeler, men det har ikke vært typisk norsk. ”Det har vært nok til alle,” forteller veteranen. Flere har tystet uten noe *økonomisk* motiv, fordi deres Ego har tatt anstøt av andres suksess eller for å hevne en gammel fornærmelse.

Sikkerhet som første bud

Sikkerheten har gått på mer enn å skjeme opplysninger om tid og sted. Aktører som har vært ”moderat paranoide,” som eksperter på *security* har anbefalt bedriftsledere å være, har tenkt lengre. De har brukt lang tid på kjøpe hit og dit for å riste av seg eventuelle spanere, før de har innfunnet seg på avtalt sted. Transporter er blitt fulgt av kontraspanere og vakter i egne biler. Grossister har fått varene tilkjørt, i stedet for å hente på lager. Desinformasjon over år om hvem man har handlet med, hvem man kjente og ikke kjente, og hvem man likte eller ikke kunne fordra, har vært sikre trekk i det profesjonelle spritspillet. Oppfinnelsen av mobiltelefonen ble ansett som en nyvinning for smuglere også, inntil politiet begynte å kartlegge hvem som hadde ringt til hvem. Noen gikk over til å la medhjelpere ringe for seg, andre tilbake til tradisjonell, kryptisk kommunikasjon via anonyme ”postkasser” og

personlige budbringere. Amerikanske forskere som har forsøkt å analysere mønstrene i kriminelle nettverk ved å kartlegge hvem som har ringt til hvem har oversett et viktig poeng. Et minimum av dokumenter og fortløpende makulering har vært et must. Ei heller kommunikasjon i kode har vært trygt nok for profesjonelle ”paranoikere.” Erfarne tollere og politietterforskere har gjennomskuet slike ”Hardy - gutt” - opplegg. Velinformerte smuglere har fortalt om ukjente suksesshistorier bak legale forretningsfasader. Legal import, et respektabelt firmanavn, bedriftsområder skjernet for innsyn, lojale ansatte og kontakter i næringslivet med sans for kjappe penger og tann for tunge. Næringsdrivende har begynt som smuglere, smuglere har alliert seg med næringsdrivende. Enkelte har begynt som ”legale” næringsdrivende for å smugle, men det har vært mindre vanlig i Norge enn i land med korrupte eller udugelige myndigheter og et uoversiktlig næringsliv.

Diskret livsstil og bedre på ledelse

”Georg” kjørte gamle biler for å unngå oppmerksomhet. ”Ronny” festet hjemme eller i utlandet. Han gikk aldri ut i Oslo for å drikke, verken med fiffen eller andre kriminelle. ”Fredrik” bodde i et pent hus, som alle trodde han leide. Det gjorde han også, av seg selv via mellommenn. ”Rune” takket aldri ja til en invitasjon dersom ikke kona ble invitert, og gikk ikke på byen uten henne, de få gangene han gikk ut. Hun sto hengivent ved hans side i alle år, profesjonelt og familiært. ”The very few” har vært ekstremt diskret i handel og vandel. En del smuglere har foretrukket partnerskap og kortvarige prosjekt. De har ikke vært ledere i tradisjonell forstand, men ledende på andre måter. De har spredd risiko, tjent sine penger og vært i forkant av toll og politi. Et alternativ for smuglere med egne ”lag” har vært å rekruttere medhjelpere etter prinsippet om ”lånt lojalitet”. Det vil si personer de har kjent fra slekt, nabolag, skole, militærtjeneste, fengsel, idrettslag, sluttete selskap og arbeidsplasser. Hvem tyster på en gammel venn som behandler deg bra? Noen få har gjort det, men av ”tvingende” grunner. Den gode leder har betalt medhjelpere og partnere som avtalt, og gjerne noen penger ekstra eller en luksusferie etter en vellykket jobb. Sosial omgang og selskapelighet i ”laget” kan slå flere veier. Enkelte har holdt avstand for å skjerme seg. Andre har vært sosialt inkluderende og knyttet lojalitetsbånd, og blitt takket av medhjelpere som har skjernet dem og påtatt seg all skyld i retten. ”Sjefens høyre hånd” fortalte at et fengselsopphold var som mindre å regne i forhold å bli utelukket fra fellesskapet og selskapeligheten hjemme hos ”sjefen”, hvor han hadde tilbrakt så mange hyggelige kvelder. Den gode leder har tatt seg av de ansatte i vanskelige tider, som råd og psykisk støtte i forkant av mulig arrestasjon og

rettssak: Svar slik og ikke slik, benytt den og den advokaten - verden går ikke under om du må i fengsel. Økonomien er blitt sikret også, under soning og i den første tiden etter løslatelse.

Når det virkelig er alvor

Selv den beste kan feile, og da får duksen virkelig sjansen til å vise hva han eller hun er god for. Valg av forsvarer er blitt gjort med omhu. Advokater med "allsidig" rykte er blitt byttet ut med respekterte forsvarere, før hovedforhandling. Eller *to* faste advokater; en uklanderlig strafferettsjurist i retten og en "pragmatisk" forretningsjurist som oppbevaringsboks for viktige dokumenter og "svarte" penger. Noen av *the very few* har snakket med politiet dersom de har hatt fordel av det. Flere har ventet til rettsaken, og vedgått *egne* forhold i stedet for å irritere retten med idiotiske bortforklaringer og løgner. De tiltalte har riktignok holdt tilbake opplysninger, men har kommet forholdsvis greit fra saken likevel fordi de tilsto *noe* og ikke misbrukte rettens tid og tålmodighet. De har visst å føre seg i retten. Ingen gullenker, dyre klokker eller bannord. Ikke for kjekt - ikke for servilt, når dommeren har spurt. For enkelte har rettshistorien sluttet der på grunn av sykdom eller *attest* for sykdom som har gjort dem soningsudyktige. Erfarne smuglere og hjemmebrennere som har valgt å sitte tiden ut har opparbeidet seg en viss anseelse som mønsterfanger. De har vært omgjengelige og unngått unødig styr. Alderen kan ha gjort sitt. Et langt liv i forskjellige miljøer har slipt av dem de skarpeste kantene og lært dem å "lese" personer og situasjoner. Enkelte har slitt psykisk, men flere har vært flinke til å gjøre det beste ut av soningen. De har utdannet seg videre, studert språk, data, sjømannskap og gjort det bra til eksamen. En smugler som kun hadde folkeskolen, og hadde lyst til å lære data og moderne kontor- og arkivrutiner gikk i "lære" hos en medfange med det beste av utdannelse.

En lang tradisjon for å begynne på ny

I 2002 gikk markedet for 96 % sprit inn i sin største tillitskrise noensinne på grunn av importen av metanol og påfølgende dødsfall. Etterspørselen forsvant over natten. Politikere håpet at Kari og Ola Nordmann hadde lært at brennevin skal kjøpes på Polet. Kari og Ola lærte at de burde holde seg unna holde seg unna 96 % sprit, men ikke illegal alkohol for øvrig. Det var kun et spørsmål om dager før alternative kilder var på hjul, i form av øl og vin fra Tyskland. Det nye tilbudet ble en umiddelbar suksess. Debutanter i øl- og vinsmugling hadde en beskyttelse i at de var ukjente for politiet. Veteraner hadde lært. Aldri samme kjøreplan to ganger på rad. Oppstyking av lastene. Kontra - spaning. Diskret utkjøring til grossistene.

Illegal norsk sprithistorie gir mange eksempler på hvordan markedet har tilpasset seg. I forbudstidens første år hadde smuglere overtaket. Det tok tid å bygge opp en ny toll- og politiberedskap, men da myndighetene hadde hentet seg inn ble det skutt med skarpt. Deler av markedet dreide fra smuglersprit til hjemmebrenning. Profesjonelle smuglere retirerte til tryggere kyststrekninger eller ut i internasjonalt farvann.

Smugling og hjemmebrenning overlevde forbudstiden fordi det legaliserte brennevinet var dyrt, og lite tilgjengelig. Det var kun 13 vinmonopolutslag i Norge på 1930 - tallet, alle sør for Trondheim. Internasjonale og lokale nettverk var inntakt. En synkronisering av prisene i forhold til prisene på legalt brennevin var det eneste som skulle til.

Utbruddet av den andre verdenskrig satte en stopper for profesjonell smugling av sjømilitære grunner, men smuglerne visste råd for uråd. Polets destillering av sulfittsprit, som før krigen ble destruert som avfallsprodukt fra celluloseindustrien, var en genistrek for både Pol og svartebørs. Bakgrunnen var at myndighetene innførte forbud mot korn og poteter til brennevin på grunn av forsyningssituasjonen. Brennevinet ble rasjonert som så mange andre varer, og da ville alle ha, til seg selv eller for å bytte. Rekordstore mengder ”plankesprit” fant veien fra Polet til svartebørsen, hvor ekssmuglere og gauker fikk en ny sjanse. Hjemmebrenningen overlevde tross sukkerrasjoneringsen. Sukkerrasjoner ble solgt på svartebørsen, sammen med sukker som ble stjålet fra norske og tyske lagre på organisert vis.

1950 – tallet ble tatt på strak arm ved organisert smugling med de store passasjerskipene som gikk i rute mellom norske og utenlandske havner. Debutantene hadde forbudstidens veteraner som rollemodeller. Tiden fra begynnelsen av 1960 - tallet til slutten av 1970-årene var en blanding av tradisjon og modernitet. Flyene overtok stadig flere passasjerer og trailerne godstrafikk. Erfarne smuglere svarte ved å investere i egne smuglerskøyter på klassisk vis, eller ved å gå over til smugling med trailere.

Årene 1978-1986 var sprithistorisk meget særegne på grunn av fire polstreiker på ni år, som stilte helt nye krav til tempo og logistikk som følge av den enorme etterspørselen.

Polstreikenes debutanter fortsatte inn i 1990 – tallet sammen med veteranene. Import og omsetning svingte mellom suksess og tilbakeslag avhengig av trykket fra toll og politi, men markedet overlevde med rekordstor import av 96 % sprit frem til metanolen i 2002.

Årets verstingliste og lovbrudd uten ofre

Dersom toll og politi mobiliserer ressurser og talenter mot en bestemt sakstype har de mistenkte grunn til å løpe, men mobiliseringen vil uunngåelig gå på bekostning av andre

saker. Toll og politi må velge saker, slik har det alltid vært. Det kan både bero på interne prioriteringer og tradisjoner, nye signaler fra politisk ledelse om hvilke lovbrudd som bør straffeforfølges, oppslag i aviser og fjernsyn og forventninger fra publikum. Erfarne smuglere og brennere har visst at tiden har vært på deres side, som for eksempel etter straffeforfølgningen av metanolen. Hvem etterforsker eller skriver om det illegale alkoholmarkedet i dag? Ganske få. Økonomiske lovbrutere er på en del områder, hvor det ikke en gang er snakk om kontroll fra tid til annen, enda mer skjermet enn som så.

Lovbrudd uten ofre? Det beror på definisjonen, men i tradisjonell forstand kan man si det om smuglerspriten før metanolen. Men illegal alkohol *som sådan* ble ikke stigmatisert. Svartsalget av øl og vin ble faktisk fremstilt som mer moralsk enn den industrielle importen av 96 % sprit. Den lokale hjemmebrenner fikk en renessanse som produsent av pålitelig brennevin. En statsadvokat anbefalte ham til og med, dersom det var slik at folk på død og liv skulle handle illegalt. Holdninger og handlinger har lett for å leve sine egne liv. Ola og Kari Nordmann har nok ikke hatt den store sansen for profesjonell smugling prinsipielt sett, men de har gjort unntak for egen del dersom alkoholen har vært god og billig, og handelen har foregått på en diskret måte. Gjennomsnittskunden kjenner ikke profesjonelle smuglere og hjemmebrennere. Ola, som har foretatt de fleste av *slike* innkjøp, har handlet med slekt og venner, personer han har kjent fra jobben, nabolaget, idrettslaget, kiosken på hjørnet eller andre bekjente. Det har ikke vært noe ”organisert kriminalitet” ved slike relasjoner.

Om 96 % sprit og smuglerbrennevin får en renessanse gjenstår å se. Typen varer i det illegale markedet har variert i alle år. Tallene for ”unaturlig” død på grunn av metanol var betydelig høyere under den andre verdenskrig enn i 2002-2003, uten at det fikk noen konsekvenser for den illegale etterspørselen. Glemsel er både en god og farlig egenskap.

Der det er en illegal etterspørsel vil det melde seg en selger, snarere før enn senere. Man kan mene hva vil om moralen, men slik er *det illegale markedets jernlov* og slik har den virket siden forbudstiden i 1917-1927.